

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Marju Teiverlaur

**ASENDUSKODU JA EESTKOSTE SEADMINE RAPLA
MAAKONNA NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Viktor Turkin, MA

Tallinn 2015

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Autor Marju Teiverlaur
"....."..... 2015

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja Viktor Turkin, MA
"....."..... 2015

Kaitsmisele lubatud ".....".....2015

Õigusteaduse magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

.....

SISUKORD

KASUTATUD LÜHENDID	4
SISSEJUHATUS	5
1. LASTEGA PERED JA NENDE TOIMETULEK.....	9
1.1. Lapse õigused ja vajadused.....	10
1.2. Laste mõiste ja olemus.....	14
1.3. Lapse parim huvi.....	18
1.4. Lastega perede toimetuleku süsteemne käsitus.....	20
1.5. Vanemliku hoolitsusega lapsed	24
1.6. Funktsionaalne teooria perede käsitlemisel	27
2. VANEMA HOOLDUSÕIGUS	30
2.1. Vanemliku hoolitsuseta laste mõiste ja olemus.....	31
2.2. Vanemliku hoolitsuseta laps.....	32
2.3. Alaealise eestkoste seadmine	34
2.4. Asenduskoduteenus	38
2.5. Perekonnas hooldamine	41
2.6. Lapsendamine ehk lapse eraldamine perekonnast	43
3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜS	49
3.1. Laste huvide kaitse Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja kohtulahendite näitel	52
3.2. Ringkonnakohtu ja Riigikohtu kohtulahendite analüüs	59
KOKKUVÕTE.....	70
RESÜMEE	75
KASUTATAUD ALLIKAD	77
LISA.....	85

Kasutatud lühendid

APK – abielu-ja perekonnakoodeks

ESH – Euroopa Sotsiaalharta

EV – Eesti Vabariik

HMKo – Harju Maakohtu otsus

jt – ja teised

lg – lõige

lk – lehekülg

LaKS – Eesti Vabariigi Lastekaitse Seadus

LÕK – Lapse Õiguste Konventsioon

OÜ – osaühing

nr – number

p – punkt

pt – peatükk

PKS – Perekonnaseadus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

PMKo – Pärnu Maakohtu otsus

RPTS – Riiklike peretoetuste seaduse

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RT – Riigi Teataja

SHS – Sotsiaalhoolekande seadus

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadus

TsÜS – Tsiviilseaduse üldosa seadus

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Sissejuhatus

Lapse sünd on enamasti röömustav sündmus nii perekonna kui ka avaliku võimu jaoks. Samas on vastündinud laps abitu ja võimetu ise enda eest hoolitsema ning ilma kõrvalise abita ellu jääma. Sellest tulenevalt käsitletakse last õigussuhetes kui erilist õigussubjekti – alates lapse sünnist kuni tema täisealiseks saamiseni on laps tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 7 lg-te 1 ja 2 järgi võimeline omama tsiviilõigusi ja kandma tsiviilkohustusi, kuid tema piiratud tegutsemis- ja arusaamisvõime tõttu on tema iseseisev. osalemine õiguskäibes oluliselt piiratud, mistõttu lapsel on TsÜS § 8 lg 2 teise lause järgi piiratud teovõime.¹

Lapse parim kasvu- ja arengukeskkond on perekond, kus ta tunneb end turvaliselt, tema õigused on tagatud ning põhivajadused rahuldatud. Perekonnaseadusest (PKS) § 116 lg 2² tulenevalt on vanematel nii õigus kui ka kohustus hoolitseda oma laste eest. Kahjuks peab tõdema, et paljud vanemad ei tule sellega toime ning lapsed võivad jääda vanemliku hoolitsuseta. Põhjuseid, miks vanemad lapse hooldamise ja kasvatamisega hakkama ei saa, võib olla mitmeid, sh majanduslikud, psühholoogilised, sotsiaalsed. Last puudutavates küsimustes tuleb esikohale seada lapse huvid³. Kui vanemad ei tule lapse kasvatamise ja tema eest hoolitsemisega toime ning perekond kannatab puuduste all, mis võivad ohustada lapse elu ja tervist, rakendavad kohalikud omavalitsused ja riik (kohus) lapse huvide kaitseks ja tagamiseks vastavaid abinõusid, sh vanema hooldusõiguse piiramine, eestkoste seadmine alaealise üle, perekonnast eraldamine, asenduskodusse paigutamine.

Eestkoste seadmise õigus on Eesti Vabariigis vaid kohtu pädevuses. Eestkoste seadmiseks peab kohus menetluse käigus menetlusosalistelt koguma vajalikke ja asjakohaseid tõendeid, selleks, et eestkoste vajaduse ulatus oleks võimalikult täpselt kindlaks tehtud. Eestkoste vajaduse seadmisel peab jälgima, et ei rikutaks eestkostetava õigusi ja huve ning ei riivataks tema põhiõigusi.

Kuna igal lapsel on õigus lapsepõlvele, olgu see raskesti toimetulevas või stabiilses perekonnas, lahutatakse laps bioloogilistest vanematest viimasel võimalusel, kui muud meetmed (nt nõustamine,

¹ Arrak, L. Vanema õigused ja kohustused lapse suhtes ning avaliku võimu sekkumine vanema ja lapse õigussuhtesse. Sotsiaaltöö Ajakiri. 2011/5, lk. 6.

² Ibid., § 116 lg 2.

³ Lapse õiguste konventsioon, RT II 26.09.1991, 16, 56, art 3.

materiaalne sh rahaline toetus) ei ole aidanud. Vanematest saab last lahutada nende nõusolekul ja vastava kohtumääruse alusel.

Lapsi, kes on vanemliku hooleta asuvad asenduskodudes või keda hooldatakse perekonnas, on hetkel Eestis väga palju. Parimaks lahenduseks autori subjektiivsest seisukohast ei ole ainult asenduskodud, vaid ka lapse perekonnas hooldamise teenus. Kasvamine koolitatud ja hoolivas kasuperes on lapsele kergem, kui kasvamine erinevates asenduskodudes. Bioloogilistest vanematest lahutatud last võiks kasvatada eelkõige nende sugulased, vanemad või õed, vennad. Antud lahendus oleks lapsele parim, kuna säilib võimalus suhelda ka oma bioloogiliste vanematega. Samas tuleb meeles pidada, et peremudeli muutumine ja uue olukorraga kohanemine toimub ajapikku. Bioloogilistest vanematest eraldatud lapse kasvatamine kasuperes esitab nii lapsele kui kasuvanematele suuri väljakutseid ning võib tekitada toimetulekuraskusi, millega inimene ise toime tulla ei oska ja vajab spetsialisti – psühholoogi, terapeudi abi. Igapäevaelus väga olulisel kohal on edaspidi tugivõrgustik- kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialist ning sarnases olukorras olnud perekonnad, kes oma kogemuste põhjal oskavad anda positiivset tagasisidet ning nõuandeid. Perekond suudab edukalt toime tulla ja raskused ületada, kui ta saab abi, mida vajab. Samal ajal puudulik ja vähene abi põhjustab toimetulematust ja probleeme igapäevaelus. Oluline on meeles pidada, et perekond/inimene võib vajada aeg ajalt mitmesugust abi, sh sotsiaalselt, psühholoogiliselt, majanduslikult, meditsiiniliselt. Abi ja toetus peaks olema kohene ning lähtuma konkreetse inimese abivajadusest ja spetsiifikast. Isegi piiratud ressursside korral peab inimene saama abi, mida ta tegelikult vajab. Kui seda ei ole võimalik tagada, siis tuleb tõhustada abisüsteeme ja täiendada ressursse.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida eestkoste seadmist alaealise üle ning asenduskodu teenust Rapla maakonnas. Antud valdkond on aktuaalne ja probleemne kogu Eestis, kuid seda on uuritud vaid vähesel määral. Üha rohkem on suurenenud laste eraldamine perekondadest, kus vanematel esineb sõltuvushäireid ja psüühilisi raskusi. Lapsi ei peaks eemaldama perekondadest, kui selleks oleks võetud Eesti Vabariigi poolt vastu seadustik, milles oleks välja toodud asjaolud, kui lapsevanem ei tule toime lapse kasvatamisega. Autor püüab välja tuua aspektid, millised on need olukorrad, miks loobub perekond lapsest ning on nõus ta andma kasuperre, või perekonna siseselt kasvatada või asenduskodusse. Paljud perekonnad ei ole hakanud asendusvanemaks, kuna arvavad, et nad ei tule toime võõra või sugulaste laste kasvatamisega. Vajalik oleks teha selgitustööd vanematele, kes on lapse/lapsi ära andnud või kelle juurest on laps(i) eemaldatud, et antud olukord ei korduks.

Töö koosneb kolmest peatükist, milles esimeses osas on käsitletud lapse mõistet, lapse vajadusi ja õiguseid ning perekonna toimetulekut.

Teine peatükk käsitleb vanemliku hoolitsuseta lapsi ja hooletusse jätmise/jäämise põhjuseid ning vanemliku hooleta lastele suunatud teenuseid. Samuti uuritakse, millised on asendusvanemate tingimused, ootused, kohanemis raskused, kui keeruline on hooleta jäänud lapse asendusperre võtmine. Kuidas perekond otsustab, kas asendusvanemaks hakata/mitte hakata suhtes.

Kolmas peatükk analüüsib, kuidas praegu kehtiv regulatsioon kaitseb lapse huve ja õigusi eestkoste seadmise kohtumenetluses, eestkoste seadmisel, asenduskodusse paigutamisel, perekonnas hooldamisel ja lapsendamisel. Kas on piisav kohtu järelevalve kaudu eestkostja kohustuste täitmisel ning kas huvide kaitseks sätestatud regulatsioon on piisav.

Käesoleva magistr töö eesmärk on uurida juhtumeid Rapla maakonnas, kus alaealise üle seatakse eestkoste või suunatakse asenduskodu teenusele. Empiirilise meetodina kasutasin oma uurimistöös kohtulahendite analüüsi ja autor viis läbi ankeetküsitluse Rapla maakonna spetsialistide hulgas. Rapla maakonna kümnest vallast vastas kaheksa, kuna kahes vallas puudub käesoleval ajal eriala spetsialist ning andmete edastamine on takistatud. Analüüsisin Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 20 kohtulahendit ja kolme Tallinna Ringkonnakohtu ja viite Riigikohtu lahendit.

Eesmärgist tulenevalt olen püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- tuua välja olukorrad ja aspektid, miks eraldatakse laps perekonnast ning määratakse asenduskodusteenusele või perekonda hooldada;
- selgitada, kuidas praegu kehtiv regulatsioon kaitseb lapse huve ja õigusi eestkoste seadmisel ja asenduskodusse paigutamisel;
- ankeetküsitluses tuua välja 2010.-2014. aastal Raplemaal eestkostel ja asenduskodusteenusel olevate alaealiste arv.

Töös püstitatud eesmärkide saavutamiseks on autor kasutanud kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit. Autor analüüsis Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 20 kohtulahendit ja viis läbi ankeetküsitluse Rapla maakonna spetsialistide hulgas (vaata lisa 1).

Töös on allikadena kasutatud Eesti kehtivaid õigusakte, võõrkeelseid teadusartikleid ning Rapla maakonna spetsialistide praktikat.

1. Lastega pered ja nende toimetulek

Perekond – lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks on perekond.⁴ Perekond on eriline süsteem oma struktuuri, seaduspärasuste ja omadustega, mis loob nii stabiilsust kui muutusi. Perekond on ka väike inimühiskond, mille liikmetel on silmast silma kontakt, emotsionaalsed sidemed ja jagatud minevik.⁵

Lapsed - Lähtuvalt konventsiooni artiklist 1 mõistetakse lapsena iga isikut, kes on alla 18 aasta vanune. Ka Eesti seaduste kohaselt omandavad isikud täieliku teovõime 18-aastaseks saamisel. Siiski on Eesti seadustes kehtestatud ka mitmeid erijuhtumeid, mil last loetakse täisealiseks varem või hiljem.⁶ Lapsed on ainulaadsed ja imetlusväärset. Kõigil inimestel, ka lastel, on õigus olla need, kes nad on. Lapsed on sündinud maailma võrdsete õigustega, sealhulgas õigustega olla eriline.⁷

Perekonna funktsioonid – perekonna funktsioonid on ülesanded mis aitavad perekonnal saavutada vastavaid tulemusi ja tunda väljakujunenud vajaduse järgi on perekonna funktsioonid hoolitsus, armastus, sotsialiseerumine, õpetamine jne.⁸

Lapsesõbralik seaduslik regulatsioon oleks selline, mis tunnustab, et lapsendamist on rohkem kasu nendel lastel, keda ei saa kasvatada nende vanemad. Selline regulatsioon võimaldab paigutada hoolitsuseta lapsi perekondadesse.⁹ Eestis reguleerib laste ja vanemate vahelisi õigusi ja kohustusi Eesti Vabariigi lastekaitse seadus ja perekonnaseadus.

⁴ LaKS § 24 lg 1.

⁵ Calapinto, Minuchin, Minuchin, *Working with families of the poor*. 2nd edition New York. London: Guilford 2007, lk. 18.

⁶ Välisministeerium. Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. 2014, lk. 29.

⁷ Vooglaid, Ü., Lastekodu kui kasvukeskkond. Tallinn: SOS Lasteküla Eesti Ühing 1999, lk. 7.

⁸ Darling, R.B., Seligman, M. *Ordinary families, special children : a systems approach to childhood disability*. New York ; London : Guilford Press. 2007, lk. 28.

⁹ Bartholet, E., *International Adoption: Overview*. – *Adoption Law and policy*, 1998, lk. 52.

1.1. Lapse õigused ja vajadused

Eesti Vabariigis reguleeris lapse ja vanemate õigusi ning kohustusi perekonnaseadus, mis võeti vastu 1994. aastal ning jõustus 01.01.1995. Alates 1. juulist 2010 kehtib uus perekonnaseadus, mis võeti vastu 18. novembril 2009.¹⁰ Seadus näeb ette vanema kohustusena last kasvatada ning tema eest hoolitseda. Kaitsta lapse huve ja õigusi, vastavalt seadusele. Seaduses on välja toodud ka vanema õiguste piiramine.

Lapse õiguste konventsiooni (LÕK) võttis ÜRO peaassamblee ühehäälselt vastu 20. novembril 1989 ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991. aastal. Konventsiooni on ratifitseerinud 191 riiki, seega on ratifitseerimine peaaegu ülemaailmne.¹¹ See on inimõigusi käsitlevate dokumentide puhul harukordne.¹²

LÕK kaitseb lapse õigusi ning ka mitmed teised rahvusvahelised dokumendid. Nendest üheks on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon.¹³ Eesti riik ratifitseeris 31. mail 2000. aastal „Parandatud ja täiendatud Euroopa Sotsiaalharta“ (edaspidi: ESH) ning luges ennast ratifitseerimise seaduse § 2 alusel seotuks muuhulgas järgmiste, uue lastekaitse regulatsiooni kujundamise seisukoha pealt asjakohaste ESH sättega: artikliga 17, mis sätestab, et selleks, et: i. kindlustada tulemuslikult laste ja noorte õigust kasvada üles keskkonnas, kus neil oleksid võimalused oma isiksuse ning füüsiliste ja vaimsete võimete täielikuks arenguks.¹⁴ Fakultatiivprotokollil alusel juurde lisada ratifitseeritud regulatsioon lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev seadus, mis on vastu võetud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee poolt 2000. aasta 25. mai ja mis jõustus Eesti Vabariigis 2003. aasta 24. septembril.¹⁵ Lapse õiguste konventsiooni käsitlev fakultatiivprotokoll analüüsib veel mitmeid seadusi ning dokumente.¹⁶

Lapse parim huvi ja arvamus on jäetud perekonna vaidlustes välja selgitamata. Lapse ärakuulamisega vaidlustes tekib mitmeid probleeme. Vastavalt TsMS § 552 prim kohaselt kuulab

¹⁰ PKS.

¹¹ LÕK art. 12 p. 1.

¹² Verhellen, E., Lapse õiguste konventsioon. Tallinn: Lastekaitse Liit 2000, lk 8.

¹³ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 01.06.2010, 14, 54.

¹⁴ Henberg, A. Lastekaitse seaduse alusanalüüs. Sotsiaalministeerium, 11.11.2003, lk 12.

¹⁵ Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja – pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll, RT II 09.07.2004, 23, 94.

¹⁶ Lastekaitse seaduse alusanalüüs. Sotsiaalministeerium, 11.11. 2003, lk 5-12.

Eesti Vabariigi kohus last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Kohus võib ära kuulata ka noorema lapse. Kohus kuulab lapse ära lapsele tavalises keskkonnas, kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik.¹⁷ LÕK-i artikkel 12 punkt 1 sätestab, et osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele. Sama artikli punktist 2 antakse lapsele võimalus avaldada arvamust, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt.¹⁸ Tuginedes artiklist 12 tuleb vaadata ja hinnata lapse seisukohtadega ning arvestada tehtavas otsuses. LÕK-is on öeldud, et laps on subjekt, kellel on õigus olla arvestatav nagu kõik teisedki koos oma vaadete ja eelistustega teiste isikute poolt.¹⁹

Euroopa Liit asus lapse õiguste strateegia väljatöötamise õigusemõistmisega 2006. aastal seades esiplaanile lapse õigused süsteemis²⁰. Uue lapse õiguste kaitsmise eesmärgil arvestatakse esmalt lapse seisukohaga. Kasutades kohtuinstantsides lapse ärakuulamist, et tagada vajadusel kohtusüsteemis lapsesõbralik menetlus.²¹ LÕK-i artikli 12 lõikes 2 antakse lapsele õigus olla ära kuulatud teda puudutavas kohtu- ja ka haldusmenetluses. „Iga juriidiline last puudutav menetlus“ katab selle konventsiooni mõttes suurt hulka menetlusi nii kriminaal- kui ka tsiviilasju arutavates kohtutes (nt lapse hooldusõigus, lapsendamine, eeskoste ja hoolduse seadmine).²²

Uue seaduse kooskõlastuse kohaselt võivad lapsed kokku puutuda erinevatel viisidel - olla tunnistajaks vanemate lahutuse või hooldusõiguse seadmisel, kuriteo toimepanemisel olles tunnistajaks tunnistajana või ohvrina. Kõige rohkem võib tekkida probleeme laste esindamisel, ärakuulamisel ning nende arvamuste ja tahtmistega arvestamisel. Selle tõttu soovitati kasutusele võtta õigusmõistmises lapsesõbralik süsteem.²³

¹⁷ TsÜS § 552.

¹⁸ LÕK, artikkel 12.

¹⁹ Krappmann, L., The Weight of the Child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010/18, lk. 501-502.

²⁰ Euroopa Komisjoni teatis KOM 367: Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia väljatöötamine. [www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0367_com_com\(2006\)0367_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0367_com_com(2006)0367_et.pdf)).

²¹ Euroopa Komisjoni uudised. Lastele paremad õigused – 17/02/2011, ec.europa.eu/news/justice/110217_et.htm.

²² Hodgkin, R., Newell, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. – United Nations Children's Fund 1998, lk. 146.

²³ LaKS.

LÕK rõhutab lapsesõbralike meetme kooskõlastust lisaks teistele nimetatud rahvusvahelistele dokumentidele ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta (Euroopa Liidu põhiõiguste Harta). Artiklis 24 on eraldi välja toodud lapsele kuuluvaid õigusi. Lastele kuuluvatele põhiõigustele rõhutab artikli punktid 1-3, et lapsed võivad väljendada oma seisukohti ja neid võetakse vastavate küsimuste lahendamisel arvesse. Kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid. Lapsel on õigus säilitada isiklikud kontaktid mõlema vanemaga, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.²⁴

Laste Õiguste Komitee artikkel 43 - Osariikide poolt käesolevas konventsioonis ettenähtud kohustuste täitmisel saavutatava edu jälgimiseks, luuakse LÕK²⁵. Konventsiooniga ühinenud riigid rakendavad kõik jõupingutused kindlustamaks selle põhimõtte tunnustamist, et mõlemad vanemad vastutavad ühiselt lapse üleskasvatamise ja arendamise eest. Vanematel või teatud juhtudel seaduslikel hooldajatel lasub esmane vastutus lapse üleskasvatamisel ja arendamisel. Lapse huvid peavad olema nende tähelepanu keskpunktis. Käesolevas konventsioonis esile toodud õiguste tagamiseks ja edendamiseks osutavad konventsiooniga ühinenud riigid vanematele ja seaduslikele hooldajatele kasvatuskohustuste täitmisel asjakohast abi ja kindlustavad lastele mõeldud hooldusasutuste, -institutsioonide ja -teenistuste arengut.²⁶ LÕK on Lapse õiguste konventsiooni alusel loodud järelevalveorgan, mis jälgib, kuidas riigid täidavad konventsioonist tulenevaid kohustusi laste õiguste tagamisel. Komitee koosneb kümnest inimesest, kes on antud valdkonnas pädevad. Nad valitakse konventsiooni liikmesriikide esindajate hulgast neljaks aastaks, kusjuures arvesse võetakse ka õiglast geograafilist jaotust.²⁷ LÕK on lisaks konventsiooniga liitunud riikide tegevuse järelevalve teostamisele, ka muud ülesanded.²⁸ Konventsiooni riikide poolt ühtlaseks tõlgendamiseks koostab ja avaldab Komitee üldised kommentaarid.

2007. aastal avaldas Komitee üldise kommentaari nr. 10 lapsealise õiguse (*juvenile justice*) teemal. Antud kommentaar keskendub küll lapse õiguste kaitsele kriminaalmenetluses, kuid selle

²⁴ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, lk.8, art. 24.

²⁵ Koos laste heaks. Unisef Eesti. www.unisef.ee/page/131.

²⁶ Ibid., art. 18.

²⁷ Ibid., lk 8 artikkel 43.

²⁸ Committee on the Rights of the Child's homepage, www2.ohchr.org/english/bodies/crc/.

kommentaari põhimõtted kannavad endas edasi lapsesõbraliku õigusemõistmise põhialuseid. Eelkõige on kommentaaris rõhutatud lapse ärakuulamise miinimumvanuse määramise olulisust, mis on küll jäänud iga osalisriigi enda otsustada, kuid mis peab alati arvestama lapse arengutasemega.²⁹ Sellistel juhtudel, kus laps ei taha või ei ole suuteline oma seisukohta avaldama, tuleb vajadus kaasata eksperdid, kes selgitaks välja lapse arvamuse.³⁰

Lisaks miinimumvanuse määratlemisele soovitab Komitee tagada lapsele õiglaseks kohtumõistmiseks ka teised garantiid. Nendeks garantiideks on: õigussüsteemis lastega kokkupuutuvate spetsialistide vastav koolitus, hoidumine soolisest diskrimineerimisest, süütuse presumpatsioon (the presumption of innocence), õigus olla ärakuulatud (the rights to be heard), õigus seaduslikule esindajale (legal assistance), õigus apellatsioonile (rights to appeal) jt.³¹ Tsiviilkohtumenetluses kehtivad samad põhimõtted, kus on eraldi toonitatud ka lapse parimate huvidega arvestamise olulist.

Eesti astus esimesed konkreetset sammud lapsesõbraliku õiguse suunas 2010. aastal, kui Sotsiaalministeeriumi alla loodi eraldi laste ja perede osakond. 2011. aastal, kui Õiguskantsler alustas lasteombudsmani ülesannete täitmist, luues selleks eraldi ka kantseleisse laste õiguste osakonna.³² Laste ja perede osakonna, kui eraldi struktuurüksuse loomisega Sotsiaalministeeriumis, alustati koheselt ka laste ja perede parimaks kaitseks strateegia väljatöötamist ning selle töö vilju võib näha Laste ja perede arengukavas 2012-2020, mille Vabariigi Valitsus 20. oktoobril 2011. aastal heaks kiitis. Uue arengukava üheks strateegiliseks eesmärgiks on laste õiguste kaitse ja toimiva lastekaitseüsteemi väljatöötamine.³³

Lastega tegeleb küll palju erinevaid instantse, kuid laps on ikkagi kaitseta, sest psühholoogidel, õpetajatel, sotsiaaltöötajatel ju juristidel on erinev arusaam lapsest. Tema vajadustest, suhetest, soorollidest, arengust, samuti lapse õigustest ning sellega kaasnevatest kohustustest. Laps võib

²⁹ Children's rights in juvenile justice. General comment nr.10, 2007, www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm, lk 14-17.

³⁰ Taylor, N., Tapp, P., Henaghan, P.M. Respecting Children's Participation in Family Law Proceedings. - International Journal of Children's Rights 15 (2007), lk 78.

³¹ Children's rights in juvenile justice. General comment nr.10, 2007, lk 14-17.

³² Eesti Vabariigi Õiguskantsler, oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/uudised/oiguskantsler-teeb-ettevalmistusi-lasteombudsmani.

³³ Laste ja perede arengukava 2012-2020, Sotsiaalministeerium.

olla kaitseta ka lihtsalt vanemate, kasvatajate ja õpetajate hoolimatuse tõttu.³⁴ PKS § 58 kohaselt peab kohus lähtuma lapse huvidest.³⁵ Oluline roll lastekaitstes on ka valitsusvälistel organisatsioonidel, kellega nii riik kui kohalikud omavalitsused teevad koostööd lapse õiguste tagamisel ning lastele ja peredele teenuste osutamisel. Suuremad lapse õiguste valdkonnas tegutsevad organisatsioonid Eestis on Lastekaitse Liit, Eesti Lastefond, UNICEF Eesti Rahvuskomitee.³⁶

Sarnaselt Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 27 lg 3³⁷ sätestatule näeb kehtiva PKS § 116 lg 2 ette, et vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest, mida perekonnaseaduses nimetatakse vanema hooldusõiguseks.³⁸

1.2. Laste mõiste ja olemus

Lähtuvalt konventsiooni artiklist 1 mõistetakse lapse all kuni 18-aastast inimest, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.³⁹ Ka Eesti seaduste kohaselt omandavad isikud täieliku teovõime 18-aastaseks saamisel. Siiski on Eesti seadustes kehtestatud ka mitmeid erijuhtumeid, mil last loetakse täisealiseks varem või hiljem.⁴⁰

Tunnistades, et lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas, arvestades, et laps valmistatakse ette iseseisvaks eluks ühiskonnas ja ta tuleb üles kasvatada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ideaalide, eriti rahu, väärikuse, sallivuse, vabaduse, võrdsuse ja ühtekuuluvuse vaimus.⁴¹

Lastel on õigus elule ja arengule, kaitsele, tervise kaitsele, privaatsusele, mõlema vanema hoolitsusele, nimele ja kodakondsusele, emakeelele ja kultuurile, haridusele, õigus vabalt

³⁴ Suislepp, K. Lastekaitse muutuv ühiskonnas. Tallinn: AS Spin Press 1996, lk. 8.

³⁵ PKS § 58.

³⁶ Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html.

³⁷ PS RT I, 27.04.2011, 2 § 27 lg 3.

³⁸ PKS § 116 lg 2.

³⁹ LÕK, art. 1.

⁴⁰ Välisministeerium. Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta 2014, lk. 29, art. 1.

⁴¹ LÕK.

väljendada oma arvamust ning õigus mängu- ja puhkeajale.⁴² Lapse õigused on inimõigused. Need on õigused, mis kehtivad kõigile hoolimata vanusest, soost, rahvusest või muudest tunnustest. Seega, lapsel on paljuski needsamad õigused, mis on täiskasvanutel. Rääkides lapse õigustest, mõtleme lapse inimõigusi. Kuna lapsed ei suuda alati oma õiguste ja huvide eest ise seista, vajavad nad täiskasvanute abi. Täiskasvanud peavad tagama lastele eluks vajaliku ning looma eluks sobivad tingimused, et laste anded ja huvid saaksid areneda.⁴³ Perekond on olemuselt inimestevaheline liit, lihtsalt kooslusena, seotud sugulusega või lapsendatuna.⁴⁴

Lisaks õigustele, huvidele ja vajadustele on lastel ka kohustused. Õigused ja kohustused käivad käsikäes. Sul on õigus haridusele, kuid samal ajal on Sul kohustus koolis käia. Sul on õigus nõuda, et Sinu õigusi austatakse, kuid oma õiguste nõudmisel tuleb Sul austada ja arvestada teiste laste ning täiskasvanute õigustega.⁴⁵

Lapse sünd on väga oluline periood, mis esitab perele uusi nõudmisi ja kohustusi. Laps avaldab erilist mõju tervele perekonnale – pereliikmetele, struktuuri omadustele ja käitumisreeglitele.

Üheks levinuimaks lähenemiseks perekondade käsitlemisel on süsteemiteooria. Sellest lähtuvalt vaadeldakse perekonda kui erilist süsteemi oma struktuuri, seaduspärasuste ja tunnustega, mis loovad nii stabiilsusi kui muutusi ning mille erinevad osad (liikmed) on vastastikusel seoses. Kõik pere osad mõjutavad üksteist ja on samal ajal üksteisest mõjutatud. Pere ühte osa - tema käitumist ja iseloomu ei saa vaadelda ning mõista eraldi teistest. Kõike seda tuleb teha perekonnast lähtuvalt, arvestades kõikide pereliikmete vajadusi.⁴⁶

Kõik perekonnad läbivad üleminekuperioode. Pereliikmed kasvavad ja arenevad ning erinevad sündmused muudavad pere igapäevaelu. Ebakindlus, pinged, mure ja depressioon on sageli osa üleminekuperioodist. Lapse sündi võib vaadelda kui ühte üleminekuperioodi pere elukaare tsükklis, mis endise elukorralduse proovile paneb. Oluline on siiski mõista, et muutuste perioodil ilmnevad raskused. Stress ei ole tingimata patoloogiline või püsiv, vaid see on osa ülemineku

⁴² Eesti Lastevanemate Liit.

www.laps.ee/moodul.php?moodul=CMS&Komponent=NewsFront&f=viewNews&id=127.

⁴³ Lasteombudsman. Lapse õigused, lasteombudsman.ee/et/laps/lapse-õigused-ja-kohustused

⁴⁴ Hiimäe, E., Kivisaar, K. Mõista ja toeta oma last. Tallinn: Agitaator 2011, lk 167.

⁴⁵ Lasteombudsman. Lapse õigused.

⁴⁶ Calapinto, Minuchin, Minuchin, *Working with families of the poor*. 2nd edition New York. London: Guilford 2007, lk 21.

perioodist.⁴⁷

Goldenberg ja Goldenberg eristavad kaht liiki süsteeme: avatud ja suletud. Avatud süsteemis toimub pidev info liikumine süsteemi sees ja sealt välja ning vastupidi. Suletud süsteemis aga valitsevad jäigad ja ranged piirid, mida pole kerge ületada (nn läbitungimatud barjäärid). Vähene või puudulik kontakt väliste süsteemidega võib tulemuseks anda veelgi ägedama kriisi. Samal ajal avatud perekonnad saavad palju vajalikku informatsiooni (võib-olla ka konsultatsioone) ja informatsiooni kättesaadavus ja toimetulek on parem kui suletud perekondadel.⁴⁸

Siiski peab tõdema, et siiani on näidatud suhteliselt vähe huvi perede kontekstis ning tihti kaldutakse jääma ühe pereliikme keskseks, kelleks on tihti välja kujunenud ema. Ilmselt on see seotud varase psühhoanalüütilise teooriaga, mis peab kõige tähtsamaks ema-lapse suhet, jättes tähelepanuta isa. Arvatakse, et isa ülesanne on vähetähtis lapse arengu mõjutamisel. Bowlby pöörab tähelepanu ka sellele, et ema on ikka hinnatud kui esmast ja kõige tähtsamat väikelapse kiindumisobjekti ning isadele jäetakse vaid ema toetav roll.⁴⁹

Inimesed peavad üksteisest lugu pidama ja teineteisega viisakalt suhtlema. Seega, lapsel on kohustus suhelda viisakalt. Viisakad peavad olema nii suured kui ka väikesed.⁵⁰

Lapse osalemise ja kaasamisega seotud õiguste tagamist on Eestis vähe uuritud. Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadi nimel korraldati veebruaris 2010 kõigi Euroopa Liidu 27 liikmesriigi noorte hulgas Eurobaromeetri kvalitatiivne uuring "*Laste õigused nende endi silme läbi*", mille kohaselt noored märkisid, et nad tahaksid omada suuremat rolli otsuste üle, mis mõjutavad nende elu ja/või kogukonda või omada vähemalt sellist võimalust. Demokraatlike väärtuste (eriti lapse õiguste) edendamise vajadust Eestis kinnitab 01. juunil 2012 aastal avaldatud Praxise ja Lasteombusmani Lapse õiguste ja vanemluse monitooring 2012, mille kohaselt 23% täiskasvanutest ja 16% lastest ei ole lapse õigustest kuulnud. Antud küsitluses selgus, et valdav enamus lastest oli seisukohal, lapse ärakuulamine on sama tähtis, kui

⁴⁷ Darling, Seligman, op.cit., lk 22-23.

⁴⁸ Darling, Seligman, op.cit., lk 24-25.

⁴⁹ Darling, Seligman, op.cit., lk 9.

⁵⁰ Kesk – Eesti Noorsootöö Keskus - Õigused ja kohustused. www.kenk.ee/noor-kodanik/oigused-ja-kohustused/oigused.html.

täiskasvanute kuulamine.⁵¹ Noored, kes on peredest, kelle vanemad elavad lahus või on lahutatud, pidasid väga tähtsaks oma ärakuulamise võimalust õigussüsteemis (*right to participate*) eraldamisel perekonnast või vanemate lahutamisel, avaldades soovi olla kaasatud neid puudutavates otsustes.⁵²

19. sajandi lõpuks oli Lääne ühiskondades lapsepõlve eristamine ning laste tunnustamine omaette sotsiaalse rühmana väljakujunenud. Esimesed lapsed ja nende elukorraldust käsitlevad seadused võeti vastu 19. sajandi lõpus/20. sajandi alguses.⁵³

Eesti Vabariigi põhiseadus reguleerib lapse ja ühiskonna suhteid perekonna ja täiskasvanu kaudu. Põhiseadus sätestab, et perekond on rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all ning seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise kaitse all.⁵⁴ Tänapäeval lapsed on iseseisvamad ning nad soovivad olla kaasatud igapäeva toimetustesse.

Lapse õigused on oma sisult inimõigused, kehtestatakse elementaarne miinimum, mis peab olema tagatud igapäev, et saaks rääkida inimväärsest elust: näiteks õigus vabadusele, võrdsele kohtlemisele, tervise kaitsele, abile puuduse korral jne. Lisaks üldistele inimõigustele on lastel veel mõned erilised kaitseõigused ja mõned tegevuspiirangud, mis on tingitud laste vaimsest ja füüsilisest ebaküpsusest ning seatud laste endi huvides, kuid üldjoontes ei erine laste õigused täiskasvanu õigustest. Tihti esinevaks eksiarvamuseks on, et lastel on ainult õigused ja kohustusi polegi. Lastel on täpselt samasugune kohustus austada teiste inimeste õigusi nagu täiskasvanutel. Vabadusel ja avatusel rajanevas ühiskonnas üles kasvavate laste puhul ei toimi käskudel ja keeldudel või hirmul põhinevad kasvatusmeetodid.⁵⁵ Väga palju tähelepanu on pööratud laste õigustele. Lapsel on ka kohustusi, mis tuleb täita, seda ei tohiks märimata jätta ja pöörata

⁵¹ Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessis. Lastekaitse Liit. Tallinn 2013, lk. 4-5. www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-%E2%80%9CLaste-osaluse-toetamine-ja-kaasamine-otsustusprotsessides%E2%80%9D.pdf.

⁵² Euroopa Komisjon. Laste õigused nende endi silme läbi. Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2011. ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/rights-of-the-child_et.pdf.

⁵³ Türi Lastekaitse Ühing. www.tyri.ee/tyrilaps/index.php/page.lapseoigused.

⁵⁴ PS § 27-28.

⁵⁵ Aru, A., Reinomägi, A., Pais, M. Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole. Sotsiaaltöö Ajakiri, 4/2011, lk.19.

www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Sotsiaaltoe_ajakiri/2011/Sotsiaaltoe_nr4_2011.pdf (19.02.2015).

tähelepanu ka nii laste kohustustele ja õigustele.

1.3. Lapse parim huvi

Eestis on lastekaitse reguleeritud mitmete seaduste, aktide ja määrustega, millega pannakse põhivastutus lapse õiguste tagamise eest lapsevanemale, see on ka õigustatud ja loomulik. Vanematel on üldtunnustatud õigused, kui on olemas teatud piir, millest üle astudes need õigused laste huvide paremaks kaitsmiseks enam ei kehti. Selle piiri ületamisel korral sekkub lapse ja vanema suhtesse kolmas osapool, kelle ülesandeks on pakkuda lapsele kaitset ja toetust.⁵⁶ Alaealiste laste loomulikud kasvatajad on nende vanemad.⁵⁷

Lapse heaolu on saanud lapse õigusseisundi keskseks mõisteks. Lapse huvidest juhendumise kohustus tuleneb mitmest õigusaktist. Laste õiguste konventsiooni artikli 3 (lapse parim huvi) kohaselt tuleb arvestada lapse parima huviga, lastekaitse seaduse § 3 järgi on lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid, PKS § 123 lõige 1 kohustab kohut kõiki lapsesse puutuvaid otsustusi tegema eelkõige lapse huvidest lähtudes ning seejuures kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huve arvestades. Ka Euroopa Nõukogu ministrite komitee on andnud suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta: liikmesriigid peaksid tagama, et kõikides lapsi otseselt või kaudselt mõjutavates juhtumites seataks esikohale laste parimad huvid.⁵⁸

Euroopa Inimõiguste Kohus on lapse huvina näinud peamiselt kahte asja: et tema perekondlikud sidemed säiliks (välja arvatud juhul, kui need on ebasoovitavad) ja ta saaks areneda sobivas keskkonnas. Isikliku arengu perspektiivist vaadates sõltub lapse parim huvi konkreetsetest asjaoludest, eriti lapse east ja küpsuse astmest, tema vanemate kohalolekust või puudumisest, teda ümbritsevast keskkonnast ja kogemustest (asjas nr 14737/09 *Šneersone ja Kampanella vs Itaalia*).⁵⁹ Lapse jaoks on perekond kõige olulisem. Lapse jaoks on kõige olulisem pere.

⁵⁶ Aru, op. cit., lk 24.

⁵⁷ Roosileht, K. Vaeslastekohtud. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 2003, lk 14.

⁵⁸ Lillsaar, M., Siimula-Saar, K. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? Riigikogu Toimetised 2013/27, lk. 84.

⁵⁹ Ibid., lk. 84.

Paralleelselt lastega töötades, tuleb teha ka tööd vanematega.⁶⁰ On oluline, et lapse areng toimuks rahulikus ja arendavas keskkonnas.

Lahkumise korral, mil vanemad omavaheliste vaidluste ja nõudmistega võivad lapse huvid ohtu seada, kaasab kohus hooldusõiguse vaidluse lahendamisse peale vanemate ja lapse ka teisi isikuid (lapse esindaja, lastekaitsetöötaja), kelle otsene ülesanne on seista lapse parimate huvide eest. Kuigi kaasamise protsess on seadustega reguleeritud, tõusetuvad osaliste tegevuses esile mitmed probleemid, mis võivad pärssida lapse parimate huvide väljaselgitamist.⁶¹

Lastekaitsetöötajate ülesanded on jäänud üldjoontes samaks, aga teravalt on üles kerkinud uued probleemid, sh seoses laste sõltuvusega või lapsevanemate töötamisega väljaspool kodukohta. Lastekaitsetöötajad vajavad tuge ja koolitust juriidiliste küsimuste lahendamisel, sh lapse huvide kaitsmisel vanemate lahutuse korral, käitumis- ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ning ja nende peredega tegelemisel.⁶²

Ollakse arvamusel, et lapse parimates huvides on harilikult see, kui tal on vanemate lahuse korral kaks hooldusõiguslikku vanemat ka pärast vanemate abielu või kooselu purunemist. Samas peaks hooldusõigus kuuluma vanemale siiski üksnes niivõrd, kui võrd see vanem tegelikult lapse kasvatamises osaleb.⁶³

Hooldus- ja suhtlusõigust puudutavad vaidlused lahendatakse tsiviilkohtumenetluses. Tsiviilkohtumenetluse seadustik näeb lapse huve puudutavates vaidlustes ette erisused üldisest korrast. Nii on lapse huve puudutavates asjades kohtul õigus ise koguda tõendeid, avalduse või hagi tagamiseks on erilised abinõud ning kohus ei ole perekonnaasjades seotud esitatud asjaolude ega seisukohtadega. Kohtule on pandud vähemalt 10-aastase lapse ärakuulamise kohustus (ära kuulata võib ka noorema lapse), mis on üks võimalus, millega kohus saab välja selgitada lapse parimat huvi. Nimetatud erisused on ette nähtud eelkõige seetõttu, et anda

⁶⁰ Kraanvelt, E. Tänavalapsed Tallinnas: nende aitamise võimalusi, Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaaltöö osakond Tallinn 2004, lk. 23.

⁶¹ Lillsaar, Siimula-Saar, op. cit., lk. 85.

⁶² Aru, op.cit., lk 25.

⁶³ Lillsaar, Siimula-Saar, Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? Riigikogu Toimetised 2013/27, lk. 83.

kohtutele suuremad volitused delikaatsete vaidluste lahendamisel.⁶⁴

Igale lapsele peab tagama heaolu ja arenemise võimaluse perekeskse lähenemise ning intersektoraalse ja süsteemse koostöövõrgustiku arendamise kaudu. Igale lapsele tagatakse võrdsed võimalused juurdepääsuks võimetekohasele ja kvaliteetsele haridusele. Iga last toetatakse parema tervise ning vaimse, emotsionaalse ja füüsilise heaolu saavutamisel.⁶⁵

Vanema hooldusõigus moodustab olulisima osa vanema ja lapse õigussuhtest ja tähendab PKS § 116 lg 2 järgi seda, et vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest, sh hoolitseda lapse isikliku heaolu (isikuhooldus) ja lapse vara (varahooldus) eest ning otsustada lapsega seotud asju (otsustusõigus), samuti on hooldusõiguslik vanem PKS § 120 lg 1 järgi üldjuhul lapse seaduslik esindaja (esindusõigus). Vanema isikuhooldusõigus hõlmab PKS § 124 lg 1 ja § 126 lg 2 järgi mh vanema kohustust ja õigust last kasvatada, tema järele valvata, määrata tema viibimiskohta ja suhtlusringkonda. Hooldusõigusliku vanema õigus määrata lapse viibimiskohta ja suhtlusringkonda hõlmab ka vanema õigust määrata, kus ja kellega koos laps elab, mis loob ühtlasi eeldused lapse kasvatamiseks ja tema eest hoolitsemiseks.⁶⁶

1.4. Lastega perede toimetuleku süsteemne käsitlus

Toimetulek tähendab isiku füüsilist või psühhosotsiaalset võimet igapäevases elus toime tulla. Füüsiline toimetulek tähendab siinjuures inimese kehalist suutlikkust, psüühilisi emotsioone, mõtteid, kohanemist ja vaimset heaolu, sotsiaalne toimetulek ning suhteid ja ühiskonnas osalemist. Sotsiaalse toimetuleku üheks tähtsaks komponendiks on majanduslik toimetulek. Viimast kirjeldatakse kui olukorda, mille puhul inimese regulaarsed sissetulekud võimaldavad tal rahuldada oma põhivajadusi riigi poolt määratletud miinimumi ulatuses ja täita tal majanduslikke kohustusi.⁶⁷ Peredest tulenevalt on inimese füüsiline võimekus piirkonniti nõrgem ning esinevad tegevuspiirangud. Toimetulekuraskused tulevad esile veelgi kui esineb kohanemisel takistused ning seoses sellega kaasnevad ühiskonnaelust kõrvalejäämine ja majanduslikud probleemid.

⁶⁴ Lillsaar, Siimula-Saar, op. cit., lk. 83.

⁶⁵ Lapse õiguste tagamise strateegia Tallinn 2003, lk 2. www.tartu.ee/data/LOTS.doc.

⁶⁶ Arrak, op.cit., lk. 7-8.

⁶⁷ Kiis, K. Puudelaste perede sotsiaalne toimetulek. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999, lk 25.

Toimetulekut võib käsitleda ka⁶⁸, kes defineerivad toimetulekut kui pidevalt muutuvaid kognitiivseid ja käitumuslikke püüdeid, et hakkama saada väliste ja/või sisemiste nõudmistega, mis inimese hinnangul koormavad või ületavad liigselt tema ressursse.⁶⁹ Rõhutavad, et toimetulek ei ole stabiilne eluline episood või sündmus, vaid pidev ja arendatav protsess.⁷⁰

Selle määratluse alusel võib eristada nelja toimetuleku olulist tunnust:

- toimetulek on oma olemuselt protsess, mis kirjeldab inimese toimimist ning muutusi hinnangutes, käitumises, ja emotsioonides;
- viitab püüetele hakkama saada, mitte ei viidata nende tagajärgedele ja edukusele;
- rõhutab inimese hinnangute kesket rolli toimetulekus;
- tähendab inimese jõupingutusi.⁷¹

Eelnevad toimetuleku määratlused on individikesksed ning rõhutavad toimetulekus eelkõige inimese enda püüdlusi ja võimeid, jättes tähelepanuta keskkonna, mis omab inimese igapäevaeluga toimetulekul väga olulist rolli. Inimene ja keskkond on teineteisest tavapärast mõjutatud ja sõltuvuses. Seda kirjeldavad ka filosoofilised lähtekohad nagu sümboline interaktsionism ja pragmatism, mis vaatlevad indiviidi pidevas interaktsioonis ehk vastasmõjus teda ümbritseva keskkonnaga. Keskkond – nii füüsiline kui sotsiaalne – pakub individidele võimalusi, kuid samas seab neile ka piiranguid.⁷² Põhimõtte järgi mõjutab inimese toimetulekut negatiivsete sündmuste ja stressiga tema enda kognitiivne tõlgendus olukorrast. Sündmusega kaasnev stress ja sellega toimetulek sõltub indiviidi hinnangutest nii stressorile, oma toimetuleku võimele kui ka toetavatele ressurssidele ning samuti, millist tüüpi toimetuleku strateegiaid kasutatakse. Kui stressori olemus ja selle mõju on selge, on kergem toime tulla, kui olukord on ebamäärane.⁷³ Ka rõhutatakse inimese emotsioonide ja hinnangute tähtsust igapäevaelus.⁷⁴

⁶⁸ Lazarus, R.S. Emotions and Interpersonal Relationships: Toward a Person-Centered Conceptualization of Emotions and Coping. *Journal of Personality*, 2006 74(1), lk. 22.

⁶⁹ Ibid., lk. 22.

⁷⁰ Ford, C.E; Synder, C.R. Coping with negative life events: clinical and social psychological perspectives New York and London: Plenum Press 1988, lk. 386.

⁷¹ Kallasmaa, T. Isiksus ja kohanemine. Allik, J., Realo, A., Konstabel, K., Isiksusepsühholoogia Tartu: Tatu Ülikooli kirjastus 2003, lk. 143.

⁷² Hewitt, J.P., Shulman, D. *Self and Society. A Symbolic Interactionist Social Psychology* 2010 Boston: Allyn and Bacon, lk. 220.

⁷³ Siman-Tov, A., Kaniel, S. Stress and Personal Resource as Predictors of the Adjustment of Parents to Autistic Children: A Multivariate Model. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 41(7) 2011 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete, lk. 880.

⁷⁴ Lazarus, R.S. Emotions and Interpersonal Relationships: Toward a Person-Centered Conceptualization of Emotions and Coping. *Journal of Personality*, 2006 74(1), lk 19

Negatiivsed tunded nagu kurbus, ärevus ja depressioon vähendavad inimese tahtejõudu ja toimetulekuvõimet ning suurendavad toimetulematust. Tunnete järgi adaptiivne toimetulek hõlmab emotsioonide juhtimist võimega vähendada negatiivseid ja suurendada positiivseid emotsioone.⁷⁵ Inimeste emotsioonides täheldatakse ka soolisi erinevusi. Uurimus tulemused toovad välja, et naistel esineb kaks korda sagedamini ärevust, depressiooni ja kurbust kui meestel. See võib olla tingitud sellest, et naised on enamasti üldiselt emotsionaalsemad ning räägivad oma muredest ja probleemidest rohkem; mehed aga samal ajal püüavad olla tugevad, elavad probleemid sissepoole ja proovivad ise hakkama saada.⁷⁶

Toimetuleku ressursid – keskkondlikud või personaalsed tegurid ja eeldused, mis aitavad inimesel stressi ja raskustega toime tulla.⁷⁷ Eluks vajaliku toimetuleku all mõistetakse oskuseid - objekte või esemeid, isikuomadusi, tingimusi, energiaallikaid jne.⁷⁸

Toimetuleku järgi mõistetakse ressursside all neid oskuseid, objekte või esemeid, isiksuseomadusi, tingimusi/asjaolusid ning energiaallikaid, mis aitavad inimestel stressoritega toime tulla.⁷⁹ Viimaste olemasolu soodustab edukat toimetulekut; samal ajal antud omaduste puudumisel tekitab toimetulematust ja probleeme. Sotsiaalharta järgi tuleb riigil lapsele ja perekondlike kohustustega isikutele tagada sotsiaalne kaitse.⁸⁰ Sellest järeldub, et inimese toimetulek sõltub nii tema enda potentsiaalset ja suutlikkusest, kui ka keskkonnafaktoritest. Tuuakse toimetulekueelduste mudelis välja kuus ressursi, mis on vajalikud eeldused inimese edukaks toimetulekuks, hõlmates ka keskkonda:

- 1) **Välised tingimused** – keskkonna võimalused ja ressursid, sh sotsiaalsed suhted
- 2) **Teadmised** – piisav ja adekvaatne informatsioon ning teadmised;
- 3) **Oskused** – toimetulekuks vajalikud praktilised oskused ja vilumused;
- 4) **Motivatsioon** – inimese enda soov ja tahe antud situatsioonis toime tulla;

⁷⁵ Trute, B., Benzies, K. M., Worthington, C., Reddon, J. R., Moore, M. Accentuate the positive to mitigate the negative: Mother psychological coping resources and family adjustment in childhood disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 35(1), 2010 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete, lk. 37.

⁷⁶ Niemeier, J.P. Unique aspects of women's emotional responses to disability. *Disability and Rehabilitation*. 30(3) 2008. EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Elite, lk. 166.

⁷⁷ DuBay, M.F., Laures-Gorel, J.S., Matheny, K., Ronski, M.A. Coping resources in individuals with aphasia. *Aphasiology*, 25 (9) 2011 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete lk. 1017

⁷⁸ Ford, op.cit., lk. 880.

⁷⁹ Ford, op.cit., lk. 880.

⁸⁰ Mikkola, M. Social Human Rights of Europe. Legisactio Oy, 2010, lk. 445.

- 5) *Tervis* – terve olemine (haiguste puudumine), funktsioneerimisvõime;
- 6) *Võimed* – füüsilised ja vaimsed võimed/ressursid.⁸¹

Selleks, et mistahes olukorras toime tulla ja olla edukas, peavad olema täidetud kõik eelpool nimetatud kuus ressursi toimetulekuks. Toimetulekuraskused on kerged tekkima, kui puudub kasvõi üks eeldus, piiratus või ebaadekvaatsus. Igapäevaeluga toimetuleku suurendamiseks ja raskuste ületamiseks on erinevaid võimalusi: muuta või kohandada füüsilist, sotsiaalset või kultuurilist keskkonda, omandada uusi teadmisi, õppida uusi oskusi, tõsta motivatsiooni või parandada tervist.⁸² Inimestel, kellel on füüsilised võimed vähenenud võivad samuti olla puudulikud ülejäänud toimetulekuks vajalikud tingimused ja ressursid.

Selleks, et probleemide ja raskustega toime tulla, võivad inimesed kasutada erinevaid toimetulekuviise ehk –strateegiaid, eristatakse kahte üldist toimetulekut:⁸³

- *emotsioonikeskne toimetulek*: stressi ja emotsioonidega tegelemine, nt viha väljaelamine või kõrvalejuhtimine, vältimine, põgenemine, enesesüüdistamine jne. Eesmärgiks on vähendada sündmuse või olukorraga seonduvat stressi ja emotsionaalset pinget.

- *aktiivne ehk probleemikeskne toimetulek*: probleemidega tegelemine, planeerimine, informatsiooni ja lahenduste otsimine. Seda toimetulekuviisi peetakse üldiselt tõhusamaks kui emotsioonikeskset.⁸⁴

Tuuakse välja ühe olulise toimetuleku mehhanismina abiotsimise. Teiste inimeste abi aitab paremini toime tulla igapäevaeluga ja toetus aitab suurendada indiviidi võimet lahendada probleeme.⁸⁵ Siinjuures võib eristada mitteformaalseid (abikaasa, pereliikmed, sõbrad, tuttavad, sugulased, vabatahtlikud ühendused) ja formaalseid toetusallikaid (riiklikud institutsioonid). Eelkõige mitteformaalsetest võrgustikest saadavat abi ja teotust nähakse esmase ressursina.⁸⁶

⁸¹ Wiman, R. *The disability dimension: manual on inclusive planning in development action*. 1996 Helsinki: STAKES, lk. 29.

⁸² Ibid., lk. 30.

⁸³ Hurt, C.S., Thomas, B.A., Burn, D.J., Hindle, J.V., Landau, S., Samuel, M., Wilson, K.C.M., Brown, R.G. Coping in Parkinson's disease: an examination of the coping inventory for stressful situations. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 26(10) 2011 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete, lk. 1030.

⁸⁴ Hurt, op.cit., lk. 1031.

⁸⁵ Ford, op.cit., lk. 27.

⁸⁶ Ford, op.cit., lk. 27.

Praegu õigused kõigis neis valdkondades on nõrgad ja informatsioon peaaegu olematu.⁸⁷ Toetudes erinevatele uurijatele ning tuuakse välja, et meditsiini- ja sotsiaalsüsteemi töötajatelt saadud informatsioon on sageli ebapiisav ning enamasti saadakse seda mujalt - vabatahtlikelt organisatsioonidelt, otsitakse informatsiooni raamatutest ja samuti ka internetist.⁸⁸

Kui vajalikku informatsiooni abi- ja toetusvõimalustest ei kompenseerita teistest võimalikest allikatest (sõbrad, tuttavad, mittetulundusühingud, kirjandus), siis tekivad probleemid kergelt ning toimetulek saab häiritud. Inimese igapäevaelu saab häiritud tegevuspiirangute tõttu ning ta vajab kõrvalabi (spetsialistid, psühholoogid, terapeudid). Inimese toimetulekul on olulised nii seesmised ehk individuaalsed (motivatsioon, tahtejõud, huumorimeel, oskused, teadmised jne) kui välised ehk keskkondlikud ressursid, kaasa arvatud sotsiaalsed suhted. Mida rohkem on inimesel ressursse, sh informatsiooni erinevatest toetusvõimalustest, seda paremini tuleb ta igapäevaeluga toime.

1.5. Vanemliku hoolitsusega lapsed

Lapse kasvamise ja arengu peamine eeldus on vanemate ja pere olemasolu. Igal lapsel on õigus üles kasvada oma vanemate juures ning kui see pole võimalik, vajab laps asendusvanemaid, kellest saab tema pere.⁸⁹

Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Vanemate ja laste vaheline õigussuhe tekib lapse sünniga.⁹⁰

Vanemal õigused ja kohustused:

- Vanemal on õigus ja kohustus last kasvatada ja tema eest hoolitseda.
- Vanem on kohustatud oma lapse õigusi ja huve kaitsma. Vanem on lapse seaduslik esindaja ja seaduse järgi eestkostja.
- Vanemal on õigus last tagasi nõuda isikutelt, kelle juures laps on seadusliku aluseta.

⁸⁷ Goodley, D., Lawthom, R. *Disability and Psychology: Critical Introductions and Reflections*. New York: 2006 Palgrave Macmillan, lk. 29.

⁸⁸ Ibid., lk. 30.

⁸⁹ Naerata ometi. www.help.ee/teema/lapsed/

⁹⁰ Turkin, V. Perekonnaseadus: kommentaarid ja selgitused. Tallinn: Agitaator 2007, lk. 63.

Vanemal on õigus last tagasi saada, kui lapse üleandmine on vastuolus lapse huviga.

- Vanem ei või vanema õigusi teostada vastuolus lapse huviga.⁹¹

Kui vanemad elavad koos ja kasvatavad last ühiselt, siis üldjuhul vanemate ühise hooldusõiguse muutmise vajadus kõne alla ei tule. Sellisel juhul on vanematel ühine hooldusõigus, mis tähendab seda, et nad peavad teostama lapse suhtes hooldusõigust ja täitma hoolduskohustust PKS § 118 lg 1 järgi omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Vanemad otsustavad lapse elu puudutavaid küsimusi ühise hooldusõiguse korral üldjuhul ühiselt.⁹²

Hooldusõiguse kuuluvuse põhjalikum ülevaatamine võib osutada möödapääsmatuks eelkõige juhul, kui vanemad enam koos ei ela, mistõttu tekib vajadus selgitada, mil määral ja mil viisil kumbki vanem edaspidi lapse kasvatamises osaleb. Üldiselt ollakse arvamusel, et lapse parimates huvides on reeglina see, kui tal on vanemate lahusele korral kaks hooldusõiguslikku vanemat ka pärast vanemate abielu või kooselu purunemist.⁸ Samas peaks hooldusõigus kuuluma vanemale siiski üksnes niivõrd, kui võrd see vanem tegelikult lapse kasvatamises osaleb.⁹³

Põhimõtete kohaselt, mida kehtiv seadusandlus otseselt ei sätesta – tuleks lapse asendushooldusele paigutamisel eelistada perepõhist hooldusvormi (perekonnas hooldamine, eestkostja perekonda paigutamine, lapsendamise), paigutatakse suur osa lastest siiski asenduskodusse ehk institutsionaalsele teenusele. Eestis eraldati perekonnast 2012. aastal registreeriti 2808 vanemliku hooleta last, kellest suunati teenuse saamisele 352. Peresisesele hooldusele suunati 2012. aastal kokku 410 last. Kellest paigutati asenduskoduteenusele 134 ning perepõhisele asendushooldusele (sh perekonda hooldamisele, eestkostja perekonda, lapsendatud) 175 last. 58 last paigutati ajutiselt turvakodusse ning bioloogilisse perekonda tagasi 43 last.⁹⁴

Lapsed, kes on jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest või kui neil on olnud pidev puudus vanemate hoolet. Vähe on neid, kes suudavad oma elu ise korraldada ja elus edaspidi end arendada. Suur osa vanemlikust hoolitsusest ilma jäänud lastest vajavad siiski inimest enda kõrvale, kes neisse sisendaks usku edaspidises elus töökoha valikul ning pereloomisel.⁹⁵

⁹¹ Ibid., lk. 63.

⁹² Arrak, op.cit., lk. 9.

⁹³ Arrak, op.cit., lk. 9.

⁹⁴ ÜRO Laste asendushoolduse juhiste rakendamine Eestis. SOS Lasteküla Eesti Ühing. Tallinn 2013, lk. 3.

⁹⁵ Jones Harden, B. Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. Children,

Sotsiaalhoolekande seaduses (SHS) on sätestatud, et lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude esinemisel:

- 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- 2) perekonna ja lapse suhtes kasutusele võetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.⁹⁶

Perekonnaseadusega ja sotsiaalhoolekande seadusega reguleeritakse laste hoolekandega seotud tegevusi ja toiminguid. Perekonnaseadusele tuginedes saab määratleda, millised õigussuhted on vanema ja lapse vahelisel suhtel ning vastavalt perekonnaseadusele võib otsustada kohus, lapse eemaldamise perekonnast või vanemate isikuhooldusõigusi piiratakse. Vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse alusel paigutatakse laps asenduskodusse ning võimalusel proovitakse talle leida hoolduspere.

Lapse elukohajärgsel omavalitsusel tuleb valida lapsele sobiv teenus: asenduskodu, hoolduspere või eestkoste seadmine.⁹⁷

Robert E. Emery korraldatud 12 aastat kestnud uuringust selgus, et vanem, kelle juures laps ei elanud ja kelle pere kasutas lepitusmenetlust, nägi oma last palju tihedamini, kui see vanem, kelle hooldusõiguse küsimust arutati kohtus.⁹⁸

Tsiviilõiguses perekonna mõistet peaaegu ei esine, peale abielu käsitletakse õiguslikult veel sugulust. Perekonnana mõistetakse vanemaid ja nende lapsi (väikeperekond), aga ajalooliselt on erinevate põlvkondade sugulasi mõistatud suurperena. Perekonda kuuluvaks loetakse ainult ühe abikaasa lapsi, kes on teise vanemaga, kasuvanemaga, üksnes hõimlased, s.o koos mitme põlvkonna sugulastest koosnevatest isikutest.⁹⁹ Säilinud sotsioloogiline seos perekonna ja põlvnemise vahel, eriti lapse õigusliku seisundiga; eestkoste peab asendama puuduva vanema

Families, and Foster Care. 2004, lk. 34.

⁹⁶ SHS. RT I, 13.12.2014, 44, § 25 lg 1.

⁹⁷ Riigikontrolli audit 26.06.2009 - „Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel,“ lk. 5.

⁹⁸ Valma K., Surva L., Hääl H. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica* 2014/I, lk. 97.

⁹⁹ Göttig T., Uusen-Nacke T., Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. *Juridica* 2010/II, lk. 20.

hooldust. Täisealiste eestkostedõigus tuleneb ajast, millal perekonnapea kaitsevõim laienes naisele, lastele ja muudele sugulastele ning tema kaitsele allutatud isikutele.¹⁰⁰

„Kõikidel lastel on võrdne võimalus saada kasu pakutavatest teenustest. Iga laps saab väljendada oma elamusi ja tundeid kohe sünnihetkel juba liigutades keha, häälitsega. Reaktsioonid on vajalikud suhtlemisel edaspidises elus.¹⁰¹

1.6. Funktsionaalne teooria perede käsitlemisel

Ajalooliselt kuuluvad perekonna õiguse reguleerimisalasse omavahel perekondlikult seotud eraõiguse subjektide vara- ja isikuõiguslikud suhted. Perekonna õigusliku iseloomuga on õigussuhe siis, kui selle tekkimise aluseks on põlvnemine või perekond, kuigi hoolduse ja eestkoste instituutide side perekonnaga on tänapäeval vaid tinglik ning räägitakse perekonda asendavatest funktsioonidest.¹⁰²

Funktsionaalne lähenemine perede uurimisel pöörab tähelepanu perele kui tervikule, kõrvale jättes lapsevanemate emotsionaalsed reaktsioonid.

Funktsionaalne lähenemine rõhutab pereliikmete käitumise düsfunktsionaalsust pereelu rollides, abielusuhetes ja perekonna kohesiivsuses.¹⁰³ Perekonna funktsionaalne sidusus (*marital of functional cohesiveness*) on teine funktsionalistlikust teooriast tulenev mõiste. Abieluharmoniat on mõõdetud tavapäraselt abikaasade üksmeelega nende õiguste ja kohustuste suhtes. Mõiste kohesioon (*cohesion*) hõlmab nii oludesse mässitust (*enmeshment*) kui ka nendest vabastust (*disengagement*). Mis viitab lähedaste emotsionaalsetele suhetele ja sõltumatute pereliikmete hulgas.¹⁰⁴

Minuchin ja Nicholisi järgi on tuttav näidis muster keskklassi peredes selline, et isa on

¹⁰⁰ Ibid., lk. 2.

¹⁰¹ United Nations. Convention on the Right of the Child. Committee on the Right of the Child. General comment No. 7 2005. Implementing child rights in early childhood. www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf.

¹⁰² Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk 86.

¹⁰³ Leskinen, M. Parents' Causal Attributions and Adjustment to Their Childs' Disability. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House 1994, lk .13-14.

¹⁰⁴ Darling, Seligman, op.cit., lk. 25.

töökohustuste tõttu tihitipeale tööga hõivatud kaugel kodust ning ema hoolitseb pere ja kodu eest. Perekondades, kus vanemad on teineteisest eemaldunud ning üks neist on hõivatud tööga ja teine lastega, võib tekkida suhteprobleeme. Isa tunneb, et ta on vanemate peresüsteemist välja jäetud ning ema tunneb, et jääb puudu emotsionaalsest ja füüsilisest toetusest, mida oleks tal vaja. Positiivselt funktsioneerivaid perekondi iseloomustab peretasakaal.¹⁰⁵

Perekond käitub ebaefektiivselt, reageeringud on paratamatult vähesobivad, kuna need põhinevad pere muutunud rollidel. Selle teooria järgi võib ebaefektiivsus ilmned erinevatel elualadel. Välja tuuakse vanemate rollide muutumine. Funktsionalistide järgi muutuvad pere funktsioonid peaaegu paratamatult.¹⁰⁶

Perekonna funktsioonid on ülesanded, mis suunab väljakujunenud vajadusi ning aitab perekonnal saavutada vastavaid tulemusi. Ülesannete edukaks täideviimiseks on vajalik tuumikperekonna ja selle võrgustiku vaheline vastastikune sõltuvus. Pered erinevad vastavalt sellele, milliseid eesmärgi perekond seab ning kuidas on mõtteliselt määratud erinevaid ülesandeid täitma.¹⁰⁷

Turnbull ja Turnbulli järgi on tüüpilised perekonna funktsioonid järgmised:

- majanduslik funktsioon – majanduslik tegevus, kaasa arvatud sissetulekud ja väljaminekud;
- perekonna argielu – kodu eest hoolitsemine jne;
- rekreatsioon – vaba aeg, hobid, pere ja üksikisiku puhkus;
- sotsialiseerumine – sotsiaalsete oskuste omandamine ja arendamine, suhtlemine;
- identiteedi kujunemine – isiku tugevuste ja nõrkuste tunnetamine ning teadvustamine; ühtekuulumine;
- kiindumus, armastus – lähedus, hoolitsus;
- hariduslik funktsioon – kodused tööd, elukutse valik ja karjäär, tööetika;
- spirituaalne/vaimne funktsioon – religioone kogukond, pere erilise mõistmine.¹⁰⁸

Hariduslikust funktsioonist lähtuvalt vanematel on vaja tihti täita ka lapse õpetaja rolli. Siinkohal tuleb aga meeles pidada, et hariduslik funktsioon on alles üks mitmetest vajaminevatest

¹⁰⁵ Darling, Seligman, op.cit., lk. 26.

¹⁰⁶ Darling, Seligman, op.cit., lk. 28.

¹⁰⁷ Darling, Seligman, op.cit., lk. 28.

¹⁰⁸ Darling, Seligman, op.cit., lk. 28.

funktsioonidest, mida tuleb täita. Vanematel on pere elus palju rolle, mida tuleb igapäevaselt täita kuna rollid üksteist erinevalt vastastikku mõjutavad. Siinkohal tuleb tähelepanu pöörata sellele, et ei pöörataks liigselt tähelepanu ühele funktsioonile, sest see võib negatiivselt mõjutada teiste funktsioonide täitmise efektiivsust.¹⁰⁹ Et perekond saaks hästi funktsioneerida peavad nad olema paindlikud, muutustele avatud ja resistentsed. Pereliikmed, kes suudavad endale võtta teiste pereliikmete funktsioone, suurendavad/tõstavad perekonna toimetulekuvõimet.¹¹⁰

Mõnedes peredes on lapse eest hoolitsemine vajalik nii ööl, kui päeval, seitse päeva nädalas, ja nii pikki aastaid. Pidev stress kurnab peret nii füüsiliselt kui ka psühholoogiliselt. Kui peres on lisaks veel ka rahalisi muresid, siis on perel oht sattuda toimetulekuraskustesse.¹¹¹

Kui mõnel pereliikmel on probleemid või raskused, mõjutab see ka ühel või teisel viisil tervet perekonda. Hästi funktsioneerivas perekonnas ollakse abiks ja toeks teineteisele. Halvasti funktsioneeriv ehk düsfunktsionaalse perekonna toimumine on aga veel rohkem häiritud, kui üks pereliige kriisi satub.¹¹²

¹⁰⁹ Darling, Seligman, op.cit., lk. 30.

¹¹⁰ Viiralt, I. Meie pere lapsed on erinevad ehk mida saame teha puudelapse heaks. Tallinn: TPÜ 1996, lk. 26.

¹¹¹ Ibid., lk. 190.

¹¹² Cullberg, J. *Krise als Entwicklungschance*. Germany: Psychosozial-Verlag 2008, lk. 17.

2. Vanema hooldusõigus

Lapse kasvamise ja arengu peamine eeldus on vanemate ja pere olemasolu. Igal lapsel on õigus üles kasvada oma vanemate juures ning kui see pole võimalik, vajab laps asendusvanemaid, kellest saab tema pere.¹¹³

Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Vanemate ja laste vaheline õigussuhe tekib lapse sünniga.¹¹⁴

Vanemal õigused ja kohustused:

- Vanemal on õigus ja kohustus last kasvatada ja tema eest hoolitseda.
- Vanem on kohustatud oma lapse õigusi ja huve kaitsma. Vanem on lapse seaduslik esindaja ja seaduse järgi eestkostja.
- Vanemal on õigus last tagasi nõuda isikutelt, kelle juures laps on seadusliku aluseta. Vanemal on õigus last tagasi saada, kui lapse üleandmine on vastuolus lapse huviga.
- Vanem ei või vanema õigusi teostada vastuolus lapse huviga.¹¹⁵

Kui vanemad elavad koos ja kasvatavad last ühiselt, siis üldjuhul vanemate ühise hooldusõiguse muutmise vajadus kõne alla ei tule. Sellisel juhul on vanematel ühine hooldusõigus, mis tähendab seda, et nad peavad teostama lapse suhtes hooldusõigust ja täitma hoolduskohustust PKS § 118 lg 1 järgi omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Vanemad otsustavad lapse elu puudutavaid küsimusi ühise hooldusõiguse korral üldjuhul ühiselt.¹¹⁶

- Hooldusõiguse kuuluvuse põhjalikum ülevaatamine võib osutada möödapääsmatuks eelkõige juhul, kui vanemad enam koos ei ela, mistõttu tekib vajadus selgitada, mil määral ja mil viisil kumbki vanem edaspidi lapse kasvatamises osaleb. Üldiselt ollakse arvamusel, et lapse parimates huvides on reeglina see, kui tal on vanemate lahuselu korral kaks hooldusõiguslikku vanemat ka pärast vanemate abielu või kooselu purunemist. Samas peaks hooldusõigus kuuluma vanemale siiski üksnes niivõrd, kuivõrd see vanem

¹¹³ Naerata ometi, www.help.ee/teema/lapsed/.

¹¹⁴ Turkin, V (viide 89), lk. 63.

¹¹⁵ Turkin, V (viide 89), lk. 63.

¹¹⁶ Arrak, op.cit., lk. 9.

tegelikult lapse kasvatamises osaleb.¹¹⁷

“Vanemliku hoolitsuseta lastena” käsitletakse sealjuures lapsi, kelle vanematelt on lapse isikuhooldusõigus täielikult ära võetud, isikuhooldusõigust on piiratud või see on peatatud; samuti lapsi, kes on vanematest eraldatud isikuhooldusõigust piiramata, peatamata või täielikult ära võtmata.¹¹⁸

2.1. Vanemliku hoolitsuseta laste mõiste ja olemus

Kehtiva perekonnaseaduse järgi võib küll vanem olla lapse seaduslik vanem, kuid ta ei pruugi olla kõigi vanema õiguste ja kohustuste kandja. Eelkõige puudutab see vanema hooldusõigust kui kõige olulisemat osa vanemlikust vastutusest. Kui suhtlusõigus, ülalpidamiskohustus ja muu vanemlik vastutus kuuluvad alati vanemale, kellest lapse põlvnemine on seaduses sätestatud korras kindlaks tehtud, siis hooldusõigus võib vanemale kuuluda või ka mitte, samuti võib vanemale kuuluda hooldusõigus üksnes osaliselt. Seega on kehtivas õiguses loobutud käsitusest, mille järgi saab vanem olla üksnes kõigi vanema õiguste ja kohustuste kandja või kõigist neist korraga ilma jäetud, ning sätestatud on paindlikum regulatsioon, mille järgi võivad vanemale kuuluda just need üksikud õigused ja kohustused hooldusõigusest, mis tagavad parimal viisil lapse heaolu.¹¹⁹

Erinevate analüüside põhjal saab väita, et perelepitus on vanematele abiks, jõudmaks kokkuleppele laste elukorralduse küsimustes, lepitusprotsess soodustab vaidlevate poolte tasakaalukat suhtlust ja lahenduste leidmist ning aitab keskenduda laste heaolu küsimustele.¹²⁰

Kehtiv perekonnaseadus näeb avaliku võimu sekkumist ette eelkõige juhul, kui lapse heaolu või tema vara on ohustatud ning vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma PKS § 134. Võrreldes varasema seadusega on antud avalikule võimule õigus ja kohustus sekkuda vanema ja lapse õigussuhtesse enne lapse heaolu kahjustamist, s.o ennetavalt – sekkumiseks piisab sellest, et lapse heaolu on ohus ja vanemad ei soovi või ei ole suutelised ohtu kõrvaldama.¹²¹

¹¹⁷ Arrak, op.cit., lk. 9.

¹¹⁸ Asendushoolduse konstseptsiooni alusanalüüs, Tallinn EV Sotsiaalministeerium 2013, lk. 15.

¹¹⁹ Arrak, op.cit., lk. 8.

¹²⁰ Valma, Surva, Hääl, op.cit., lk. 97.

¹²¹ Arrak, op.cit., lk. 10.

LaKS § 24 lg 1 sätestab, et lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine. Samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud.¹²²

Lapse heaolu ohustamisest teada saades tuleb sellest teatada kohalikule omavalitsusele või kohtule.¹²³

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 24 sätestab kohustuse seada esikohale lapse huvid kõigis lastega seotud avalik-õiguslike asutuste ja eraõiguslike institutsioonide toimingutes. Lapsesõbralik õigusemõistmine peaks tähendama kohtumenetluse alternatiivide (lepitamine, kohtuväline menetlemine ja vaidluste kohtuväline lahendamine) kasutamist. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 3 punkt 1 sätestab, et „igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või era sotsiaalhoolekandetasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid ning ¹²⁴ ÜRO lapse õiguste konventsioon art 9 lg 3 sätestab, et ühest või mõlemast vanemast eraldatud lapsel on õigus säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt mõlema vanemaga, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.¹²⁵

2.2. Vanemliku hoolitsuseta laps

„Põhimõtete kohaselt, mida kehtiv seadusandlus otseselt ei sätesta – tuleks lapse asendushooldusele paigutamisel eelistada perepõhist hooldusvormi (perekonnas hooldamine, eestkostja perekonda paigutamine, lapsendamine). Hetkel paigutatakse suur osa lastest siiski asenduskodusse ehk institutsionaalsele teenusele. Eestis registreeriti 2012. aastal 2808 vanemliku hooleta last, kes eraldati perekonnast. Teenuse saamisele suunati 352 last. Peresisesele hooldusele suunati 2012. aastal kokku 410 last. Kellest paigutati asenduskoduteenusele 134 ning perepõhisele asendushooldusele (sh perekonda hooldamisele, eestkostja perekonda, lapsendatud) 175 last. 58 last paigutati ajutiselt turvakodusse ning bioloogilisse perekonda tagasi 43 last.“¹²⁶

¹²² LaKS § 24.

¹²³ Arrak, op.cit., lk. 11.

¹²⁴ Valma, Surva, Hääl, op.cit., lk. 87.

¹²⁵ Council of Europe Convention on Contact concerning children. No 192. 15.05.2003.

¹²⁶ ÜRO Laste asendushoolduse juhiste rakendamine Eestis. SOS Lasteküla Eesti Ühing, Tallinn 2013, lk. 3.

Lapsed, kes on jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest või kui neil on olnud pidev puudus vanemate hoolest. Vähe on neid, kes suudavad oma elu ise korraldada ja elus edaspidi end arendada. Suur osa vanemlikust hoolitsusest ilma jäänud lastest vajavad siiski inimest enda kõrvale, kes neisse sisendaks usku edaspidises elus töökoha valikul ning pereloomisel.¹²⁷

PKS §135¹²⁸ on sätestatud, et lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast on õigustatud kolme asjaolu üheaegsel esinemisel:

- 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- 2) perekonna ja lapse suhtes kasutusele võetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.¹²⁹

Lastekaitse spetsialistid peavad lapsendamist lapsele parimaks võimaluseks, et võidelda laste heaolu eest, keda ei saa kasvatada lapse bioloogilised vanemad.¹³⁰

Eestis on vanemliku hoolitsuseta lapsel õigus asenduskoduteenusele, mida reguleerib sotsiaalhoolekande seadus ja selle rakendusaktid. SHS § 15 prim 2 lõikest 1 tulenevalt on orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel õigus asenduskoduteenusele, kui tema hooldamist ja kasvatamist ei teosta eestkostja või hooldaja. Lähtudes perekonnaseadusest saab määratleda, millised õigussuhted on vanema ja lapse vahel. Vastavalt perekonnaseadusele otsustab kohus, lapse eemaldamise perekonnast või vanemate isikuhooldusõiguse piiramise sotsiaalhoolekande seaduse alusel paigutatakse laps asenduskodusse ning esimesel võimalusel leitakse lapsele hoolduspere.¹³¹ Lapse elukohajärgsel omavalitsusel tuleb valida lapsele sobiv teenus: asenduskodu, hoolduspere või eestkoste seadmine.¹³²

Robert E. Emery korraldatud, 12 aastat kestnud uuringust selgus, et vanem, kelle juures laps ei elanud ja kelle pere kasutas lepitusmenetlust, nägi oma last palju tihedamini, kui see vanem,

¹²⁷ Jones Harden, op.cit., lk. 34.

¹²⁸ PKS § 135.

¹²⁹ SHS § 25.

¹³⁰ Wald, M.S., Adult's Sexual Orientation and State Determinations Regarding Placement of Children. – Stanford Public Law Working Paper, 2006, No 920670, lk. 12..

¹³¹ Asenduskoduteenuse analüüs. Õiguskantsleri Kantselei laste õiguste osakond. Tallinn 2003, lk. 16. lasteombudsman.ee/sites/default/files/asenduskoduteenuse_analuus_0.pdf.

¹³² Riigikontrolli audit 26.06.2009 - „Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel,“ lk. 5.

kelle hooldusõiguse küsimust arutati kohtus.¹³³

Tsiviilõiguses perekonna mõistet peaaegu ei esine, peale abielu käsitletakse õiguslikult veel sugulust.¹³⁴ Perekonnana mõistetakse vanemaid ja nende lapsi (väikeperekond), aga ajalooliselt on erinevate põlvkondade sugulasi mõistetud suurperena. Perekonda kuuluvaks loetakse ainult ühe abikaasa lapsi, kes on teise vanemaga, kasuvanemaga, üksnes hõimlased, s.o koos mitme põlvkonna sugulastest koosnevatest isikutest.¹³⁵ Säilinud sotsioloogiline seos perekonna ja põlvnemise vahel, eriti lapse õigusliku seisundiga; eestkoste peab asendama puuduva vanema hooldust.¹³⁶ Täisealiste eestkosteõigus tuleneb ajast, millal perekonnapea kaitsevõim laienes naisele, lastele ja muudele sugulastele ning tema kaitsele allutatud isikutele.¹³⁷

Kõikidel lastel on võrdne võimalus saada kasu pakutavatest teenustest. Iga lapse saab väljendada oma elamusi ja tundeid kohe sünnihetkel juba liigutades keha, häälitsega. Reaktsioonid on vajalikud suhtlemisel edaspidises elus.¹³⁸

Kuigi lapse asendushooldusele paigutamisele puudutavad nõuded ja seadused on aja jooksul muutunud, tuleb lapse huvide eest rohkem seista.¹³⁹

2.3. Alaealise eestkoste seadmine

Eestis reguleerib alates 1995. aastast eestkostet perekonnaseadus. Perekonnaseaduse § 93 lg 1 alusel seati eestkostet eestkoste kohtu poolt.¹⁴⁰ Eestkoste kohtu pädevus lõppes eestkoste seadmisega. Vastavalt perekonnaseaduse § 93 lg 3 alusel korraldas eestkostet eestkosteasutus.¹⁴¹

„Üldjuhul mõistetakse eestkoste all õiguslikult reguleeritud mitmekülgset hoolitsemist inimeste

¹³³ Ibid., lk. 97.

¹³⁴ Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk. 20.

¹³⁵ Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk. 20.

¹³⁶ Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk. 2.

¹³⁷ Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk. 2.

¹³⁸ United Nations. Convention on the Right of the Child. Committee on the Right of the Child. General comment No. 7 2005. Implementing child rights in early childhood.

www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf.

¹³⁹ Feinberg, J., Friends as Co-Parents. – University of San-Francisco Law Review (USFL) 2009, lk. 800.

¹⁴⁰ PKS § 93.

¹⁴¹ Ibid.

eest, kes oma igapäevaste toimetustega hakkama ei saa ning kui asi puudutab alaealisi, ka lapsevanemad seadusliku esindajana ei tegutse.“¹⁴²

Eestkoste seadmise eesmärgiks on eestkostetava isiklike ja varaliste õiguste ja huvide kaitse. Eestkoste vajadus tuleneb isiku teovõime piiratusest. Teovõime piiratus on tingitud kas lapseealisusest või puudustest tervises TsÜS § 8. Eestkoste peab tagama piiratud teovõimega isiku õigusvõime TsÜS § 7 realiseerimise.¹⁴³ Eestkoste võimaldab määratud inimesel tegutseda teise isiku huvides ja kaitses.¹⁴⁴

Eestkoste võidakse seada,

- lapse üle, kes on muul põhjusel jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest, - täisealise, piiratud teovõimega isiku üle.¹⁴⁵

„Asenduskoduteenusel oleva lapse eestkostja ülesandeid täidab tema elukohajärgne valla- või linnavalitsus, kes on seega lapse seaduslik esindaja ja kellele kuulub lapse isiku ja varahooldus PKS § 179 lg 1. Lapse tegelik hooldaja ja kasvataja on asenduskodu, kellele kuulub otsustusõigus lapse tavahooldamise asjades PKS § 146 lg 1“.¹⁴⁶

Eestkoste mõte ja eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega alaealiste ning täisealiste isikute isiklike ja varalisi õigusi ning huve. Eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja, kelle tegevusest sõltub suures ulatuses eestkostetava olukord.¹⁴⁷ Täisealise eestkoste on tegelik ja/või õiguslik hoolitsus täisealise isiku kõikide või mõnede asjade eest, mida isik ei saa ise haiguse või puude tõttu ajada.¹⁴⁸

Eestkoste abil hoolitseb riik isikute eest, kellel ei ole võimalik iseseisvalt enda õiguste eest

¹⁴² Olm, A. Eestkostega seotud aktuaalseid probleeme. Sotsiaaltöö Ajakiri, 3/2007, lk. 11.

¹⁴³ Eesti Linnade Liit Eestkoste seadmise eesmärgiks on eestkostetava
www.ell.ee/failid/LVP2010/08_eestkoste.pdf.

¹⁴⁴ Surtees. How goes the battle? An exploration of guardianship reform. - Alberta Law Review, August 2012, lk 115.

¹⁴⁵ Eesti Linnade Liit Eestkoste seadmise eesmärgiks on eestkostetava
www.ell.ee/failid/LVP2010/08_eestkoste.pdf.

¹⁴⁶ Sarv, M. Õiguskantsleri Kantselei Kohaliku omavalitsuse ja asenduskoduteenuse osutaja roll asenduskodus elava lapse õiguste tagamisel 2013, lk. 15.

¹⁴⁷ Riigikogu. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri 55 SE, lk. 37.

¹⁴⁸ Lüderitz A., Perekonnaõigus: õpik: Günther Beitzke alustatud teose 27., ulatuslikult ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura 2005, lk. 3.

seista, otsuseid vastu võtma ja kohustusi täitma.¹⁴⁹ Lapse seadusliku esindajana vastutab kohalik omavalitsus lapse heaolu, arengu ja muude põhiõiguste tagamise eest ning peab tegema otsused ja toimingud lapsele olulistes ja lapse arengut püsivalt mõjutavates asjades.¹⁵⁰

Eestkoste all mõistetakse õiguslikult reguleeritud mitmekülgset hoolitsemist inimese eest, kes oma igapäevaste toimingutega hakkama ei saa. Eestkostet teostatakse nii laste üle, kelle vanemad ei tegutse nende seadusliku esindajana, kui ka täisealiste isikute üle, kes oma vaimse seisundi tõttu ei ole võimelised ise oma asjadega toime tulema. Eestkoste eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega alaealiste ning täisealiste isikute isiklikke ja varalisi õigusi ning huve. Eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja, kelle tegevusest sõltub suuresti eestkostetava olukord, kuna oma piiratud teovõime tõttu ei ole eestkostetaval üldjuhul võimalik ise enda huvide eest seista.¹⁵¹

Eestkoste alaealise üle on reguleeritud perekonnaseaduses § 171-178.¹⁵² Eestkoste seatakse lapse hooldamiseks ja kasvatamiseks ning eestkostjale kuulub nii lapse isikuhooldus- kui varahooldusõigus. Eestkoste seatakse lapse üle, kelle vanemad on surnud, teadmata kadunud või piiratud teovõimega või kelle vanemate hooldusõigust on piiratud/peatatud või kes on muudel põhjustel jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest.¹⁵³ Seadus keelab eestkostjal panna oma kohustuste täitmist kolmandale isikule PKS § 179 lg 3.¹⁵⁴

Lapse esindamise õigus ja vastutus on üks vanema hooldusõiguse komponentidest. Kui vanematele kuulub ühine lapse hooldusõigus, siis nad ka esindavad last ühiselt. Ainuhooldusõiguse ning otsustusõiguse ühele vanemale ülekandmise § 119 korral seevastu on üheselt määratletud, kumb vanematest on õigustatud last esindama.¹⁵⁵

Lapse esindamisele vanemate poolt laieneb osa neistsamadest piirangutest, mis on kehtestatud eestkostja poolt eestkostetava esindamise puhuks. Kohus võib vanemalt esindusõiguse ära võtta

¹⁴⁹ Salumaa E. The Family Law Act, *Juridica International*, 1996, nr 1, lk. 98.

¹⁵⁰ Sarv, *op.cit.*, lk. 15.

¹⁵¹ Eichenbaum A., Madal E. Uus ühing aitab eestkostet korraldada. *Sotsiaaltöö* 2011, nr 3, lk. 22.

¹⁵² PKS § 171-178.

¹⁵³ Sotsiaalministeerium. Eestkoste.

www.sm.ee/et/asendushooldus.

¹⁵⁴ Sarv *op.cit.*, lk. 15.

¹⁵⁵ Riigikogu. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri SE 55, lk. 34.

või seda piirata § 134 lg 3 teine lause ja § 136.¹⁵⁶

Eestkoste seadmise otsustab kohus. Eestkosteasutus (kohalik omavalitsus) teeb ettepaneku isiku määramiseks lapse eestkostjaks. Isikut saab määrata eestkostjaks ainult tema kirjalikul nõusolekul.¹⁵⁷

Eestkostja ülesanded ja vastutus:

- 1) Eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja. Tal on õigus ja kohustus hoolitseda eestkostetava isiku ja vara eest oma ülesannete piires.
- 2) Eestkostjal ei ole esindusõigust ega kohustusi valdkonnas, milleks on määratud erieestkostja.
- 3) Eestkostja ei või oma kohustuste täitmist panna kolmandale isikule.
- 4) Eestkostja küsib ja arvestab eestkostetava arvamust eestkoste teostamisel, kui see on lapse vanust ja arengutaset arvestades asjakohane.
- 5) Eestkostja peab alaealise vara valitsema hea eestkostja hoolsusega. Eestkostja vastutab oma kohustuste süülise rikkumisega tekitatud kahju eest.¹⁵⁸

Eestkostetava vara valitsemise ja eestkostja muude ülesannete täitmise kohta esitab eestkostja kohtule iga-aastase kirjaliku aruande. Aruandes tuuakse eraldi välja tehtud kulutused ning lisatakse neid tõendavad dokumendid. Eestkostja volitused ja eestkoste lõpetab kohus. Eestkoste lõppeb samuti seoses eestkostetava surmaga, vanema hooldusõiguse taastumisega, eestkostetava lapsendamisega või eestkostetava täisealiseks saamisega.¹⁵⁹

Riiklike peretoetuste seaduse (RPTS) alusel eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetusele on õigus vanemliku hoolitsuseta lapsel, kelle üle on seatud eestkoste või kelle suhtes on sõlmitud kirjalik perekonnas hooldamise leping ja kes vastab käesoleva seaduse § 5 lõikes 1 või 2 sätestatud tingimustele.¹⁶⁰

Eestkostjaks ei või olla:

¹⁵⁶ PKS § 134, § 136.

¹⁵⁷ Riigikogu. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri SE 55. lk. 40.

¹⁵⁸ PKS § 179.

¹⁵⁹ Sotsiaalministeerium, Eestkoste.

www.sm.ee/et/asendushooldus.

¹⁶⁰ RPTS RT I, 04.12.2014, 6 § 9.

- ♣ piiratud teovõimega isik;
- ♣ alaealine;
- ♣ isik, kellelt vanema õigused on ära võetud või kellelt laps on ära võetud vanema õiguste äravõtmiseta;
- ♣ eestkostja või hooldaja kohustuste täitmisest kõrvaldatud isik;
- ♣ isik, kes muul põhjusel ei ole võimeline täitma eestkostja kohustusi.¹⁶¹

Viimaste aastate jooksul on eestkostel olevate laste arv seisnud enam vähem tasakaalus, mõnedel aastatel laste arv tõuseb ja siis taas kahaneb (tabel 1).

Tabel 1. Eestkostel viibivate laste arv

Aasta	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lapsed eestkosteperedes	1788	1647	1572	1458	1544	1393	1362	1348	1288	1316	1332

Allikas: Sotsiaalministeerium

Statistika andmetel on eestkostel olevate laste arv viimastel aastal vähenenud võrreldes 2003. aastal eestkostel olevate lastega.

Uue perekonnaseaduse eelnõus asuti seisukohale, et kohtulik järelevalve aitab eestkostetava põhiõiguste kaitset, sh tema varaliste huvide kaitset, paremini tagada ning aitaks vältida ka huvide konflikti, mille põhjuseks asjaolu, et aegajalt olid eestkostetasutused üheaegselt nii eestkostjad kui eestkostja üle järelevalvet teostavad organid. Järelevalve peaks tagama eestkostetavate heaolu, tuvastama kuritarvitusjuhtumeid ning vajadusel rakendama sanktsioone eestkostjatele, kes on oma kohustusi rikkunud.¹⁶²

2.4. Asenduskodeeritus

Alates 1. jaanuarist 2007 seadustati asenduskodud. Kuigi asenduskodeeritust on lastekodu nime all osutatud aastaid, ei kasutatud seda mõistet seadustes. Nendes kasutati terminid

¹⁶¹ Turkin, V., (viide 89), lk 109.

¹⁶² Vutt, M. Tehingu tegemiseks nõusoleku andmise menetlus kohtus. Tartu 2011, lk. 3.

„ööpäevaringne hoolekandeesutuses hooldamine.“ Asenduskodu eesmärk on rahuldada lapse põhivajadusi, luua talle arenguks võimalikult soodne ja turvaline elukeskkond. Asenduskodu eesmärk on rahuldada lapse põhivajadusi, luua talle turvaline ja arenguks soodne elukeskkond ning valmistada laps ette võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna.¹⁶³

Asenduskoduteenus on reguleeritud sotsiaalhoolekande seaduses § 15 prim 1 – 15 prim 4.¹⁶⁴ PS § 27 lõikest 4 ja ÜRO lapse õiguste konventsioonist tuleneb riigi kohustus rahuldada iga asendushooldusel oleva lapse põhivajadused ja tagada seeläbi lapse heaolu. Lapse põhivajaduste rahuldamine kui asenduskoduteenuse üks peamisi eesmärke on sätestatud ka SHS §-s 151. ÜRO lapse õiguste konventsioonis on määratletud mitmeid lapse põhivajadusi, mille rahuldamisele on õigus igal lapsel, seega ka asendushooldusel olles.¹⁶⁵

Asenduskodusse asub elama laps, kelle vanem või vanemad ei saa lapse eest hoolt kanda, sest:

1. vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud;
2. vanematele on nende piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja;
3. vanema isikuhooldusõigus on piiratud või täielikult ära võetud;
4. vanemad on eelvangistuses või kannavad karistust vanglas.

Samuti on asenduskoduteenusele õigustatud laps, kelle osas on kohtulahend lapse vanematest eraldamise kohta.¹⁶⁶

„Asenduskoduteenusel oleva lapse eestkostja ülesandeid täidab tema elukohajärgne valla- või linnavalitsus, kes on seega lapse seaduslik esindaja ja kellele kuulub lapse isiku ja varahooldus PKS § 179 lg 1. Lapse tegelik hooldaja ja kasvataja on asenduskodu, kellele kuulub otsustusõigus lapse tavahooldamise asjades PKS § 146 lg 1.“¹⁶⁷

¹⁶³ Sotsiaalministeerium. Asenduskodu.
www.sm.ee/et/asendushooldus.

¹⁶⁴ SHS § 15 prim 1 – 15 prim 4

¹⁶⁵ Lasteombusman. Asenduskoduteenuse analüüs.

lasteombudsman.ee/sites/default/files/asenduskoduteenuse_analuus_0.pdf. Tallinn 2013, lk. 17

¹⁶⁶ Sotsiaalministeerium. Asenduskodu. vana.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/vanemliku-hoolitsuseta-lapsed/asenduskodu.html.

¹⁶⁷ Sarv M. Kohaliku omavalitsuse ja asenduskoduteenuse osutaja roll asenduskodus elava lapse õiguste tagamisel. 2013, lk. 15

Laps võib asenduskodus elada kuni 18-aastaseks saamiseni või kuni lõpetab päevases õppevormis õpingud, mida on alustanud enne 18-aastaseks saamist. Pärast põhi- või keskhariduse omandamist võib noor jääda asenduskodusse kuni järgmise õppeaasta alguseni juhul, kui ta teeb sisseastumiseksameid edasisteks õpinguteks.¹⁶⁸ Asenduskoduteenus on riiklikult rahastatav teenus, mille hinna ning maksimaalse maksumuse asenduskoduteenusele õigustatud lapse kohta kalendriaastas kehtestab.¹⁶⁹

Kogu Eestis oli aastal 2014 registreeritud 35 asutust, mis pakuvad vanemliku hooleta lastele asenduskodu teenust. Asenduskodus viibivate laste arv Eestis on aastate lõikes kahanenud. Kui 2003. aastal viibis asenduskodudes üle Eesti kokku 1539 last, siis 2013. aastaks oli see arv kahanenud 1026-ni (tabel 2). Aastatel 2003 ja 2004 oli asenduskodus viibivate laste arv enam vähem võrdne. Aga aastal 2005 toimus asendushooldusel viibinud laste arvu tõus, mis püsis suurena veel 2006. aastal. Pärast seda hakkas asenduskodus olevate laste arv jõudsalt kahanema. Kohalike omavalitsuste otsust saata laps pigem asenduskodusse kui hooldusperesse mõjutab see, et info vabadest asenduskodukohtadest on paremini kättesaadav kui teave võimalikest hooldusperedest.¹⁷⁰

Tabel 2. Riiklikul asendushooldusel olevate laste arv Eestis aastatel 2003-2013

Aasta	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Asendushooldusel olevate laste arv Eestis</i>	1539	1549	1567	1505	1409	1247	1214	1151	1114	1048	1026

Allikas: Sotsiaalministeerium

¹⁶⁸ Sotsiaalministeerium. Asenduskodu. vana.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/vanemliku-hoolitsuseta-lapsed/asenduskodu.html.

¹⁶⁹ Riigi rahastatava lapsehoiuteenuse maksimaalse maksumuse ning asenduskoduteenuse maksimaalse maksumuse ja hinna kehtestamine RT I, 17.12.2014, 10.

¹⁷⁰ Riigikontrolli audit 26.06.2009 - „Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel“, lk. 1.

Asenduskoduteenus sotsiaalhoolekande seaduse § 15 prim on lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, talle turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna.¹⁷¹

Järelevalvet asenduskoduteenuse üle teostab teenuse osutaja tegevuskoha järgne maavanem või tema volitatud ametnik vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse § 37 prim 1 lõige 1 punkt 3¹⁷² kohaselt.

2.5. Perekonnas hooldamine

Nii nagu asenduskoduteenusele on ka perekonnas hooldamise eesmärk tagada vanemliku hoolitsuseta lapsele tema eluks vajalikud tingimused. Perekonnas hooldamine on isiku hooldamine sobivas perekonnas, kelle liikmete hulka ta ei kuulu ning toimub valla – ja linnavalitsuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu alusel. Lepingus fikseeritakse mõlemate osapoolte õigused ja kohustused.¹⁷³

Sotsiaalhoolekande seaduses muudeti 2005. aastal lapse perekonda hooldamisele suunamise tingimusi ning kehtestati perekonnas hooldajale ja tema perekonna liikmetele esitatavad nõuded ning hooldaja õigused. Uue regulatsiooni kohaselt on perekonda hooldamisele suunamise aluseks kohtumäärus, perekonnas hooldamisel olevale lapsele on kehtestatud arengukava koostamise nõue ning lisandunud on kohustus arvestada vähemalt 10-aastase lapse perekonda suunamisel ja talle arengukava koostamisel lapse arvamust.¹⁷⁴ Perekonda hooldamisele suunataval lapsel tekkis õigus külastada enne nõusoleku andmist hooldaja kodu, kohtuda hooldaja pereliikmetega ja saada nende kohta teavet. Samuti kehtestati seadusega hooldamisele suunatava lapse õigus võtta kaasa oma isiklikud esemed.¹⁷⁵

Vanemliku hooleta lapse hooldamine perekonnas, mille liikmete hulka ta ei kuulu; lapsele turvalise arengukeskkonna pakkumine ja lapse ettevalmistamine iseseisvaks eluks. Lapse

¹⁷¹ SHS § 15 prim.

¹⁷² SHS § 37 prim 1 lg 1 p 3.

¹⁷³ SHS § 24, § 25 prim 1, § 25 prim 3.

¹⁷⁴ Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta Välisministeerium 2014, lk. 58.

¹⁷⁵ Ibid.

bioloogilise perekonnaga kontaktide säilimise, kui see pole vastuolus lapse huvidega.¹⁷⁶

Lapse perekonnas hooldamine on alternatiivne teenus laste hoolekandeesutusele (lastekodule või turvakodule), et tagada lapsele stabiilset ja turvalist peresekonda. Perekonnas hooldamine võib olla lühi- või pikaajaline sõltuvalt lapse vajadusest, eesmärk on lapse tagasipöördumine oma perekonda.¹⁷⁷ Seda teenust vaadeldakse, kui lapse perekonda jätmist, mitte nagu lapsendamist. Laps pöördub oma bioloogiliste vanemate juurde tagasi nii ruttu, kui võimalik. Uurimuste tulemusena soovitatakse eelistada asenduskoduteenusele perepõhist asendushooldust. Asenduskodu hooldus mõjub nii lapse psüühilisele, kui ka füüsilisele arengule, seda eriti väikelapse puhul.¹⁷⁸

Lapse perekonnas hooldamine on reguleeritud sotsiaalhoolekande seaduses § 15.¹⁷⁹ Perekonnas hooldamine toimub valla- või linnavalitsuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu alusel. Lepingus saab kindlaks määrata, millal või millistel alustel võib lapse perekonda tagasi saata ning selles sätestatakse kõik lepingu mõlemaid osapooli huvitavad õigused ja kohustused.¹⁸⁰

Lapse perekonda hooldamisele suunamisel ja talle juhtumiplaani koostamisel arvestatakse vähemalt 10-aastase lapse soovi. Kui lapse arengutase seda võimaldab, tuleb arvestada ka noorema kui 10-aastase lapse soovi. Enne nõusoleku andmist on lapsel õigus tutvuda hooldajaks saada soovija, tema perekonna liikmete ja koduga ning saada nende kohta teavet. Hooldaja perekonda elama asumisel on lapsel õigus kaasa võtta oma isiklikud esemed.¹⁸¹

Sotsiaaltöötaja tutvustab isikule perekonnas hooldamise põhimõtteid ja tingimusi, uurib hooldaja motivatsiooni ja ootusi ning tutvub hooldaja koduste tingimuste ning pereliikmetega. Hooldaja ning tema täiskasvanud perekonnaliikmed tõendavad allkirjaga, et vastavad sotsiaaltöötaja poolt

¹⁷⁶ Sotsiaalministeerium. Perekonnas hooldamine.

www.sm.ee/et/perekonnas%20hooldamine.

¹⁷⁷ Lapsendamine ja eestkoste seadmine.

www.eesti.ee/est/perekond/lapsed_perekonnas/lapsendamine_alaealise_ule_eestkoste_seadmine_ja_lapse_perekonnas_hooldamine.

¹⁷⁸ Browne, K. The risk of harm to young children in institutional care. Save the Children UK. 2009, lk 11.

¹⁷⁹ SHS § 15.

¹⁸⁰ Sotsiaalministeerium. Lapsendamine ja perekonnas hooldamine.

www.sm.ee/et/asendushooldus.

¹⁸¹ Sotsiaalministeerium. Perekonnas hooldamine. www.sm.ee/et/perekonnas%20hooldamine.

tutvustatud teenuse pakkumise nõuetele.¹⁸²

Perekonnas hooldajale on kehtestatud järgmised nõuded:

- 1) ta on täieliku teovõimega, iseseisvalt toimetulev isik, kes elab püsivalt Eestis;
- 2) ta omab lapse kasvatamiseks vajalikke isikuomadusi;
- 3) temalt ei ole ära võetud vanema õigusi ega last ilma vanema õiguste äravõtmiseta;
- 4) teda ei ole kõrvaldatud eestkostja ega hooldaja kohustuste täitmisest;
- 5) tema suhtes ei ole alustatud kriminaalmenetlust süüdistatavana kuriteos, mille eest seadus näeb karistusena ette vangistuse, ja tal ei ole karistatust tahtlikult toimepandud kuriteo eest;
- 6) tal ei ole sõltuvust alkoholist, narkootilistest ega psühhotroopsetest ainetest;
- 7) ta on läbinud Sotsiaalministeeriumi tunnustatud koolituse või on sellele registreerunud.¹⁸³

Lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus otsustab hooldajaks saada soovija sobivuse last perekonnas hooldama hooldajaks saada soovija ja tema perekonna täisealiste liikmete nõuetekohasuse, sotsiaalnõustamise ning hooldajaks saada soovija kodu külastuse ja koolituse tulemuste põhjal, kui hooldajaks saada soovija on koolituse läbinud, ning sõlmib hooldajaks saada soovijaga kõigi osapoolte nõusolekul lapse perekonnas hooldamise lepingu, mis on kooskõlas lapsele koostatud juhtumiplaaniga. Lepingus sätestatakse kõik lepingu mõlemad osapooli huvitavad õigused ja kohustused. Kui lapse elukoht ja hooldaja elukoht ei ole samas vallas või linnas, teavitab lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus kirjalikult hooldaja elukohajärgset valla- või linnavalitsust lepingu sõlmimisest.¹⁸⁴

2.6. Lapsendamine ehk lapse eraldamine perekonnast

Lapsendamist ja lapsendamise protseduuri reguleerivad Eestis peamiselt perekonnaseadus ja tsiviilkohtumenetluse seadustik. Lisaks seadustes sätestatule kehtib 2010. aasta 1. juulist sotsiaalministri määrus „Lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavad kohustuslikud toimingud ja nende sisu, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelu ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelu.“¹⁸⁵ Lapsendamist puudutavad nõuded ja seadused

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Sotsiaalministeerium. Perekonnas hooldamine.

http://vana.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/Lisamaterjal_perekonnas_hooldamise_teenuse_soovituslikule_juhisele.pdf, lk. 2.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta

on aja jooksul muutunud, on lapse huvide eest seismine jäänud siiski standardiks, mida kasutatakse esmases kaalumises lapsendamise korral.¹⁸⁶

2010. aasta 1. juulil jõustus uus perekonnaseadus, mis võeti Riigikogus ühegi vastuhääleta vastu 18. novembril 2009. Lapsendamise peatükk on uues seaduses küll mitu korda pikem kui seni kehtinud seaduses, ent muutused pole lapse ja lapsendaja jaoks siiski suured ega põhimõttelised.¹⁸⁷ Lapsendada on lubatud, kui see on lapse huvides vajalik ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe.¹⁸⁸ PKS-i § 135 sätestab lapse eraldamise perekonnast ja isikuhoolduse täieliku äravõtmise tingimused. Kohus võib lapse vanematest eraldada ainult juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida vanemate ja lapse suhtes kasutusele võetud muude toetavate abinõudega. Isikuhooldusõiguse olulise piiramise või täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kaasab kohus menetlusse arvamuse andmiseks valla- või linnavalitsuse. Kui lapse jätmine perekonda ohustab lapse tervist või elu, võib valla- või linnavalitsus lapse perekonnast eraldada enne kohtumäärust. Sellisel juhul peab valla- või linnavalitsus viivitamata esitama kohtule avalduse vanema õiguste piiramiseks lapse suhtes.¹⁸⁹ Ühest perekonnast pärit õed ja vennad tuleb jätta kodust ja perekonnast eraldamisel kokku, välja arvatud, kui see on vastuolus laste huvidega. Kodust ja perekonnast eraldi paigutatud lapsel on õigus saada teavet oma päritolu, eraldamise põhjuste ja tema tulevikku puudutavate küsimuste kohta. Lapse perekonnast eraldamist põhjendava asjaolu ära langemisel aidatakse laps koju ja perekonda tagasi.¹⁹⁰

Eesti sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt võib lapse sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:

- 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- 2) perekonna ja lapse suhtes kasutusele võetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.¹⁹¹

Välisministeerium 2014, lk. 61.

¹⁸⁶ Feinberg, J. Friends as Co-Parents. – University of San-Francisco Law Review (USFL) 2009, lk. 800.

¹⁸⁷ Riisalo, S. Uus perekonnaseadus täpsustab lapsendamise kohta. Sotsiaalministeerium. Meie lapsed 2/2009, lk. 5.

¹⁸⁸ PKS § 147 lg 1.

¹⁸⁹ PKS § 135

¹⁹⁰ Asendushoolduse konstsptsiooni alusanalüüs, Tallinn EV Sotsiaalministeerium 2013, lk. 13.

¹⁹¹ Ibid.

Lapsendamisega seoses tekivad lapsendatu ning tema sugulaste vahel võrdsed varalised õiguslikud kohustused ning ka isiklikud kohustused. Lapsendajad kantakse lapse sünniakti vanematena, soovi korral antakse lapsele lapsendaja perekonnanimi. Lapsendamisega tekivad lapsendatu ja tema alanejate sugulaste ning lapsendajate ja nende sugulaste vahel võrdsed isiklikud ja varalised õigused-kohustused.¹⁹²

Lapsendamisel võib lapsendaja(te) avalduse alusel võib anda lapsele uue eesnime ja lapsendaja(te) perekonnanime. Kümneaastasele või vanemale lapsele isikunime andmisel või kohaldamisel on vaja tema nõusolekut. Arvestada tuleb ka noorema kui kümneaastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab.¹⁹³ Lapsendamine ei seostata vastavalt sotsiaalhoolekandega, vaid võib olla lapsele parim võimalus, kuna lapsendatule kohaldatakse samasid õiguslikke võimalusi, kui perekonnas enim kasvanud järeltulijatele. Siinkohal langevad lapsendatu ja riigi mõtteviisid üheks: lapsendatud laps saab vanemad, mistõttu väljub lapsendamine hiljem sotsiaalhoolekande haldusalast.¹⁹⁴ Lapse paigutamisel hooldamisele väljapoole kohaliku omavalitsuse halduspiirkonda hoolitseb valla- või linnavalitsus tema sidemete säilimise eest endise kodukohaga, loob lapsele tingimused sinna tagasitulekuks ja aitab kaasa tema elluastumisele.¹⁹⁵

Lapsendamine toimub tähtajatult ja ei saa olla seotud tingimustega; lapsendajaks võib olla ka erandina 18- aastane isik, kui lapsendab abikaasa lapse samuti ka erandjuhul. Lapsendaja peab olema vähemalt 25-aastane isik, kes on suuteline lapse kasvatama täisealiseks, lapsendada saab ainult alaealist (kuni 18-aastast) isikut; lapsendada saab last, kelle vanem(ad) on andnud lapsendamiseks nõusoleku, kelle vanema(te)lt on isikuhooldusõigus täielikult ära võetud; sama last võivad lapsendada ainult abielus olevad isikud; lapsendajaks võib olla abielus olev üks abikaasa, kuid peab olema abikaasa nõusolek lapsendamiseks. Mitte abielus olev isik võib lapsendada lapse üksi.¹⁹⁶ Võõrasvanem on lapse vanemaga abielus olev isik, kes ei ole selle lapse vanem.¹⁹⁷ Kasuvanem *jur* on aga isik, kes last tegelikult kasvatab, kuid ei ole selle lapse vanem ega võõrasvanem.¹⁹⁸

¹⁹² Lapse hooldamine perekonnas <http://tohela.ee/kasupere/hooldusvanem1.html>.

¹⁹³ Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta Välisministeerium 2014, lk. 103.

¹⁹⁴ Grossmann-Loot S. Laps asendushoolduses. Kutsar, D. (toim). *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO Arenguprogramm, 2000, lk. 67-70.

¹⁹⁵ Asendushoolduse konstseptsiooni alusanalüüs, Tallinn EV Sotsiaalministeerium 2013, lk. 13.

¹⁹⁶ PKS § 148-150.

¹⁹⁷ PS § 27.

¹⁹⁸ Perekonnaga seotud mõisted ja väljendid: vana.sm.ee/nc/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html?...

Lapsendamist võib PKS järgi määratleda õigustoiminguna, mille alusel lapsendatul tekib lapsendaja lapse õiguslik seisund. Selle komponendiks on ka õiguslike vahekordade olemasolu lapsendaja sugulastega. Ühtlasi lõpetab lapsendamine lapsendatu õiguslikud vahekorrad oma vanemate ja sugulastega. Siiski, kui lapse lapsendab mees ja lapsel on ema, kes jääb lapse emaks, või kui lapse lapsendab naine ja lapsel on isa, kes jääb lapse isaks, säilivad lapse ja selle vanema ning tema sugulaste vahelised õigused ja kohustused.¹⁹⁹

Viimatinimetatud olukord tekib siis, kui üks abikaasa lapsendab teise abikaasa lapse. Kaks kolmandikku Eestis toimunud lapsendamistest ongi sellised. Lapsendajateks on peamiselt võõrasid, sest abielu lahutamisel on jäänud lapsed enamasti ema kasvatada. Abielu ja Perekonnakoodeksiga (APK) võrreldes on PKS-s täiendatud lapsendamise tingimusi ja korda reglementeerivaid sätteid.²⁰⁰

APK kohaselt võisid lapsendajateks olla mõlemast soost täisealised isikud, kes olid suutelised last kasvatama ja ülal pidama.²⁰¹

Lapsendamisega seoses loobub vanem isikuhooldusõigusest. Lapsendamise tingimusena oli APK-s fikseeritud, et juhul, kui vanem, kes ei ela koos lapsega üle aasta ja, vaatamata eestkostetasutuse hoiatusele, hoidub kõrvale lapse ülalpidamisest ja kasvatamisest ega ilmuta vanemlikku tähelepanu ning hoolitsust oma lapse suhtes, võib lapsendamine erandina toimuda selle vanema nõusolekuta. PKS kirjeldatud tingimustel lapsendamist enam ei luba. Küll on aga laiendatud vanema õiguste äravõtmise aluseid. PKS-s on sätestatud, et vanema õigused võidakse ära võtta, kui vanem ei ole kasvatusasutuses viibiva lapse kasvatamises mõjuvate põhjusteta osalenud ühe aasta jooksul.²⁰²

Sotsiaalministeeriumi kodulehel on välja toodud, et viimastel aastatel on Eestis lapsendatud 40-50 last aastas. Perekondi on lapsendamise järjekorras hinnanguliselt paarsada.²⁰³ Eesti Statistikaameti statistilistes andmetes on välja toodud, kus mõlemalt vanemalt on vanemlikud õigused ära võetud, kuid lapsi ei ole jätkuvalt lapsendatud ning võetud kasuperedesse. Kui

¹⁹⁹ Salumaa, E., Lapsendamine .10. peatükk, Juridica 1995, lk 9.

²⁰⁰ Salumaa, op.cit., lk 9.

²⁰¹ Salumaa, op.cit., lk 9.

²⁰² Salumaa, (1995), lk 9.

²⁰³ Sotsiaalministeerium. Lapsendamine. www.sm.ee/et/asendushooldus.

jälgida viimase kümne aasta 2003.- 2013. aasta statistikat, siis vanemlike õigusteta vanemate laste arv on aasta aastalt kasvanud. Lapsendatud laste arv on viimase kümne aasta jooksul olnud enamasti stabiilne, kuid aastal 2012 oli see arv väga väike – 87. 2013. aastal tõusis lapsendatud laste arv. Välisriiki lapsendati kümne aasta jooksul kõigest 9 last, mis on kümne aasta jooksul lapsendatu laste arvust väikseim (tabelid 3 ja 4).

Tabel 3. Kohtus vanemaõigusteta jäetud vanemate lapsed 2003-2013

Aasta	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kohtus vanemaõigusteta jäetud vanemate lapsed kokku Eestis:	286	264	236	176	217	225	262	172	187	193	228
Poisid:	149	138	125	101	119	110	135	89	91	88	126
Tüdrukud:	137	126	111	75	98	115	127	83	96	105	102

Allikas: Statistikaamet

Vanemaõigusteta jäetud vanemate lastest moodustavad lapsed, kelle vanematelt on kohtu kaudu äravõetud hooldusõigus. Eesti Statistikaameti statistilistes andmetes vähenes laste arv 2010-2012. aastate jooksul aga 2013. aastal tõusis taas ligikaudu samale tasemele, kui 2008. aastal.

Tabel 4. Aasta jooksul lapsendatud lapsed 2003-2013

Aasta	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Peresisene	63	63	87	81	57	62	65	62	43	29	46
Uus perekonda Eestis	52	74	49	57	54	49	37	48	51	45	59
Välisriiki lapsendatud	15	28	16	20	31	28	24	28	15	13	9
Kokku lapsendati	130	165	152	158	142	139	126	138	109	87	114

Allikas: MTÜ Oma Pere

Lapsendatud laste arv on viimase kümne aasta jooksul olnud enamasti stabiilne aga 2012. aastal oli see arv väga väike – 87. See on ühtlasi väikseim lapsendamiste arv viimaste aastate vältel. 2013. aastal tõusis lapsendatud laste arv peaaegu samale tasemele, kui 2011. aastal. Välisriiki

lapsendati 2013.aastal 9 last, mis on kümne aasta jooksul lapsendatud laste arvust väiksem.

3. Kohtulahendite analüüs

Õiguskord lähtub põhimõttest, et laps vajab vanemlikku hoolitsust üldjuhul kuni täisealiseks saamiseni ja pärast täieliku teovõime saavutamist laps iseseisvub ning vanemlik vastutus lapse suhtes lõpeb, kuid alles jäävad sugulusest tulenevad õigused ja kohustused vanema ja lapse vahel, samuti teatud vanemliku vastutuse järelmõjud. Arvestades lapse vajadusi, on seega olulisim tagada tema heaolu ja areng kuni tema iseseisvumiseni, s.o reguleerida, kes, millises ulatuses ja mil viisil vastutab lapse heaolu eest ajal, mil laps seda ise teha ei saa või ei suuda.²⁰⁴

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 27 lg 3 paneb vanematele kohustuse hoolitseda oma laste eest ja kasvatada neid. Antud põhiseaduslik kohustus teenib eelkõige laste huve, tagades nende õiguse saada oma vanematelt hoolitsust. Teisest küljest teenib see aga ka kollektiivseid huvisid, sest pannes laste eest hoolitsemise kohustuse vanematele, vabaneb riik teatud piirini laste hoolekandekohustusest. Siin on PS § 27 kokkupuutepunkt sotsiaalsete põhiõigustega, eelkõige PS § 28 lg-st 2 tuleneva õigusega riigi abile puuduse korral. PS § 27 lg 3 ei vabasta riiki PS § 28 lg-st 2 tulenevast kohustusest hoolitseda puudust kannatavate laste eest.²⁰⁵

Laste õiguste konventsioon rõhutab vajadust tunnustada põhimõtet, et mõlemad vanemad vastutavad ühiselt lapse üleskasvatamise ja arendamise eest. Vanematel või teatud juhtudel seaduslikel hooldajatel lasub esmane vastutus lapse üleskasvatamise ja arendamise eest.²⁰⁶

Samas ulatub põhiseaduses ja perekonnaseaduses sätestatud vanemlik vastutus vanema hooldusõigusest kaugemale, hõlmates ka vanema õiguse ja kohustuse lapsega suhelda PKS § 143 ja kohustuse tagada lapse materiaalne heaolu, kindlustada lapsele ülalpidamine PKS § 96 samuti muud seaduses sätestatud õigused ja kohustused (sh vastastikuse toetamise ja arvestamise kohustus PKS § 113 ja lapse kohustuse vanemaid abistada PKS § 114. Vanema hooldusõiguse loomuõiguslikuks tuumaks on hoolitsus lapse isiku eest.²⁰⁷

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS) § 475 lg 1 p 8²⁰⁸ kohaselt on hagita asjad ka hagita perekonnaasjad. Vastavalt TsMS § 550 lg 1 p-le 2 ja 3 on hagita perekonnaasi ja lahendatakse

²⁰⁴ Arrak, op.cit., lk. 7.

²⁰⁵ Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne 2012 II ptk.

²⁰⁶ Ibid., II ptk.

²⁰⁷ Arrak, op.cit., lk 8.

²⁰⁸ TsMS RT I, 19.03.2015, 26 § 475.

hagita menetluses vanema õiguste määramine lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamine (st ka ühise hooldusõiguse lõpetamise asjad) ning lapsendamine.²⁰⁹

Hooldusõiguse lõpetamise (ja ka hooldusõiguse üleandmise) asjades eelkõige arvestada lapse huviga PKS § 137 lg 3§.²¹⁰ Paljud vanemad tunnistavad, et last ei tohi kasutada vanemate vaheliste probleemide lahendamiseks ja silmas tuleb pidada lapse paremat huvi. Kohtupraktika on näidanud, et tegelikult ei suuda või ei oska vanemad neid küsimusi lahus hoida.

Alates 1. juulist 2010 kehtiva perekonnaseaduse kohaselt võivad eestkostjaks olla lisaks füüsilistele isikutele ka juriidilised isikud.²¹¹

Rapla maakonna spetsialistide hulgas viidi läbi kvantitatiivne uuring, selgitamaks välja kui palju lapsi on saadetud asenduskodusse ning seatud eestkoste. Rapla maakonna kümnest vallast vastas kaheksa, kuna kahes vallas puudub käesoleval ajal eriala spetsialist ning andmete edastamine on takistatud.

Rapla maakonna spetsialistide hulgas läbiviidud uuringust selgus, et 2010.-2014. aastal on seatud eestkoste Raplamaa valdades kahekümne seitsmele poisile ja kuuteistkümnele tüdrukule kokku 43 lapsele. Asenduskodudesse on saadetud Rapla maakonnast antud ajavahemikul kolmteist poissi ja seitse tüdrukut kokku 20 last. Perekonda hooldamisele on saadetud kaksikümend üks poissi ja kolmteist tüdrukut kokku 34 last. Lapsendatud on kümme last. Kaksikümend kuus poissi ja kaksikümend neli tüdrukut kokku 50 last, kes on kohtulahenditega hõlmatud vanemliku hoolitsuseta lapsed, kellele on asenduskodu või eestkoste teenus seatud.

Praktikas tegelevad laste kaitsmisega kohtu poolt määratud advokaadid, Kuna perekonna vaidlused on väga delikaatsed ja erinevad. Samuti on iga laps eriline, peaksid olema teatud kriteeriumid sellisele advokaadile, kelle kliendiks on laps. Lapse hoiak ja mõtted jõuavad läbi advokaadi kohtusse juba „kujundatud“ kujul kuna iga advokaat näeb lapse olukorda enda

²⁰⁹ TsMS § 550.

²¹⁰ PKS § 137.

²¹¹ Eichenbaum, op.cit., lk. 22.

seisukohast ja võib takistada lapse seisukoha jõudmist kohtunikuni.²¹² Kohtuniku poolt oleks lapse ärakuulamine kõige ausam võimalus lapse seisukoha teada saamiseks. Praktikas on selline kontakt lapse ja kohtuniku vahel väga harv nähtus. Arvestades menetluse aega, kui ka muude erinevate põhjuste tõttu. Perekonnavaidlustes, kus riik on määranud lapsele kaitsja, on väga oluline määratleda, millist rolli kaitsja täidab – kas ta keskendub lapse vajaduste välja selgitamisele või edastab enda seisukoha kohtule. Vastavalt TsMS 552 prim 1 alusel kuulab kohus last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Kohus võib ära kuulata ka noorema lapse. Kohus kuulab lapse ära lapsele tavalises keskkonnas, kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik. Vajaduse korral kuulatakse laps ära psühhiaatri, psühholoogi või sotsiaaltöötaja juuresolekul.²¹³

Laste advokaadid peavad kohtumenetluses arvestama eelkõige lapse huviga.²¹⁴ Käesoleval ajal ei ole Eestis lapse esindajatele kindlaks määratud standardeid kirjas, vaid võib kaudselt advokaatide eetikakoodeksist välja lugeda, et advokaat peab õigusteenu osutamisel tegutsema üksnes kliendi huvides, eelistades kliendi huve enda ja kolmandate isikute, sealhulgas kolleegide huvidele. Advokaat on kohustatud kasutama kliendi huvides kõiki vahendeid ja viise, mis ei ole vastuolus seadusega ja kutse-eetika nõuetega, säilitades au ja väärikuse.²¹⁵

Parimal juhul peaks advokaadi roll perekonnavaidlustes toimima tihedas koostöös lastekaitsetöötajaga, et kujuneks välja kahe spetsialisti objektiivne arvamus. Sellises olukorras advokaat peaks esindama lastekaitsetöötaja arvamust kohtus koos esindaja kohustustega. Vajadusel on sotsiaaltöötajal kohtus tunnistaja roll, kes kaitseb, selgitab ja teeb ettepanekuid lapse osas.²¹⁶

²¹² Breger, M. L. Against the Dilution of A Child's Voice in Court. - International & Comparative Law Review no 20, 2010, lk. 176.

²¹³ TsÜS § 552 prim 1.

²¹⁴ Kölch, M. Fegert, J. Die umgangsrechtliche Praxis aus Sicht der Kinder- und Jugendpsychiatrie. - Zeitschrift für das gesamte Familienrecht. 2008, no 17, S. 1579.

²¹⁵ Eesti advokatuuri eetikakoodeks. Vastu võetud 08.04.1999 üldkogu otsusega nr 5. www.advokatuur.ee/est/oigusaktid/eetikakoodeks.

²¹⁶ Herman, G., Lawyers for Children in a Perfect World. - American Journal of Family Law; Winter 2008, lk. 110.

3.1. Laste huvide kaitse Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja kohtulahendite näitel

Vanema õiguste äravõtmist loetakse äärmuslikuks abinõuks. Tegemist on erakorralise vahendiga, mis peaks kuuluma kohaldamisele üksnes siis, kui muud mõjutusvahendid pole olukorda parandanud ega soovitud tulemusi andnud. Vanema õigused võetakse ära selleks, et ühelt poolt kaitsta last nende kuritarvitamise eest ning teiselt poolt üritada muuta vanema käitumist.²¹⁷

Vanemlik õiguste äravõtmine on avalikku huvi puudutav kohtumenetlus ning seetõttu on kohustuslik eeskosteasutuse kaasamine menetlusse arvamuse avaldamiseks.²¹⁸

Kohtulahendite analüüsi olnud lahendite põhjal võib öelda, et kohtud teevad tihti osapooltele ettekirjutusi ja suunavad nõustamisele ning kompromissi tegemist soodustanud. Kuid siinkohal tuleb analüüsi autori arvates märkida, et tsiviilkohtumenetluse seadustik TsMS § 561 lg-d 1 ja 2 annab võimaluse vanemate nõustamisele suunamiseks, kuid raskendavaks asjaoluks on tihti perenõustamissüsteem puudulik toimimine ning pole selge, kuidas ja millistel juhtudel nõustajat kasutada on võimalik või tuleb ning kuidas teenuse eest tasutakse.²¹⁹

TsMS § 475 lg 1 p 8 kohaselt on hagita asjad muu hulgas hagita perekonnaasjad.²²⁰ Vastavalt TsMS § 550 lg 1 p-le 2 on hagita perekonnaasi ja lahendatakse hagita menetluses vanema õiguste määramine lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamine (st ka ühise hooldusõiguse lõpetamise asjad). Hagita menetluse lahend on kohtumäärus TsMS § 478 lg 1.²²¹

Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja (PMKo) tsiviilasjas 2-13-29118 esitas avaldaja hagi kahe lapse ühise hooldusõiguse lõpetamiseks ja laste paigutamiseks asenduskodusse.

„Avalduses põhjendas eestkosteasutus sellega, et laste ema ei teosta oma kohustust ja õigust lapsi kasvatada ning ei hoolitse igakülgse heaolu eest mitte just kõige paremal moel. Vanemal probleeme alkoholiga, sotsiaalselt toimetulematu ning vaimne alaareng. Maakohus andis perekonnale võimaluse enda eluviiside muutmiseks aga antud korraldusest ei peetud kinni. Hetkel viibib ta kinnipidamiskohas, kahtlustatuna abikaasa tapmises. Maakohus rahuldab hagi, et

²¹⁷ Turkin, V. Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused. lk. 84.

²¹⁸ Ibid., lk. 96.

²¹⁹ Lillsaar, M., Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs. Tartu, 2013, lk. 10.

²²⁰ TsMS § 475.

²²¹ TsMS §550, § 478.

võtta vanemalt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) PKS § 134 lg-le 1, 135 lg 2 ja TsMS 428 lg 1 p5 alusel. Kohus oli ka seisukohal, et lõpetada menetlus laste isa (kes on surnud) suhtes. Kohtu seisukoht oli, et peale kinnipidamis kohast vabanemist arvatavasti ei suudaks vanem laste eest hoolt kanda, kuna kolm aastat tagasi oli perekonnale selline võimalus antud. Iga laps vajab kodu, kus suudetakse tagada tema kehaline, vaimne ja hingeline heaolu ning turvalisus.²²²

Tsiviilasjas 2-13-45580 vanemliku hooleta kolme lapse paigutamine asenduskodusse.

„Lapsevanemad on jätnud kolm last järelevalveta, elamises on ebasanitaarne olukord ja laste areng teadmata. Laste isal on ära võetud vanemlikud õigused laste suhtes.

Maakohus rahuldab hagi, et võtta emalt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) laste suhtes ja isalt hooldusõigus viimase alaealise lapse suhtes PKS § 134 lg-le 1, 135 lg 2. Laste isalt 2008. aastal ära võetud hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) kahe lapse suhtes Määrata alaealiste laste eestkostjaks vanavanem.²²³

Kohtulahendis peaks olema ka selgelt eristatav, ²²⁴ millised olid avaldaja nõuded ning kas avaldaja soovis hooldusõiguse lõpetamist või ainult nt lapse viibimiskoha suhtes otsustusõiguse saamist.²²⁵

Tsiviilasjas 2-13-22217 esitas avaldaja hagi lapse eestkoste määramiseks.

„Eestkosteasutus põhjendas oma avalduses, et laste ema on ebastabiilne ning saadeti psühhiaatrilisele ravile. Laste ema on eelnevalt viibinud psühhiaatrilisele ravile. Avaldaja sõnul on laps vanemliku hooleta. Peres on veel kaks last, keda kasvab laste vanaema. Laste isa ei ole oma laste vastu huvi tundnud ja kohtul ei olnud võimalik toimetada laste isale kohtukutset.

Maakohus rahuldab hagi, et võtta vanematelt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) viimase alaealise lapse suhtes PKS § 134 lg-1, 135 lg 2. Määrata alaealise lapse eestkostjaks vanavanem.²²⁶

²²² PMKo 2-13-29118.

²²³ PMKo 2-13-45580.

²²⁴ Lillsaar, M. (2013) lk. 10.

²²⁵ Lillsaar, M. (2013) lk. 10.

²²⁶ PMKo 2-13-22217.

Tsiviilasjas 2-13-17761 esitas avaldaja hagi lapse eestkoste määramiseks.

„Eestkosteasutus põhjendas oma avalduses, et vanemal probleeme alkoholiga, sotsiaalselt toimetulematu laste ema on ebastabiilne ning saadeti psühhiaatrilisele ravile. Avaldaja sõnul on laps vanemliku hooleta. Maakohus rahuldab hagi, et võtta vanematelt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) alaealise lapse suhtes PKS § 134 lg-1, 135 lg 2. Määrata alaealise lapse eestkostjaks vanavanem.“²²⁷

Tsiviilasjas 2-13-18937 ja 2-13-19153 esitas avaldaja hagi vanema hooldusõiguse lõpetamiseks, laste eestkoste määramiseks.

„Avaldaja sõnul on lapsed vanemliku hooleta, laste ema ei teosta oma kohustust ja õigust lapsi kasvatada ja ei hoolitse nende heaolu eest mitte just kõige paremal moel. Laste emal puudub kindel elukoht. Laste isa kohta puudub kanne sünnitõendis. Määrata esialgse õiguskaitse korras alaealistele lastele ajutiseks eestkostjaks vanavanem. Maakohus otsustas laste emalt täielikult ära võtta hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) PKS § 134 lg-le 1, 135 lg 2 ja TsMS 428 lg 1 p5 alusel. Määrata alaealiste laste ajutiseks eestkostjaks vanavanem.“²²⁸

Isaduse vaidlustamine PKS § 91 lg 3 alusel, kui kohtuotsusega on tuvastatud, et laps ei põlvne sellest mehest, ei saa see mees isadust omaks võtta.²²⁹ Tsiviilasjas 2-13-41792 esitas lapse isa hagi vanema kande vaidlustamiseks.

„2013. aastal on lapse emalt ära võetud alaealise lapse suhtes täielikult hooldusõigus. Käesolevas tsiviilasjas lapsele ei ole määratud eestkostjat, kuna sünnitõendis seisab ema ütluste järgi isa nimi. Sünniaktis kirjas olev mees nõustus isadustestiga ning isaduse tuvastamisel last kasvatama. Isaduse vaidlustamisel selgus, et laps ei põlvne sünniaktis kirjutatud mehest. Kohus tunnistas ebaõigeks Eesti perekonnaseisuasutuse registreerimise sünni tõendis tehtud kande. Määras lapse eestkostjaks lapse ema vanaema.“²³⁰

Tsiviilasjas 2-13-6473 esitas avalduse kahe lapse hooldusõiguse täielikuks äravõtmiseks vanemalt tema alaealiste laste suhtes ja eestkosteasutuse eestkoste määramiseks.

„Lapsevanem on jätnud kaks last järelevalveta, elamises on ebasanitaarne olukord ja laste areng

²²⁷ PMKo 2-13-17761.

²²⁸ PMKo 2-13-18937 ja PMKo 2-13-19153.

²²⁹ PKS § 91.

²³⁰ PMKo 2-13-41792.

teadmata. Maakohtus rahuldab hagi osaliselt. Võtta laste vanemalt täielikult ära isikuhooldusõigus alaealiste laste suhtes. Isikuhooldusõiguse täielik äravõtmine ei vabasta vanemat elatise tasumise kohustusest ning tal on õigus lastega suhelda, kuni kohus ei ole suhtlusõigust piiranud või keelanud. Määrata lastele eestkostja ja anda nad perekonda hooldada.²³¹

Kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatuse tõttu oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma, rakendab kohus ohtu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid.²³²

Tsiviilasjas 2-13-7907 esitas avaldaja hagi vanema hooldusõiguse peatamiseks, rakendada esialgset õiguskaitset, lapse eestkoste määramine.

„Avalduses põhjendas eestkosteasutus sellega, et laste ema ei teosta oma kohustusi lapsi kasvatada ning ei hoolitse laste heaolu eest mitte just kõige paremal moel. Vanemal oli probleeme alkoholiga ning laste isa töötas perest eemal Soomes. Kui laste isa oli kodus, ei ööbinud laste emal tihti kodus. Maakohus rahuldab hagi osaliselt. Võtta laste emalt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja otsustusõigus) PKS § 134 lg-le 1, 135 lg 2 ja TsMS 428 lg 1 p 5 alusel. Hooldusõiguse täielik äravõtmine ei vabasta alaealiste laste ema elatise tasumise kohustustest ning tal on õigus ja kohustus lastega suhelda, kuni kohus ei ole suhtlusõigust piiranud või keelanud. Kohtumenetluse käigus kujunes avalduse lõplikuks seisukohaks, et laste hooldusõigus jääb alaealiste laste isale. Laste isa oli asunud kohtumenetluse käigus elama ja töötama tagasi Eestisse.²³³

Tsiviilasjas 2-13-59757 taotleb eestkosteasutus lapse ema hooldusõiguse piiramist.

„Lapse emal puudub kindel elukoht ja on alkoholi probleemid. Mõlemad vanemad loobusid aastaid tagasi raske puudega esiklapse kasvatamisest ning andsid lapse perekonda hooldamisele. Kohtumääruse alusel peatati vanemate hooldusõigus. Lapse isa esitas taotluse hooldusõiguse taastamiseks, mida ei rahuldatud.

Isa soovib teise lapse täielikku hooldusõigust. Maakohus otsustas jätta rahuldamata hagi, et võtta emalt täielikult ära hooldusõigus (isikuhooldusõigus, varahooldusõigus, esindusõigus ja

²³¹ PMKo 2-13-6473.

²³² PKS § 134.

²³³ PMKo 2-13-7907.

otsustusõigus) lapse suhtes ja jättis rahuldamata isa avalduse lapse hooldusõigus täieliku üleandmise isale vastavalt PKS § 116 lg 1; § 117 lg 1, § 119. Kohus tegi ettekirjutuse emale, et ta peab lapse suhtes täitma hoolduskohustust ja silmas pidama lapse igakülgset heaolu. Korraldama oma kodus lapsele omaette elamise, käima psühhiaatri juures ning ei tohi kahjustada suhet lapse isaga ja korraldama regulaarseid kohtumisi isaga.²³⁴

Last ja vanemaid ei tohi üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud või viivitamatule täitmisele kuuluv kohtulahend.²³⁵ Tsiviilasjas 2-14-52284 taotles eestkostetasutus esialgse õiguskaitse abinõuna perest koheselt eemaldada kolm last, seada ajutine eestkoste ja asenduskodusse paigutamine.

„2013. aastal on vanematelt ära võetud nelja alaealise lapse suhtes täielikult hooldusõigus. Käesolevas tsiviilasjas eraldada koheselt perest kolm alaealist last. Vanematel alkoholi probleemid ning on laste suhtes vägivaldsed. Maakohus tunnistas süüdi laste isa KarS § 121 järgi vangistusega üks aasta. KarS § 74 lg 1 alusel ei pöörata täitmisele vangistust, kui isa 18 kuu jooksul ei pane toime tahtlikku kuritegu ja täidab KarS § 175 lg 1 ette nähtud käitumiskontrolli. PkS § 171 lg 1 ja § 172 ning LaKS §32 lg 1 p 1 ja lg 2 ja SHS § 25 lg 1 p 1,2,3 ja lg 2 ja 3 alusel. Vastavalt TsMS § 476 lg 1 järgi algatab kohus hagita menetluse huvitatud isikute avalduse alusel. Vanemate pikaajaline käitumine kinnitab, et vanematel puudub tegelik soov ja huvi oma lapsi kasvatada. Kohtu hinnangul ei ole vanemad ka pideva järelvalve ja suunamise korral suutelised lapsi kasvatama, kuna neil puudub arusaamisvõime laste vajaduste ja oma vastutustundetu käitumise suhtes.“²³⁶

Kohus peatab vanema hooldusõiguse, kui vanem on kehvalt võimetu lapse hooldusõigust teostama. Hooldusõiguse peatumise ajal ei või vanemal hooldusõigust teostada. „Kohus taastab vanema hooldusõiguse, kui on tuvastatud peatamise aluse äralangemine.“²³⁷ Tsiviilasjas 2-14-54596 esitas eestkostetasutus avalduse kolme lapse eestkoste määramiseks. „Vanematel on alkoholi probleemid. Alaealised lapsed elavad ajutiselt lähisugulaste juures. Kui laps elab eestkostetava juures, on eestkostetava isikuhooldus seoses PKS § 124, 125 ja 126 sätestatud õigused ja kohustused, so õigus ja kohustus last kasvatada, tema järele valvata, tema

²³⁴ PMKo 2-13-59575.

²³⁵ LaKS § 27.

²³⁶ PMKo 2-14-52284.

²³⁷ PKS § 140 lg 1, lg 3.

viibimiskohta määrata, igakülgsest lapse heaolu eest hoolitseda ja tema välja nõuda isikutelt, kes last vastu eestkoste tahtmist õigusvastaselt enda juures hoiavad. Käesoleva kohtulahendi puhul võivad sellisteks isikuteks osutada hooldusõiguseta isikud. PKS § 193 ja 194 järgi teostab järelvalvet eestkostja tegevuse üle kohus, kes võib eestkostjale teha ettekirjutusi, kõrvaldada ta eestkostja ülesannete täitmisest ja otsustada tema vabastamine. Eestkostja on kohustatud teatama kohtule oma elukoha muutusest. Samuti võib kohus igal ajal nõuda eestkostjalt informatsiooni tema ülesannete täitmise kohta. Maakohus otsustas alaealised lapsed eraldada perekonnast, peatada ajutiselt vanemate hooldusõigus ja määrata esialgne õiguskaitse korras ajutiselt eestkoste perekonna lähisugulaste juure. Laste käest küsiti nõusolekut, kas nad soovivad minna ajutiselt elama oma lähisugulaste juurde ning nad ei saa koguaeg koos olla. Maakohtu otsusega erandkorras LaKS § 27 järgi last ja vanemaid ei tohi üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud või viivitamatule täitmisele kuuluv kohtulahend. Lapse ja vanemate eraldamisel tuleb ära kuulata lapse arvamus ja soovid ning lisada need eraldamise dokumentide juurde. Kohus võib lapse vanematest eraldada ainult juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida vanemate ja lapse suhtes kasutusele võetud muude toetavate abinõudega. Lähtudes SHS § 25 lg 3 ühest perekonnast pärit õed ja vennad tuleb jätta kodust ja perekonnast eraldamisel kokku, välja arvatud, kui see on vastuolus laste huvidega. Lapsed paigutati lähisugulaste juurde eeskoste, peale seda, kui oli ära kuulatud kaks alaealise lapse arvamus ja soovid. Lapsed olid peatunud ka eelnevatel kordadel lähisugulaste juures, kui perekonnas olid probleemid. Kui probleemidest üle saadi, tõid lähisugulased lapsed perekonda tagasi. Laste esindaja seisukoht on, et avaldaja taotlus hooldusõiguse peatamiseks on õige ja põhjendatud. Vanematel tuleb anda võimalus oma elu korda seada. Kui vanemate kooselu ei taastu, peab ema looma lastele kodu ja pöörduma nõustamisele. Vastasel juhul kuritarvitab ta oma lähisugulaste ja laste usaldust. Kui nõustamine ja kooselu ei taastu, tuleb hooldusõigus laste suhtes kohtulikult lahendada. Kohtu seisukoht PKS § 140 lg 1 ja lg2. Senises kohtupraktikas on hooldusõiguse peatamist rakendatud erandlikel juhtudel, kui vanem ei saa oma kohustustega lapse kasvatamisel täita mingite objektiivsete asjaolude tõttu (kannab vanglakaristust, on raskelt haige). Antud kohtulahendis on probleemiks alkoholism, mis on ka haigus ja vajab ravi, mis kahtlemata takistab vanema kohustuste täitmist.²³⁸

²³⁸ PMKo 2-14-54596.

Tsiviilasjas 2-10-45038 taotleb eestkosteasutus vanemate hooldusõiguse piiramiseks.

„Lapsevanemad on jätnud kaks last järelevalveta, elamises on ebasanitaarne olukord ja laste areng teadmata. Vanematel on alkoholi probleemid. Kohtumääruse alusel piirati vanemate hooldusõigus vastavalt PKS § 134 lg 4.“²³⁹

Vanema õiguste äravõtmise alused fikseerib PKSi §54 lg 1. Kohus võib ühe vanema, eestkostja või eestkosteasutuse nõudel vanema õigused ära võtta, kui vanem mõjuvate põhjusteta ei täida oma kohustusi lapse kasvatamisel ja tema eest hoolitsemisel või kuritarvitab vanem õigusi ja kohtleb last julmalt, avaldab muul viisil lapsele kahjulikku mõju.²⁴⁰

Hooldusõiguse lõpetamise (ja ka hooldusõiguse üleandmise) asjades eelkõige arvestada lapse huviga PKS § 137 lg 3.²⁴¹ Kohtupraktikas paljud vanemad tunnistavad sõnades, et last ei või kasutada vanemate probleemide lahendamiseks ja silmas tuleb pidada lapse huve, kuid tegelikult nad ei suuda või ei oska neid küsimusi lahus hoida. Kohtud viitavad nii ühise hooldusõiguse lõpetamise kui ka suhtlemiskorra kindlaks määramise lahendites üldjuhul laste huvidest lähtumisele, olulisena tuuakse välja ka lapse esindaja (kohtu määratud advokaat) arvamus. Kuna lahkuminekukorral võivad vanemad omavaheliste vaidluste ja nõudmistega lapse huvid ohtu seada, kaasab kohus hooldusõiguse vaidluse lahendamisse peale vanemate ja lapse ka teisi isikuid (lapse esindaja, lastekaitsetöötaja), kelle otsene ülesanne on seista lapse parimate huvide eest. Kuigi kaasamise protsess on seadustega reguleeritud, tõusetuvad osaliste tegevuses esile mitmed probleemid, mis võivad pärssida lapse parimate huvide väljaselgitamist.²⁴²

Lapse äravõtmine vanematelt toimub sellekohase kohtuotsuse alusel. Riigil on õigus sekkuda perekonnaellu, kui seal toimuv võib ohustada lapse tervist ja heaolu. Vastava nõude võib kohtule esitada üks vanem, eestkostja või eestkoste asutus.²⁴³ Vanema õiguste äravõtmisel lõpevad perekondlikud õigussuhted vanema ja lapse vahel. Vanemal puudub õigus lapsega suhelda, last isiklikult kasvatada ning last seadusest tulenevalt esindada. Erandina võib eestkosteasutus lubada isikule, kellel on vanema õigused

Vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Vanemal on kohustus ja õigus

²³⁹ PMKo 2-10-45038.

²⁴⁰ Turkin, V. (2007), lk 84-85.

²⁴¹ PKS § 137.

²⁴² Lillsaar, Siimula-Saar, *op.cit.*, lk. 84.

²⁴³ Turkin, V., (viide 91), lk 67.

hoolitseda oma alaealise lapse eest (hooldusõigus). Vanema hooldusõigus hõlmab õigust hoolitseda lapse isiku eest (isikuhoolitus) ja õigust hoolitseda lapse vara eest (varahoolitus) ning otsustada lapsega seotud asju (otsustusõigus).²⁴⁴ Üldjuhul on lapse seaduslik esindaja hooldusõiguslik vanem.²⁴⁵ Kui vanema hooldusõigus on piiratud, on piiratud ka lapse esindusõigus.²⁴⁶

3.2. Ringkonnakohtu ja Riigikohtu kohtulahendite analüüs

Eesti Vabariigi Põhiseaduse seadustamisel 1991-1992. aastal ei osanud Põhiseaduse Assamblee liikmed ette näha, et aastaid hiljem on kohtuotsuse avalikustamisega avalikustatakse andmebaasides ka puudutatud isikute eraelulised andmed. Kohtuotsuses toodud teave, sisu ning esindajate ja kohtu seisukohad.

Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus ja perekonnaseadus on üks delikaatsemaid, isiklikumaid ja keerulisemaid valdkondi. Antud valdkonnas kaasatakse parima lahenduse leidmiseks valla – ja linnavalitsuse esindajaid, psühholooge ning oma eriala spetsialiste.

Peamiseks riskigrupiks Eestis on vanemliku hoolitsuseta või ebapiisava vanemliku hoolitsusega lapsed.²⁴⁷ Alates 01.01.2006 lahendatakse mitmed perekonnaõiguslikud küsimused hagita menetluses. Laste huvide kaitseks on TsMS-es sätestatud erisused perekonnaasjade lahendamiseks. Kohtul on õigus koguda tõendeid § 230 lg 3, tagada avalduse või hagi § 378 lg 4, lg 5. Kohus ei ole seotud esitatud asjaolude ega seisukohtadega § 436 lg 6. Kohtul on ka vähemalt 10-aastase lapse ära kuulamise kohustus. Kohus võib ära kuulata ka noorema lapse. Kohus kuulab lapse ära lapsele tavalises keskkonnas, kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik § 552¹ lg 1. Vanemate ära kuulamise kohustus § 558. Kohus peab § 552 alusel tegema koostööd valla- ja linnavalitsusega. § 219 lg 2 lubab kohtul määrata perekonnaasjades lapsele teda puudutavas menetluses esindaja.²⁴⁸

²⁴⁴ PKS § 116.

²⁴⁵ PKS § 120.

²⁴⁶ Göttig, Uusen-Nacke, op.cit., lk. 20.

²⁴⁷ Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta Välisministeerium 2014, lk. 99.

²⁴⁸ TsMS § 219 lg 2, § 230 lg 3, § 378 lg 4, § 436 lg 6, § 552, § 552 prim lg 1, § 558.

„Tavapäraselt lahendatakse vanema õiguste äravõtmine ja eeskoste seadmine maakohututes. Ringkonnakohtutesse pöörduvad vähesed avaldajad.“ Riigikohtu praktika vanema õiguste äravõtmisel on olnud seni äärmiselt minimaalne.²⁴⁹

Tallinna Ringkonnakohtu (TlnRnKo) 22.10.2013 otsus tsiviilasjas nr 2-12-625. Lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramine ning lapse suhtes hooldusõiguse äravõtmine.²⁵⁰

„Lapse ema esitas kohtule avalduse, et lapse isa suhtes hooldusõiguse täielikuks äravõtmiseks ja lapse emale üleandmiseks. Kuna isa on korduvalt ohustanud lapse igakülgset heaolu, sealhulgas põhjustanud korduvalt lapse elule ja tervisele ohtlikke olukordi.“²⁵¹

„Lapse avaldas kodus toimunud ärakuulamisel, et ei soovi isaga enam kokku saada, sest isa on teda väiksenä ära röövinud ja tema ema kiusanud. PKS § 143 lg 1 kohaselt on lapsel õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga. See tähendab, et seadusega ei ole pandud lapsele kohustust suhelda vanemaga. Kui laps keeldub isaga suhtlemast, siis see viitab asjaolule, et laps kasutab enda õigust isaga mitte suhelda. Maakohus on jätnud arvesse võtmata lapse vastuseisu isaga kohtumiste suhtes ning seetõttu vääralt tõlgendanud lapse ema ütlushi, taandades lapse vastuseisu ema isiklikuks vastuseisuks.“²⁵²

„Maakohus ei ole suhtlemiskorda määrates lähtunud lapse huvidest. Maakohus tunnistab, et lapse võõrandumine isast on suures osas tingitud isa varasemast huvi puudusest lapse vastu. Suhtlemiskorda määrates on kohus toonud põhjenduseks soovi tõendada, kas isa huvi lapse vastu on vaid ajutine ja kantud eesmärgist tekitada probleeme. Lapse huvides ei ole katsetamine, kas isa huvi lapse vastu on vaid ajutine ja kantud eesmärgist tekitada probleeme. Lapse huvides ei ole katsetamine, kas tema isa huvi tema vastu on ajutine või mitte või kas sellest võib tekkida lapsele või tema perekonnale probleeme.“²⁵³

„Harju Maakohus jättis ema avalduse isa lapse suhtes hooldusõiguse äravõtmiseks rahuldamata. Kohus rahuldab ema avalduse, määrates lapse ja isa suhtlemise korra. Ringkonnakohtus, tutvunud asja materjaliga, leiab, et määruskaebuse väited ei anna alust Harju Maakohtu määruse tühistamiseks. Maakohtu määrus on seaduslik ning vastavalt TsMS § 657 lg 1 p-le 1 ja §-le 659 jätab ringkonnakohtus maakohtu määruse muutmata ning määruskaebuse rahuldamata. Ringkonnakohtus nõustub TsMS § 654 lg 6 alusel täielikult määruses toodud põhjendustega ning

²⁴⁹ Turkin, V., (2007), lk. 85.

²⁵⁰ TlnRnKo 2-12-625.

²⁵¹ TlnRnKo 2-12-625 p 2.

²⁵² TlnRnKo 2-12-625 p 3.

²⁵³ TlnRnKo 2-12-625 p 17.

ei pea vajalikuks neid seetõttu korrata.²⁵⁴

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus (RKTKo) tsiviilasjas nr 3-2-1-132-11 1, 20.12.2011. avaldus lapse hooldusõiguse äravõtmine ja alaealisele eestkostja määramine.²⁵⁵

„Kohtud on lähtunud selles, et lapse ema on teovõimeline ja soovib lapse hooldusõigust ise teostada. Tegelikult ei ole ta midagi oma lapse heaks teinud. Ta on oma lapse hüljanud, ei hoolitse tema eest, pole päevagi ise last kasvatanud ega toeta teda ka rahaliselt. Kohus oleks pidanud lapse huvidest lähtuvalt avalduse menetlusse võtma, kontrollima asjaolusid ja selgitama välja, kas ema tegelikult soovib oma last kasvatada ja kas ta on selleks võimeline. Kohtud on jättnud tähelepanuta, et esitatud avaldus ei puudutanud mitte avalduse esitaja eeldatavaid õigusi ja huve, vaid lapse õigusi ja huve olla esindatud.“²⁵⁶

„Ema leidis, et kasuvanem ole PKS § 173 lg 1 mõttes huvitatud isik. PKS § 122 lg 2 sätestab, et kui vanemad annavad lapse pikemaks ajaks kasuperekonna hooldada, võib kohus lapse hoolduse asjades vanemate või hooldava isiku taotlusel anda hooldusõiguse üle last kasvatavale isikule. Õiguse üleandmiseks last hooldava isiku (kasuvanem) taotlusel on vaja vanemate nõusolekut. Seega on lapse hooldusele andmise otsustamisel määrava tähtsusega just vanema tahe. Tema lapse emana ei ole andnud nõusolekut otsustusõiguse üleandmiseks. Toimikust ei nähtu, et kasuvanemal oleks muu seaduse alusel tekkinud õigus olla huvitatud isik PKS § 173 lg 1 mõttes.“²⁵⁷

„Riigikohus leiab, et nii ringkonnakohtu kui ka maakohtu määrus tuleb TsMS § 695, § 701 lg 3 ja § 692 lg 1 p-de 1 ja 2 alusel tühistada materiaalsoiguse väära kohaldamise ja menetlusõiguse normi olulise rikkumise tõttu ja hageja avaldus tuleb tagastada maakohtule. Asja materjalidest nähtuvalt on laps sünnist alates kasvanud kasuperekonnas. PKS § 122 lg 3 järgi on kasuperekond perekond, kus last tegelikult kasvatatakse ja kuhu ei kuulu lapse vanem ega vanemaga abielus olev isik. Kui vanemad soovivad last teda hooldavalt isikult välja nõuda (sellist avaldus ei ole ema esitanud), võib kohus PKS § 126 lg 4 järgi omal algatusel või last hooldava isiku taotlusel, määrata, et laps jääb teda hooldava isiku juurde, kui väljanõudmine võib kahjustada lapse huve. Kui laps kasvab pikemat aega kasuperekonnas, kuulab kohus TsMS §560 järgi last puudutavas asjas ära ka last kasvatava(d) isiku(d), kui see aitab ilmselt kaasa asja lahendamisele või asjaolu

²⁵⁴ TlnRnKo 2-12-625 punkt 6, 18.

²⁵⁵ RKTKo 3-2-1-132-11 1.

²⁵⁶ RKTKo 3-2-1-132-11 1, p 9.

²⁵⁷ RKTKo 3-2-1-132-11 1, p 12.

selgitamisele.²⁵⁸

„PKS § 143 lg 1 tulenevalt on lapsel õigus, mitte aga kohustus isiklikult suhelda mõlema vanemaga. Kohus leidis, et lapse huvides ei ole sundida last täitma ettekirjutusi vanemaga suhelda, kui see on tema tahtega vastuolus. Sellega seatakse ohtu lapse psühholoogiline ja vaimne heaolu.“²⁵⁹

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-161-14, 04.03.2015. Vanemalt hooldusõiguse äravõtmine ja alaealisele eestkostja määramine.²⁶⁰

„Avaldaja esitas avalduse, milles palus isikult (isa) täielikult ära võtta lapse hooldusõigus. Lapse emalt võeti hooldusõigus, eestkostjaks määrati avaldaja. Lapse isa esitas lapse põlvnemise tuvastamiseks maakohtule avalduse, milles tuvastati, et laps põlvneb isast. Isa on pannud korduvalt toime süütegusid ning tema elu on peamiselt möödunud kinnipidamisasutustes. Avalduse esitamise ajal kannab ta karistust kinnipidamisasutuses.²⁶¹ Laps viibib väikelastekodus. Isa palus määrata lapse vanaema eestkostjaks ajaks, mil ta viibib kinnipidamisasutuses ja tema hooldusõigus peatatakse. Lapse vanaema nõustus olema lapse eestkostja. Isal on olnud võimalus oma elukorraldust muuta, hoolimata lubadustest ei ole ta oma käitumisharjumusi muutnud ning jätnud lapse huvid tagaplaanile.“²⁶²

„Ringkonnakohus, leiab, et määruskaebuse väited ei anna alust Harju Maakohtu määruse tühistamiseks ning ringkonnakohtu määrus muutmata.“

„Riigikohus leiab, et kohtud on asjas tuvastatud asjaolude alusel asunud põhjendatult seisukohale, et isalt tuleb PKS § 134 lg 1 ja § 135 lg2 alusel vanema hooldusõigus lapse suhtes täielikult ära võtta hoolimata sellest, et asjas esineb ka hooldusõiguse peatamise alus PKS § 140 lg 1 järgi.“²⁶³

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-98-11, 23.11.2011. Lastele eestkostja määramine.²⁶⁴

„Avaldaja (laste täiskasvanud õde) esitas avalduse, milles palus seada oma alaealistele õdede ja vendade üle eestkoste ning määrata end oma õdede ja vendade eestkostjaks, sh esialgse

²⁵⁸ RKTko 3-2-1-132-11 1, p 19.

²⁵⁹ RKTko 3-2-1-132-11 1, p 19.

²⁶⁰ RKTko 3-2-1-161-14.

²⁶¹ RKTko 3-2-1-161-14, p 1.

²⁶² RKTko 3-2-1-161-14, punktid 2, 4, 5.

²⁶³ RKTko 3-2-1-161-14, punktid 15, 16.

²⁶⁴ RKTko 3-2-1-98-11.

õiguskaitse korras. Alternatiivselt palus avaldaja määrata eestkostjaks ka perekonna lähedase isiku. Avalduse kohaselt on laste isalt laste suhtes vanema õigused ära võetud. Laste ema surud. Lapsed on jäänud vanemliku hoolitsuseta. Laste ema ei soovinud, et laste eestkostjateks saavad lapse isa sugulased. Tema sooviks oli, et laste eestkostjaks oleks tema vanem tütar (avaldaja) või perekonna lähedase isik, keda lapsed usaldavad, kuna ta on lastele tuttav ja vaimselt lähedane inimene. Avaldajale teadaolevalt on laste isapoolne onu esitanud eestkostestutusele avalduse enda eestkostjaks määramiseks, kuid onu ei ole senini tundud kordagi laste vastu huvi. Samuti kaalub laste emapoolne tädi, kes elab Hispaanias, võimalust lasta määrata end kahe vanema lapse eestkostjaks, kuid ka tema eestkostjaks määramine ei ole laste huvides, sest lapsi ei tohiks eraldada ja laste harjumuspärasest elukeskkonda ei tohiks radikaalselt muuta. Lapsed asenduskodus hooldusel. Kuna lapsed on lubamatult ja lastele kahjulikul viisil perekonnast eraldatud, kuigi seadus näeb ette ka muid võimalusi, tuleb avaldaja määrata menetluse ajaks laste ajutiseks eestkostjaks, sest laste kodust äraviimine ja lähedastest isikutest eraldamine pärast ema surma on lapsi veelgi traumeerinud.²⁶⁵

„Lapsed ärakuulamisel avaldasid, et soovivad elada korteris, kus pere varem elas. Ta ei soovi elada lastekodus, sest kasvatajad on ükskõiksed. Perekonna kõige väiksemat last kohus ei kuulunud ära, sest ta oli maakohtu menetluse ajal kaheksa – aastane. Perekonna lähedane isik toetas avaldust ja palus selle rahuldada. Tema arvates on avaldaja suuteline täitma eestkostja ülesandeid ning ta ise on alati perekonda aidanud ja on nõus tegema seda ka edaspidi, mh on nõus, et ta määratakse avaldaja kõrval eestkostjaks. Ta tunneb perekonda juba aastaid ja ning avaldaja ja lapsed usaldavad teda.²⁶⁶

„Harju Maakohus jättis määrusega rahuldamata avaldaja taotluse määrata esialgse õiguskaitse korras ajutise eestkostja. Maakohtu hinnangul ei olnud alust arvata, et esialgse õiguskaitse korras ajutise eestkostja määramata jätmisel kaasneb oht laste huvidele. Lapsed elavad asenduskodus. Pere kasutuses on omaette maja ning tagatud on turvaline keskkond elamiseks ja õppimiseks. Avaldusest ei nähtu, et asenduskodus viibimine mõjub lastele negatiivselt. Maakohus põhjendas, et avaldajat ega perekonna lähedane isik ei ole PKS § 174 lg 3 järgi võimalik laste eestkostjaks määrata. Tallinna Ringkonnakohus jättis määrusega määruskaebuse rahuldamata ja maakohtu määruse muutmata. Ringkonnakohus nõustus maakohtu põhjendustega ega pidanud vajalikuks

²⁶⁵ RKTko 3-2-1-98-11.

²⁶⁶ RKTko 3-2-1-98-11, punktid 4-8.

neid korrata.²⁶⁷

„Riigikohus leiab, et määruskaebus tuleb TsMS § 701 lg 3 alusel rahuldada, maa- ja ringkonnakohtu määrus tühistada ning asi saata maakohtule uueks läbivaatamiseks. Esmalt juhib riigikohus tähelepanu, et maakohus jättis vääralt lastele eestkostja määramise avalduse rahuldamata, kuigi leidis, et PKS § 171 lg 1 järgi on eestkostja määramise avaldus põhjendatud. Kolleegium märgib, et lapsele eestkostja määramise materiaalsed eeldused on sätestatud PKS § 171 lg-s 1. Selle sätte järgi määratakse lapsele eestkostja, kui alaealise lapse kummalgi vanemal ei ole esindusõigust või kui lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha. Viidatud sätte eesmärgiks on tagada, et iga lapse kui piiratud teovõimega alaealise isiku isiklikud ja varalised õigused ja huvid oleks alati ja täielikult kaitstud. Eelkõige peavad lapse õigusi ja huve kaitsma PKS § 116 järgi lapse hooldusõiguslikud vanemad. Eestkostja määramise eesmärgiks on tagada lapse õiguste ja huvide täielik kaitse kuni tema täisealiseks saamiseni ka juhul, kui lapsel ei ole vanemaid, kes seda teeksid.²⁶⁸

„Kui eestkostet vajavad mitu ühe pere last, tuleb kohtul kaaluda, kas on võimalik määrata kõigi laste õigusi ja huve kaitsma üks ja sama isik. PKS § 178 lg 1 teise lause järgi nimetatakse võimaluse korral eestkostet vajavatele õdedele ja vendadele üks eestkostja. Kolleegiumi arvates tuleb viidatud sätte järgi üldjuhul määrata kõigile õdedele ja vendadele, aga ka poolõdedele ja poolvendadele ühine eestkostja, et tagada laste koos kasvamine. Ühe pere lastele võib määrata erinevad eestkostjad üksnes juhul, kui kõiki asjaolusid arvestades ei ole võimalik lastele ühist eestkostjat määrata või kui eraldi eestkostjate määramine vastab asjaolusid arvestades paremini laste huvidele. Kolleegiumi arvates tuleneb PKS §-st 178, et eestkostja määramisel tuleb üldjuhul eelistada lapsele ühe eestkostja määramist. Mitu eestkostjat saab määrata üksnes juhul, kui lapse eestkostjaks soovivad saada abikaasad, kellel on ühine soov hakata lapse eest hoolitsema ja teda kasvatada, aga ka muudel erandlikel juhtudel, kui mitme eestkostja määramine vastab kõiki asjaolusid arvestades lapse huvidele paremini kui ühe eestkostja määramine. Kolleegiumi arvates võib mitme eestkostja määramine olla põhjendatud olukorras, kus eestkostet vajavad mitu ühe pere last. Mitme eestkostja määramine on põhjendatud, kui sellega saab vältida ühe pere laste eraldamist ning jagada üht isikut ülemäära koormavaid eestkostja ülesandeid mitme isiku vahel. Kolleegium juhib tähelepanu, et alama astme kohtud ei ole avaldaja sobivust kaaludes arvestanud piisavalt kõiki PKS § 174 lg 3 esimeses lauses nimetatud asjaolusid ega arvestanud avaldaja sobivust hinnates piisavalt seda, et avaldaja on

²⁶⁷ RKTKo 3-2-1-98-11, punktid 9 ja 16.

²⁶⁸ RKTKo 3-2-1-98-11, punktid 20-21.

lastele väga lähedane sugulane, kes on kogu elu lastega koos elanud ja enne ema surma laste eest hoolitsenud. Mh ei saa kolleegiumi arvates avaldaja vanus olla iseenesest takistuseks tema eestkostjaks määramisele, sest PKS § 174 lg 1 järgi piisab sellest, et isik on täisealine.²⁶⁹

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-142-13, 06.12.2013. Vanemalt hooldusõiguse äravõtmine hooldusõiguse peatumise ajal.

„Avaldaja esitas avalduse, milles palus isikult (isa) täielikult ära võtta lapse hooldusõigus. Lapse emalt võeti hooldusõigus täielikult ära ja isa hooldusõigus peatati, kuna isa viibis kinnipidamisasutuses. Menetlusosalised vaidlesid selle üle, kas lapse isalt sai hooldusõiguse peatumise ajal hooldusõiguse ära võtta või oli hooldusõiguse peatamine küllaldane meede lapse heaolu tagamiseks.

Maakohus rahuldab avalduse ja võttis isalt hooldusõiguse ära. Samas tühistas ringkonnakohus maakohtu määruse ja tegi asjas uue määruse, millega jättis avalduse rahuldamata, lugedes isa hooldusõiguse jätkuvalt peatatuks. Ringkonnakohtu määrus tuleb tühistada, kuna isa hooldusõigus on kohtulahendiga perekonnaseaduse § 140 alusel peatatud. Riigikohus rahuldab määruskaebuse ja jättis jõusse maakohtu otsuse.²⁷⁰

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-13-11, 04.15.201. Vallavalitsuse avaldus alaealise suhtes vanema õiguste äravõtmiseks.

„Avaldaja esitas Tartu Maakohtule avalduse vanemalt lapse suhtes vanema õiguste äravõtmiseks. Vanem on raske intellekti puudega, mõõdukalt vaimse alaarengu ja püsiva toimetuleku häirega, mille tõttu vajab ta toimetulekuks toetatud elamise teenust erihooldekodus. Laps paigutati Väikelastekodusse. Puudutatud isik ei ole lapse vastu huvi tundnud.²⁷¹

„Tartu Maakohus rahuldab määrusega avalduse ja võttis vanemalt ära nii vanema õigused lapse suhtes kui ka lapse.²⁷²

„Tartu Ringkonnakohus jättis määrusega määruskaebuse rahuldamata ja maakohtu määruse muutmata.²⁷³

„Riigikohtu määruskaebus tuleb TsMS § 701 lg 3 alusel rahuldada ja nii maa- kui ka ringkonnakohtu määrus tuleb tühistada ning asi saata samale maakohtule uueks läbivaatamiseks.

²⁶⁹ RKTko 3-2-1-98-11, punktid 25-27.

²⁷⁰ RKTko 3-2-1-142-13.

²⁷¹ RKTko 3-2-1-13-11, p 1.

²⁷² RKTko 3-2-1-13-11, p 4.

²⁷³ RKTko 3-2-1-13-11, p 7.

Esmalt juhib riigikohus tähelepanu sellele, et kuigi maakohus tegi asjas määruse 12. aprillil 2010, s.o enne 1. juulit 2010 kehtinud perekonnaseaduse alusel, pidi ringkonnakohus asja 4.oktoobril 2010 lahendades arvestama sellega, et 1.juulil 2010 jõustus uus perekonnaseadus. Ringkonnakohus ei arvestanud asjas määrust tehes, et 1. juulil 2010 jõustunud PKS § 210 lg 1 järgi laieneb see seadus kõigile perekonnaõiguslikele suhetele, mis on tekkinud selle seaduse jõustumise hetkeks, kui selle seaduse rakendussätetes ei ole ette nähtud teisiti.²⁷⁴

„Vanema õigusi piiravate abinõude rakendamisel peab kohus kaaluma nii lapse huve kui ka vanema õigusi ning kohaldama lapse heaolu tagamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid. Abinõu valikul peab kohus arvestama perekonnaautonoomia põhimõttega ning eelistama võimalusel selliseid abinõusid, mis toetavad perekonda ja aitavad vanema ja lapse sidet tugevdada või taastada. Sellest tulenevalt võib kohus kohaldada abinõusid, mis lahutavad vanema ja lapse, sh eraldada lapse vanemast ja võtta vanemalt isikuhooldusõiguse lapse suhtes täielikult ära, üksnes juhul, kui vanema ja lapse õigussuhet toetavad abinõud ei ole andnud soovitud tulemust või on ilmne, et toetavate abinõudega ei ole võimalik ohtu lapse heaolule kõrvaldada. Arvestades perekonnaelu puutumatus põhimõtet peavad kohtu kohaldatavad abinõud olema eesmärgipärased ja proportsionaalsed.

Riigikohus rõhutab, et vanema intellektipuue, vaimne alaareng ning vaimse tervise seisundist tingitud püsiv toimetulekuhäire ei anna iseenesest alust võtta 1. juulil 2010 jõustunud PKS § 134 lg 1 ja § 135 lg 2 alusel vanemalt täielikult ära lapse suhtes isikuhooldusõigus.²⁷⁵

Tühistada Tartu Maakohtu ja Tartu Ringkonnakohtu määrus tsiviilasjas ning saata asi Tartu Maakohtule uueks läbivaatamiseks.²⁷⁶

Tallinna Ringkonnakohtu 19.09.2014 otsus tsiviilasjas nr 2-14-14799. Lapse suhtes ühise hooldusõiguse lõpetamiseks ja hooldusõiguse avaldajale üleandmiseks. Lapsega suhtlemiskorra määramiseks.²⁷⁷

„Maakohus rahuldab ema avalduse osaliselt, lõpetades osaliselt vanemate ühise hooldusõiguse tütre suhtes ja andes otsustusõiguse lapse viibimiskoha (sh elukoha), koolieelse lasteasutuse ja kooli määramise ning tervisekorraldusega seonduvate küsimuste osas üle lapse emale. Kohus

²⁷⁴ RKTko 3-2-1-13-11, punktid 11,12.

²⁷⁵ RKTko 3-2-1-13-11, p 14.

²⁷⁶ RKTko 3-2-1-13-11.

²⁷⁷ TlnRnKo 2-14-14799.

määras lapse ja isa suhtlemise korra kuni lapse kooliminekuni.²⁷⁸

„Ringkonnakohus, leiab, et määruskaebuse väited ei anna alust Harju Maakohtu määruse tühistamiseks. Maakohtu määrus on seaduslik ja põhjendatud ning vastavalt TsMS § 657 lg 1 p-le 1 ja §-le 659 jätab ringkonnakohus maakohtu määruse muutmata ning määruskaebuse rahuldamata. Ringkonnakohus nõustub TsMS § 654 lg 6 alusel määrukses toodud põhjendustega.²⁷⁹

„PKS § 137 lg 1 tulenevalt on kummalgi vanemal õigus taotleda hooldusõiguse täielikku või osalist üleandmist juhul, kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad alaliselt lahus või ei soovi muul põhjusel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada, kuid ringkonnakohtu arvates ei piisa üksnes vanemate lahus elamise faktist või ühe vanema vastavast soovist selleks, et lõpetada vanemate ühine hooldusõigus. PKS § 137 lg 2 p 2 järgi ühise hooldusõiguse lõpetamise avaldust ei rahuldata, kui on alust eeldada, et ühise hooldusõiguse lõpetamine ja avaldajale ainuhooldusõiguse määramine ei ole kooskõlas lapse huvidega. PKS § 123 lg 1 järgi teeb kohus lapsesse puutuvaid asju läbi vaadates esmajoonelise lapse huvidest lähtuva lahendi, arvestades sealjuures ka teiste asjaomaste isikute õigustatud huve. PKS § 116 lg 1 kohaselt on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused ning PKS §-st 117 tuleneb laste hooldusõiguse ühine kuuluvus mõlemale vanemale.“²⁸⁰

Tallinna Ringkonnakohtu 03.06.2014 otsus tsiviilasjas nr 2-13-16758. Hooldusõiguse peatamine alaealise suhtes ja eestkostja määramine.²⁸¹

„Eestkostetasutus esitas Harju Maakohtule avalduse lapse ema hooldusõiguse peatamiseks alaealise lapse suhtes ja eestkostja määramiseks. Alaealise lapse ema viibib eeluuritavana Tallinna Vanglas.“ Ringkonnakohus, leiab, et Harju Maakohtu määrus tühistada ja saata tsiviilasi samale maakohtule uueks läbivaatamiseks.²⁸²

„Maakohus on põhjendanud kohaliku omavalitsuse eestkostjaks määramist sellega, et puudutatud isiku väited lapse vanavanema nõusoleku kohta eestkostjaks hakata on paljasõnalised ja kontrollimata. Ringkonnakohus leiab, et maakohtu poolt taoline passiivne asjaolude konstateerimine eestkostja määramise menetluses ei ole kooskõlas seadusega. PKS § 173 lg 1 kohaselt otsustab eestkoste seadmise kohus omal algatusel või valla- või linnavalitsuse või huvitatud isiku avalduse alusel. Kohus võib pöörduda valla- või linnavalitsuse poole eestkostjaks

²⁷⁸ TlnRnKo 2-14-14799, p 6.

²⁷⁹ TlnRnKo 2-14-14799, p 19.

²⁸⁰ TlnRnKo 2-14-14799, p 20.

²⁸¹ TlnRnKo 2-13-16758.

²⁸² TlnRnKo 2-13-16758, p 1.

sobiva isiku leidmiseks. PKS § 174 lg 3 kohaselt arvestatakse eestkostjat valides tema isikuomadusi, varalist seisundit ja võimeid eestkostja kohustusi täita, vanemate eeldatavat tahtet ning tema suhteid lapsega, kelle üle eestkoste seatakse, lapse üleskasvatamise järjepidevust ning lapse rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu. Kohtul ja valla- või linnavalitsusel on eestkostjat valides õigus nõuda eestkostjaks määratavalt isikult dokumente ja informatsiooni tema sobivuse hindamiseks. PKS § 176 lg 2 järgi, kui sobivat füüsilist või juriidilist isikut ei leita, määratakse eestkostjaks lapse rahvastikuregistrisse kantud elukohajärgne valla- või linnavalitsus.²⁸³

Vanema ja lapse õigustest olulisima osa moodustab hooldusõigus. Hooldusõigus tähendab PKS § 116 lg-te 1 ja 2, et vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused, ja et vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest, sh hoolitseda lapse isikliku heaolu (isikuhooldus) ja lapse vara (varahooldus) eest ning otsustada lapsega seotud asju (otsustusõigus). Vanema isikuhooldusõigus hõlmab PKS § 124 lg 1 ja § 126 lg 2 järgi muu hulgas vanema kohustust ja õigust last kasvatada, tema järele valvata, määrata tema viibimiskohta ja suhtlusringkonda.²⁸⁴

Läbivaadatud lahendite põhjal võib öelda, et juhul, kui ühine hooldusõigus lõpetati, siis eelistati hooldusõiguse osalist üleandmist või mingis osas (enamasti elukoha või õppimiskoha suhtes) otsustusõiguse andmist ühele vanemale.

Kohtupraktikas esitati erinevaid nõudeid, esines nõudeid nii otsustusõiguse üleandmiseks kui ühise hooldusõiguse osaliseks lõpetamiseks ja ka ainuhooldusõiguse üleandmiseks. Analüüsi objektiks olnud lahendite põhjal võib öelda, et kohtud üritavad säilitada vanemate ühist hooldusõigust, kui see on laste huvides. Kohtupraktikas paljud vanemad tunnistavad, et last ei või kasutada vanemate probleemide lahendamiseks ning silmas tuleb pidada lapse huve, kuid praktika on näidanud, et tegelikult ei suuda või ei oska vanemad neid küsimusi lahus hoida. PKS-i § 58 kohaselt peab kohus lähtuma lapse huvidest.²⁸⁵

Riigikohus juhtis kohtute tähelepanu ka sellele, vanemate omavaheliste tõsiste ja kestvate lahkkelide korral saab kohus ka omal algatusel teha vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest

²⁸³ TlnRnKo 2-13-16758, p 13.

²⁸⁴ PKS § 116, § 124, § 126.

²⁸⁵ Lillsaar, M. (2013) lk. 11.

tulenevaid otsustusi, sh määrata lapse viibimiskohta. Kui vanema hooldusõiguse kuritarvitamine või vanemate suutmatus täita oma kohustusi ohustab lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu ja vanemad ei soovi või ei suuda ohtu ära hoida, rakendab kohus PKS § 134 lg-te 1 ja 4 järgi ohu ärahoidmiseks omal algatusel lapse kaitseks vajalikke abinõusid.²⁸⁶

Peale lapse huvi toodi välja ka teised PKS § 137 lg-s 3²⁸⁷ märgitud asjaolud, millega tuleb ühise hooldusõiguse lõpetamisel arvestada: vanemate vaimne ja materiaalne valmis olek lapse kasvatamiseks, vanema hingeline seotus lapsega ning pühendumine lapsele ning lapse tulevased elutingimused.²⁸⁸ Kohtupraktikas on nimetatud asjaolude hindamise kohta näiteks märgitud, et ennekõike tuleb hinnata lapsevanema vaimset valmisolekut last kasvatada ning kindlasti tuleb siinkohal arvestada ka asjaoluga, kumb vanematest on seni avaldanud suuremat pühendumust lapse eest hoolitsemisele. Materiaalsed vahendid ja senine elukoht saavad omada üksnes sekundaarset tähendust ja aktualiseeriksid ennekõike alles siis kui üks vanem ei suudaks ilmselgelt tagada oma lapsele kodu ja materiaalseid vahendeid oleks puudulikud.²⁸⁹

²⁸⁶ Ibid., lk 8.

²⁸⁷ PKS § 137.

²⁸⁸ Lillsaar, M. (2013) lk. 14.

²⁸⁹ Lillsaar, M. (2013) lk. 14-15.

KOKKUVÕTE

Igal lapsel on õigus lapseõlvele ja turvalisele arengukeskkonnale vastavalt PKS-i § 116 - § 123.²⁹⁰ Lapse parim kasvukeskkond on perekond. Kui bioloogilised vanemad ei tule toime lapse kasvatamise ja tema põhivajaduste rahuldamisega ning varasemad kasutusele võetud sekkumismeetmed ei ole aidanud, siis viimase võimalusena lapse parima huvi kaitseks, eraldatakse laps perekonnast. Seda saab teha vanemate nõusolekul vastava kohtumääruse alusel.

Eestis elab väga palju vanemliku hooleta lapsi, kes asuvad asenduskodus või on hooldamisel perekonnas. Asenduskodusid toetatakse ühaenam sisuliselt perevanema süsteemi, et igal lapsel oleks üks või kaks peamist kasvatajat, kes elab temaga ööpäeva ringi koos. Perevanema süsteem on lapsesõbralikum ja perelähedasem. Asenduskodude kõrval on üha enam poolehoidu ja kasutust leidnud lapse perekonnas hooldamise teenus. Lapse huvist ja vajadustest lähtuvalt on koolitatud ja hoolitsev kasupere parem kasvukeskkond kui asenduskodu. Paljud perekonnad ei ole hakanud asendusvanemaks, kuna arvavad, et nad ei tule toime võõra või oma sugulaste lapse/laste kasvatamisega. Vajalik on teha selgitustööd vanematele, kes on lapse ära andnud või kellelt on laps eraldatud, et antud olukord ei korduks. Riigipoolne toetus võiks olla suurem, et igal võimalusel soodustada ja toetada kasuvanemaks hakkamist.

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida juhtumeid Rapla maakonnas, kus alaealise üle seatakse eestkoste või suunatakse asenduskodu teenusele. Empiirilise meetodina kasutasin oma uurimistöös kohtulahendite analüüsi ja autor viis läbi ankeetküsitluse Rapla maakonna spetsialistide hulgas. Rapla maakonna kümnest vallast vastas kaheksa, kuna kahes vallas puudub käesoleval ajal eriala spetsialist ning andmete edastamine on takistatud. Analüüsisin Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 20 kohtulahendit.

Eesmärgist tulenevalt olen püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- tuua välja olukorrad ja aspektid, miks perekond loobub lapsest ning on nõus ta andma asenduskodusse või kasuperre;
- selgitada, kuivõrd praegu kehtiv regulatsioon kaitseb lapse huve ja õigusi eestkoste

²⁹⁰ PKS § 116 - § 123.

seadmisel ja asenduskodusse paigutamisel;

- ankeetküsitluses tuua välja 2010.-2014. aastal Raplamaal eestkostel ja asenduskoduteenusel olevate alaealiste arv.

Magistritöö tulemused

- Vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest.
- Kui vanem mõjuvate põhjusteta ei täida oma kohustusi lapse kasvatamisel ja tema eest hoolitsemisel, ohustab lapse heaolu, kuritarvitab vanema õigusi või kohtleb last julmalt, rakendab kohus lapse kaitseks vajalikke abinõusid. Äärmusliku meetmena võib kohus vanema, eestkostja või eestkosteasutuse nõudel vanema õigused ära võtta ja lapse perekonnast eraldada.
- Rapla maakohtu kahekümne kohtulahendi analüüsi tulemusena viiel juhul määrati ühele lapsevanemale või vanavanemale laste hooldusõigus ning lapsi ei eraldatud perekonnast. Üheksal juhul lapsed eraldati perekonnast, kuna vanematel on alkoholi probleemid ja toimetuleku raskused ning kuuel juhul on vanemad ebastabiilsed ja vajavad psühhiaatrilist ravi.
- Laste eestkoste määramise ja perekonnast eraldamise põhjusteks olid laste hooletusse jätmine ja järelvalve puudumine vanemate poolt, ebasobivad elamistingimused, laste arengulised puudujäägid, vägivald.
- Riigikohtu viie kohtulahendi analüüsi tulemusena kolmel juhul saadeti kohtulahendid esimese astme kohtusse uuesti läbi vaatamiseks tagasi, kuna maakohtu otsus oli puudulik, kahel juhul rahuldab Riigikohus määruskaebuse ja jättis jõusse maakohtu otsuse.
- Tallinna Ringkonnakohtu kolme kohtulahendi analüüsi tulemusena saadeti ühel korral kohtulahendid esimese astme kohtutesse uuesti läbi vaatamiseks tagasi, kuna maakohtu otsus oli puudulik, kahel korral jättis Ringkonnakohus määruse tühistamata.

- Rapla maakonna spetsialistide hulgas läbiviidud uuringust selgus, et 2010.-2014. aastal on seatud eestkoste Raplamaa valdades kahekümne seitsmele poisile ja kuuteistkümnele tüdrukule kokku 43 lapsele. Asenduskodudesse on saadetud Rapla maakonnast antud ajavahemikul kolmteist poissi ja seitse tüdrukut kokku 20 last. Perekonda hooldamisele on saadetud kakskümmend üks poissi ja kolmteist tüdrukut kokku 34 last. Lapsendatud on kümme last. Kakskümmend kuus poissi ja kakskümmend neli tüdrukut kokku 50 last, kes on kohtulahenditega hõlmatud vanemliku hoolitsuseta lapsed, kellele on asenduskodu või eestkoste teenus seatud.
- Vanema õiguste äravõtmine ja lapse eraldamine perekonnast on äärmuslik abinõu, mida kasutatakse ainult siis, kui muud mõjutusvahendid ei ole aidanud. Vanema õigused võetakse ära, et kaitsta last ning üritada muuta vanema käitumist. Arvamuse avaldamiseks on kohustuslik kohtumenetlusse kaasata ka eestkosteasutus.
- Senises kohtupraktikas on hooldusõiguse peatamist rakendatud erandlikel juhtudel, kui vanem ei saa oma kohustusi lapse kasvatamisel täita mingite objektiivsete asjaolude tõttu (kannab vanglakaristust, on raskelt haige).
- Laps ja vanemad eraldatakse üksteisest vastu nende tahtmist, kui lahutamine on lapse huvides; laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu; kui seda nõuab seadus või jõustunud/viivitamatule täitmisele kuuluv kohtulahend.
- Kohtulahendite analüüsist selgus, et maakohtud on väga sageli andnud perekondadele võimaluse oma eluviiside muutmiseks, teinud osapooltele (vanematele) ettekirjutusi (nt lapse elamistingimused, teise vanemaga kohtumine ja suhtlemine), soodustanud kompromissi tegemist ning suunanud neid nõustamisele või ravile.
- Last puudutavates küsimustes lähtub kohus lapse huvist, küsides ja arvestades tema arvamust, soovi ja nõusolekut. Hooldusõiguse vaidluse lahendamisse kaasab kohus peale vanemate ja lapse ka teisi isikuid (lapse esindaja, lastekaitsetöötaja), kelle otsene ülesanne on seista lapse parimate huvide eest.
- Siiski ei peeta sageli kohtu poolt antud korraldustest kinni. Kohtu hinnangul ei ole vanemad ka pideva järelvalve ja suunamise korral suutelised lapsi kasvatama, kuna neil puudub arusaamisvõime laste vajaduste ja oma vastutustundetu käitumise suhtes. Vanemate pikaajaline käitumine kinnitab, et vanematel puudub tegelik soov ja huvi oma

lapsi kasvatada.

- Kui vanematelt on õigused ära võetud, määratakse lapse eestkostjaks sageli keegi lähisugulased, nt vanaema, onud, tädid.
- Kohus teostab eestkostja üle järelvalvet, võib temalt igal ajal nõuda informatsiooni ülesannete täitmise kohta, teha talle vajadusel ettekirjutusi või kõrvaldada ja vabastada eestkostja ülesannete täitmisest.
- Uurimistulemuste põhjal võib järeldada, et peamiseks laste eestkoste seadmise, perekonnast eraldamise ja asenduskodusse suunamise või perekonda hooldamisele andmise põhjusteks on laste hooletusse jätmine vanemate alkoholi- ja sõltuvusprobleemide, psüühiliste häirete ning toimetulekuraskuste tõttu.
- Kohtulahendite analüüsi põhjal võib järeldada, et praegu kehtiv regulatsioon on lapsesõbralik ning kaitseb lapse huve ja õigusi eestkoste seadmisel ja asenduskodusse paigutamisel. Kuna lapse parim kasvukeskkond on perekond, siis lapse eraldamist perekonnast kasutakse äärmusliku abinõuna, kui muud meetmed ja ettekirjutused ei ole aidanud olukorda parandada ega soovitud tulemusi saavutada. Kohtul on vähemalt 10-aastase lapse ärakuulamise kohustus. Selgus, et kohtud arvestavad laste huviga, küsides nende arvamust, soovi ja nõusolekut neid puudutavate küsimuste suhtes. Hooldusõiguse vaidluse lahendamisse kaasab kohus peale vanemate ja lapse ka teisi isikuid (lapse esindaja, lastekaitsetöötaja), kelle otsene ülesanne on seista lapse parimate huvide eest. Kohtud on väga sageli teinud osapooltele ettekirjutusi ning suunanud vanemaid nõustamisele. Viimase puhul on tihti raskendavaks asjaoluks perenõustamissüsteemi puudulik toimimine. Samuti ei ole selge, kuidas ja millistel juhtudel nõustajat on võimalik/tuleb kasutada ning kuidas teenuse eest tasutakse.

Iga laps vajab arenguks ja heaoluks kõrvalist toetust ja abi, mida enamasti pakub perekond, eelkõige lapse vanemad. Ka õiguslikke suhteid reguleerides lähtutakse lapse arengu ja heaolu tagamisel lapse eksistentsiaalsest sõltuvusest oma vanematest, mistõttu on lapse arengu ja heaolu esmaseks tagajaks ka õiguslikult eelkõige tema vanemad.²⁹¹

²⁹¹ Vooglaid, op.cit., lk. 6.

Lapse turvalisus on kõige paremini tagatud perekonnas, kus vanemad suudavad lapse eest hoolitseda ja tagada lapse heaolu. Perekonna säilitamine, juhul kui see on võimalik, on lapse jaoks esmatähtis. Kui see aga pole võimalik, on oluline säilitada lapse sidemed sugulaste ja kogukonnaga. Täielikult vanematest ja laiendatud perekonnast eraldatud lapsed jäävad ilma suurest osast oma pere ajaloost, mistõttu on neil hiljem raske taas leida kuuluvus- ja järjepidevustunnet.²⁹² Vajalik oleks teha selgitustööd vanematele, kes on andnud ära laps(i) või kelle juurest on eemaldatud laps(i), et antud olukord ei korduks. Vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsed, kes paigutatakse kas asenduskodudesse või hooldusperedesse, kogevad oma elus nii muresid kui rõõme. Igal lapsel on õigus elada oma kodus, oma vanematega (olgu nad siis bioloogilised vanemad või kasuvanemad) ning olla hoolitsetud ja kaitstud.

Ettepanekud:

- Vajalik oleks teha selgitustööd vanematele, kes on andnud ära laps(i) või kelle juurest on eemaldatud laps(i), et antud olukord ei korduks. Igal lapsel on õigus elada oma kodus, oma vanematega (olgu nad siis bioloogilised vanemad või kasuvanemad) ning olla hoolitsetud ja kaitstud;
- Tõhustada perenõustamissüsteemi;
- Riigipoolne toetus võiks olla suurem, et igal võimalusel soodustada ja toetada kasuvanemaks hakkamist.

²⁹² Abimaterjal professionaalsele tugiisikule ja sotsiaaltöötajale. MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus 2014, lk. 5.

RESÜMEE

Substitute home and awarding custody on the bases of Rapla County. Master's thesis. 85 pages, 139 different sources 4 tables, 1 extra.

The aim of the Master's Thesis was to study cases in Rapla County where the child custody has been determined or the child has been diverted substitute home services. A large number of court decisions was analysed, 20 court decisions of Pärnu County Court of Rapla Courthouse, 3 judgments of Tallinn Circuit Court, 5 judgments of Administration of Courts. A survey was conducted among specialists of 8 municipalities of Rapla County.

The results of the research have showed that the main causes for determination the custody and separation from the family were child neglect and lack of supervision, parents' mental disorders, alcoholism and addiction problems, violence, inadequate living conditions or developmental deficiency of children.

From 2010 to 2014 the guardianship has been awarded to 43 children (27 boys, 16 girls), 20 (13 boys, 7 girls) have been sent to substitute homes, 34 have been sent to another families to take care (21 boys, 13 girls), 10 have been adopted.

A total of 50 children (26 boys, 24 girls) have been appointed to substitute home or guardianship services according to the court decisions. Deprivation of parental rights as well as separation the child from the family are extreme measures, both used only when other means of influence have not helped.

The analysis of the judgments has proved that the County Courts have very often given the families the opportunity to change their lifestyle, made precepts to parents, promoted compromises or appointed them to counselling or treatment. However, the court orders are not often followed. The court estimates that some parents, having no responsibility and comprehension of children's needs, are incapable to raise children even inspite of supervision. If the rights have been taken away from their parents, a close relative such as a grandmother, an uncle or an aunt has often been determined the child's guardian.

The conclusion is that the current regulation is child-friendly and protects the interests and rights

of the child. Separating the child from the family is used as an exceptional measure. The courts take into account the best interest of the children, asking their opinion and consent in relation to these issues. Among the child and child's parents the process involves other persons such as child's representative, child protection social worker whose direct responsibility is to stand for the best interest of the child.

KASUTATAUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Arrak, L. Vanema õigused ja kohustused lapse suhtes ning avaliku võimu sekkumine vanema ja lapse õigussuhtesse. Sotsiaaltöö Ajakiri, 5/2011.
2. Aru, A., Reinomägi, M. Pais. Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole. Sotsiaaltöö Ajakiri, 4/2011.
3. Bartholet, E. International Adoption: Overview. – Adoption Law and policy, 19, 1998.
4. Breger, M. L. Against the Dilution of A Child's Voice in Court. - International & Comparative Law Review no 20, 2010.
5. Calapinto, Minuchin, Minuchin, Working with families of the poor. 2nd edition New York. London: Guilford, 2007.
6. Darling, R.B., Seligman, M. Ordinary families, special children : a systems approach to childhood disability. New York ; London : Guilford Press, 2007.
7. DuBay, M.F., Laures-Gore¹, J.S., Matheny, K., Ronski, M.A. Coping resources in individuals with aphasia. Aphasiology, 2011.
8. Eichenbaum, A., Madal E. Uus ühing aitab eestkostet korraldada. Sotsiaaltöö Ajakiri, 3/2011.
9. Feinberg, J., Friends as Co-Parents. – University of San-Francisco Law Review (USFL) 2009.
10. Ford, C.E; Synder, C.R., Coping with negative life events: clinical and social psychological perspectives. New York and London. Plenum Press, 1988.
11. Goodley, D., Lawthom, R. Disability and Psychology: Critical Introductions and Reflections. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
12. Grossmann-Loot, S. Laps asendushoolduses. Kutsar, D. (toim). *Lapsed Eestis*. Tallinn: ÜRO Arenguprogramm, 2000.
13. Cullberg, J. *Krise als Entwicklungschance*. Germany: Psychosozial-Verlag 2008.
14. Götting, T., Uusen-Nacke, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega Juridica 2010/II.
15. Herman, G., Lawyers for Children in a Perfect World. - American Journal of Family Law; Winter 2008.
16. Hewitt, J.P., Shulman, D. *Self and Society. A Symbolic Interactionist Social Psychology*

- 2010 Boston: Allyn and Bacon.
17. Hiiemäe, E., Kivisaar, K. Mõista ja toeta oma last. Tallinn: Agitaator OÜ, 2011.
 18. Hodgkin, R., Newell, P., Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. – United Nations Children’s Fund 1998
 19. Hurt, C.S., Thomas, B.A., Burn, D.J., Hindle, J.V., Landau, S., Samuel, M., Wilson, K.C.M., Brown, R.G. Coping in Parkinson’s disease: an examination of the coping inventory for stressful situations. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 26(10) 2011 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete.
 20. Jones Harden, B. Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. *Children, Families, and Foster Care*. 2004 <http://ittakesanohana.org/wp-content/uploads/2011/01/Safety-and-Stability-for-Foster-Children-A-Developmental-Perspective.pdf>.
 21. Kallasmaa, T. Isiksus ja kohanemine. Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. *Isiksusepsühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2003.
 22. Kiis, K. Puudelaste perede sotsiaalne toimetulek Tartu linnas. Tartu: Tartu Ülikool, 1999.
 23. Krappmann, L., The Weight of the Child’s view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). - *International Journal of Children’s Rights*, 2010/18.
 24. Kölch, M. Fegert, J. Die umgangsrechtliche Praxis aus Sicht der Kinder- und Jugendpsychiatrie. -*Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*. 2008.
 25. Lazarus, R.S. Emotions and Interpersonal Relationships: Toward a Person-Centered Conceptualization of Emotions and Coping. *Journal of Personality*, 2006 74(1).
 26. Leskinen, M. Parents' Causal Attributions and Adjustment to Their Childs' Disability. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House, 1994.
 27. Liiv, E. Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. – *Juridica* 2006/IV.
 28. Lillsaar, M., Siimula-Saar, K. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? *Riigikogu Toimetised* 2013/27.
 29. Lillsaar, M., Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. *Kohtupraktika analüüs*. Tartu, 2013.
 30. Lüderitz, A., Perekonnaõigus: õpik: Günther Beitzke alustatud teose 27., ulatuslikult ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura, 2005.
 31. Mikkola, M. *Social Human Rights of Europe*. Legisactio Oy, 2010.
 32. Niemeier, J.P. Unique aspects of women’s emotional responses to disability. *Disability and Rehabilitation*. 30(3) 2008. EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Elite.

33. Nurmela I., Põldvere Pirkka-Marja Vaidluste efektiivne kohtuväline lahendamine *Juridica* 2014/I.
34. Olm, A. Eestkostega seotud aktuaalseid probleeme. *Sotsiaaltöö Ajakiri*. 3/2007.
35. Riisalo, S. Uus perekonnaseadus täpsustab lapsendamise kohta, *Sotsiaalministeerium* 2/2009.
36. Roosileht, K. *Vaeslastekohtud*. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 2003.
37. Salumaa, E. Eestkoste ja hooldus 11. peatükk. *Eestkoste Juridica* 1995.
38. Salumaa, E. Lapsendamine 10. peatükk.– *Juridica* 1995/I.
39. Salumaa E. The Family Law Act, *Juridica International*, 1996, nr 1.
40. Sarv M. Kohaliku omavalitsuse ja asenduskoduteenuse osutaja roll asenduskodus elava lapse õiguste tagamisel, 2013.
41. Siman-Tov, A., Kaniel, S. Stress and Personal Resource as Predictors of the Adjustment of Parents to Autistic Children: A Multivariate Model. *Journal of Autism & Developmental Disorders* 41(7) 2011 EBSCOhost andmebaasist: Academic Search Complete.
42. Suislepp, K. *Lastekaitse muutuvus ühiskonnas* Tallinn: Spin Press 1996.
43. Surtees. How goes the battle? An exploration of guardianship reform. - *Alberta Law Review*, August 2012.
44. Taylor, N., Tapp, P., Henaghan, P.M. Respecting Children's Participation in Family Law Proceedings. - *International Journal of Children's Rights* 15 (2007).
45. Trute, B., Benzies, K. M., Worthington, C., Reddon, J. R., Moore, M. Accentuate the positive to mitigate the negative: Mother psychological coping resources and family adjustment in childhood disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 2010.
46. Turkin, V. *Perekonnaseadus: kommentaarid ja selgitused* Tallinn: Agitaator, 2007.
47. Turkin, V. *Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused* Tallinn: Agitaator, 2007.
48. Valma, K., Surva, L., Hääl, H. Lepitusmenetlus perevaidlustes *Juridica* 2014/1.
49. Verhellen E. *Lapse õiguste konventsioon* Tallinn: Lastekaitse Liit, 2000.
50. Viiralt, I. *Meie pere lapsed on erinevad ehk mida saame teha puudelapse heaks*, Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 1996.
51. Vooglaid, Ü. *Lastekodu kui kasvukeskkond* Tallinn, SOS Lasteküla Eesti Ühing, 1999.
52. Vutt, M. *Tehingu tegemiseks nõusoleku andmise menetlus kohtus* Tartu 2011.
53. Wald, M.S., *Adult's Sexual Orientation and State Determinations Regarding Placement of*

- Children. – Stanford Public Law Working Paper, 2006, No 920670.
54. Wildhaber Luzius, Diggelmann Oliver, Ernits Madis, Paliiale Helen Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuunad. Juridica 2007/I.
55. Wiman, R. The disability dimension: manual on inclusive planning in development action. 1996 Helsinki: STAKES.

Seadused ja seadustikud

56. Asendushoolduse konstseptsiooni alusanalüüs, EV Sotsiaalministeerium Tallinn 2013.
57. Eesti advokatuuri eetikakoodeks. Vastu võetud 08.04.1999 üldkogu otsusega nr 5.
58. Euroopa Liidu põhiõiguste harta:
eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF.
59. Eesti Vabariigi Põhiseadus 28.06.1992. - RT 1992, 26, 349.
60. Eesti Vabariigi Põhiseadus kommenteeritud väljaanne 2012 II ptk.
61. Eesti Vabariigi kolmas ja neljas perioodiline aruanne ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta Välisministeerium 2014.
vm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/aruanne_est.pdf.
62. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. 8.06. 1992. - RT 1992, 28, 370.
63. Eesti Vabariigi Õiguskantsler:
oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/uudised/oiguskantsler-teeb-ettevalmistusi-lasteombudsmani.
64. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. 01.06.2010. - RT II 2010, 14, 54.
65. Lasteombusman. Asenduskoduteenuse analüüs.
lasteombudsman.ee/sites/default/files/asenduskoduteenuse_analuus_0.pdf. Tallinn 2013
66. Lasteombusman Lapse õigused. lasteombudsman.ee/et/laps/lapse-oigused-ja-kohustused (viimati vaadatud 02.05.2015).
67. Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991. - RT II 1996, 16, 56.
68. Lapse õiguse konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja – pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll. 02.06.2004. - RT II 2004, 23, 94.
69. Lastekaitse seaduse alusanalüüs Sotsiaalministeerium
vana.sm.ee/nc/tegevus/lapsed-ja.../lastekaitse-korraldus.html?cid...

70. Perekonnaseadus. 18.11.2009. - RT I 2009, 60, 395.
71. Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus. 25.11.1998. - RT I 1998, 107, 1766.
72. Riigi rahastatava lapsehoiuteenuse maksimaalse maksumuse ning asenduskoduteenuse maksimaalse maksumuse ja hinna kehtestamine. 12.02.2007. - RT I 2007, 14, 74.
73. Riigikontrolli audit 26.06.2009 - „Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel“
74. Riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 2001, 31, 157
75. Riiklike peretoetuste seaduse. 14.11.2001. - RT I 2001, 95, 587.
76. Sotsiaalhoolekande seadus. 13.12.2000. - RT I 2000, 102, 675.
77. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20.04.2005. - RT I 2005, 26, 197.
78. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.03.2002. - RT I 2002, 35, 216.

Teadustööd

79. Kraanvelt, E. Tänavalapsed Tallinnas: nende aitamise võimalusi, Tallinna Pedagoogikaulikool sotsiaaltöö osakond. Tallinn, 2004.

Seletuskiri

80. Riigikogu. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri SE 55.

Euroopa Komisjoni otsused ja määrused

81. Euroopa Komisjon Laste õigused nende endi silme läbi. Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2011. ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/rights-of-the-child_et.pdf.
82. Euroopa Komisjoni teatis KOM 367: Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia väljatöötamine
[www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0367_com_com\(2006\)0367_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0367_com_com(2006)0367_et.pdf)).
83. Euroopa Komisjoni uudised. Lastele paremad õigused – 17/02/2011-
ec.europa.eu/news/justice/110217_et.htm).

Muud allikad

84. Abimaterjal professionaalsele tugiisikule ja sotsiaaltöötajale MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus 2014.
85. Asenduskoduteenuse analüüs. Õiguskantsleri Kantslei laste õiguste osakond Tallinn 2003 lasteombudsman.ee/sites/default/files/asenduskoduteenuse_analuus_0.pdf – 123.
86. Children's rights in juvenile justice. General comment nr.10, 2007, www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm.
87. Committee on the Rights of the Child's homepage, www2.ohchr.org/english/bodies/crc/.
88. Council of Europe Convention on Contact concerning children. No 192 15.05.2003.
89. Eesti Lastevanemate Liit, www.laps.ee/.
90. Eesti Linnade Liit Eestkoste seadmise eesmärgiks on eestkostetava : LVP2010/08 www.ell.ee/failid/LVP2010/08_eestkoste.pdf (14.03.2015).
91. Eesti Statistikaamet. www.stat.ee.
92. KENK - Õigused ja kohustused www.kenk.ee/noor-kodanik/oigused-ja-kohustused/oigused.html.
93. Lapsendamine ja eestkoste seadmine. Perekonnas hooldamine 2013. www.eesti.ee/est/teemad/kodanik/perekond/lapsed_perekonnas/lapsendamine_alaealise_ule_eestkoste_seadmine_ja_lapse_perekonnas_hooldamine,2013 (12.03.2015).
94. Lapse hooldamine perekonnas <http://tohela.ee/kasupere/hooldusvanem1.html>
95. Lastekaitse Liit, www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-%E2%80%9CLaste-osaluse-toetamine-ja-kaasamine-otsustusprotsessides%E2%80%9D.pdf (10.11.2014).
96. Lasteombudsman lasteombudsman.ee/et/laps/lapse-oigused-ja-kohustused (10.11.2014).
97. Laste ja perede arengukava 2012-2020. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (12.03.2015).
98. Lapse õiguste tagamise strateegia Tallinn 2003 www.tartu.ee/data/LOTS.doc.
99. MTÜ Oma Pere, Lapsendamine, 2013 www.omapere.ee/page_library.php?pageid=32 (12.02.2015)
100. Naerata ometi, www.help.ee/teema/lapsed/ (12.03.2015).
101. Perekonnaga seotud mõisted ja väljendid

- vana.sm.ee/nc/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html?...
102. Sotsiaalministeerium. Eestkoste.
www.sm.ee/et/asendushooldus.Sotsiaalministeerium.
 103. Sotsiaalministeerium. Lastekaitse korraldus. www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html.
 104. Sotsiaalministeerium. Sotsiaalministeeriumi andmetel on Eestis lapsendamise ootel paarsada perekonda. www.sm.ee/sinule/perele/lastekaitse/lapsendamamine.html (06.02.2015).
 105. Sotsiaalministeerium, Perekonnas hooldamise teenus vanemliku hooleta lapsele, 2012. www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/kohalike-omavalitsuste-sotsiaalteenuste-soovituslikud-juhised/perekonnas-hooldamise-teenus-vanemliku-hoolitsuseta-lapsele.html, (10.02.2015).
 106. Sotsiaalministeerium, Lapsendamine 2012. www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/vanemliku-hoolitsuseta-lapsed/lapsendamine.html (viimati vaadatud 14.09.2014).
 107. Statistikaamet ww.stat.ee (viimati vaadatud 16.04.2014).
 108. Türi Lastekaitse Ühing. www.tyri.ee/tyrilaps/index.php/page,lapseoigused (14.11.2014).
 109. United Nations. Convention on the Right of the Child. Committee on the Right of the Child. General comment No. 7 2005. Implementing child rights in early childhood. www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf (10.03.2015).
 110. ÜRO Laste asendushoolduse juhiste rakendamine Eestis. SOS Lasteküla Eesti Ühing, Tallinn 2013 (12.12.2014).

Riigikohtu määrused ja otsused

111. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-132-11 1, 20.12.2011.
112. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-13-11, 04.15.201.
113. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-142-13, 06.12.2013.
114. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-98-11, 23.11.2011.
115. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-161-14, 04.03.2015.

Tallinna Ringkonnakohtu otsused ja määrused

- 116. Tallinna Ringkonnakohtu 03.06.2014 otsus tsiviilasjas nr 2-13-16758.
- 117. Tallinna Ringkonnakohtu 22.10.2013 otsus tsiviilasjas nr 2-12-625.
- 118. Tallinna Ringkonnakohtu 19.09.2014 otsus tsiviilasjas nr 2-14-14799.

Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja määrused

- 119. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 09.06.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-29118.
- 120. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 22.02.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-7907.
- 121. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 09.05.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-22217.
- 122. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 30.09.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-45580.
- 123. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 20.03.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-6473.
- 124. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 29.04.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-18937.
- 125. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 14.10.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-19153.
- 126. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 17.12.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-59575.
- 127. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 27.11.2014 määrus tsiviilasjas 2-14-52284.
- 128. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 06.11.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-14701.
- 129. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 09.01.2015 määrus tsiviilasjas 2-14-54596.
- 130. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 06.11.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-14701.
- 131. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 14.04.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-41792.
- 132. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 03.11.2010 määrus tsiviilasjas 2-10-45038.
- 133. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 27.11.2014 määrus tsiviilasjas 2-13-17761.
- 134. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 20.12.2010 määrus tsiviilasjas 2-10-49544.
- 135. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 17.09.2012 määrus tsiviilasjas 2-12-37030.
- 136. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 22.02.2015 määrus tsiviilasjas 2-13-8542.
- 137. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 27.02.2015 määrus tsiviilasjas 2-15-1785.
- 138. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 11.02.2015 määrus tsiviilasjas 2-14-56736.
- 139. Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja 22.07.2013 määrus tsiviilasjas 2-13-8542.

Lisa

Eestkostele ja asenduskodudesse saadetud alaealiste lapsed

	Poisid	Tüdrukud	Aasta
Alaealiste eestkostel olevate laste arv			2015
Asenduskodusse saadetud lapsed kokku			2010
			2011
			2012
			2013
			2014
Neist perekonda hooldamisele saadetud laste arv			2010
			2011
			2012
			2013
			2014
Lapsendatud laste arv			2010
			2011
			2012
			2013
			2014
Kohtulahendite arv seoses vanemliku hoolitsuseta lastega			2010
			2011
			2012
			2013
			2014

